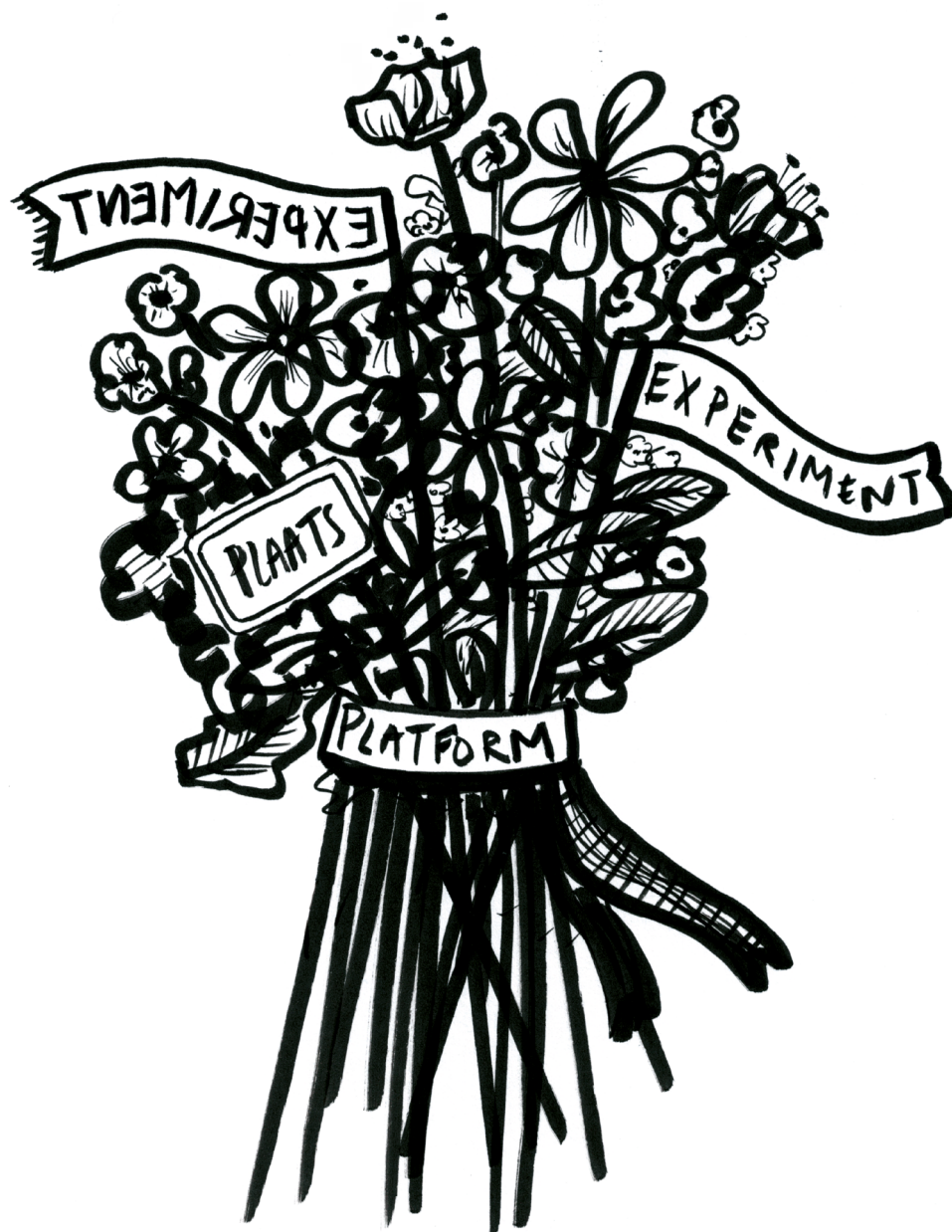

Samenwerking tussen

De Stadsacademie (Universiteit Gent) en Stad Gent

Auteurs van deze nota

Emma Bierens — *Coördinator van De Stadsacademie*

Griet Roets — *Hoofddocent Sociaal Werk, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, UGent*
& *kernteam van De Stadsacademie*

Hebe Van Laethem — *De Stadsacademie*

Iris Van den Abbeel — *Programmaregisseur, Dienst Stedelijke Vernieuwing, Stad Gent*

Karolien Lecoutere — *Wijkregisseur Bloemekenswijk, Dienst Beleidsparticipatie, Stad Gent*

Liesbeth Bultinck — *Diensthooft Stedelijke Vernieuwing, Stad Gent*

Michiel Dehaene — *Hoogleraar Stedenbouw, vakgroep Architectuur en Stedenbouw, UGent*
& *kernteam van De Stadsacademie*

Vormgeving

Emma Bierens

Illustraties en cartografie

Emma Bierens, tenzij anders vermeld

Foto's

Stad Gent, tenzij anders vermeld

Datum

Juli 2025

PLAATS PLATFORM EXPERIMENT

**Een mensgerichte
sociaal-ruimtelijke aanpak
als opstap naar een
stadsvernieuwingsprogramma
voor de Bloemekenswijk**

Wie schreef deze nota?

De Stadsacademie

De Stadsacademie is een platform voor samenwerken rond complexe duurzaamheidskwesties van stad Gent en Universiteit Gent in transdisciplinair onderzoek en onderwijs. Hoewel heel veel stedelijke en academische actoren zich reeds engageren rond het thema duurzaamheid, wil De Stadsacademie complexe, urgente thema's via inter- en transdisciplinaire onderwijs- en onderzoekstrajecten op de kaart zetten om zo de transitie naar duurzame steden te versnellen. Academici, studenten, docenten, beleidsmakers, middenveldorganisaties, etc. werken samen aan probleemdefinities en mogelijke oplossingen, experimenten en opschalingsinitiatieven, (beleids)rapporten en wetenschappelijke artikelen.

Auteurs: Griet Roets, Michiel Dehaene, Emma Bierens, Hebe Van Laethem

Dienst Beleidsparticipatie, Stad Gent

De Dienst Beleidsparticipatie werkt rond de centrale vraag: hoe laten we burgers, ambtenaren, organisaties en bestuur de handen in elkaar slaan om samen te bouwen aan een wijk en stad waar het fijn is om te leven? Er zijn talloze complexe maatschappelijke uitdagingen in een stad als Gent. De wijkregisseurs van deze Dienst zijn de verbindingsfiguren die de samenwerking tussen wijk en Stad faciliteren. De regisseurs vertrekken zoveel mogelijk vanuit de beschikbare expertise en het aanwezige aanbod in de wijk (wijkpartners) en op stedelijk niveau.

Auteur: Karolien Lecoutere

Dienst Stedelijke Vernieuwing, Stad Gent

In de Dienst Stedelijke Vernieuwing werken programmaregisseurs en -communicatoren samen aan stedelijke vernieuwing in Gent door middel van een geïntegreerde en strategische programmawerking met aandacht voor communicatie, mensgericht plannen, participatie en cocreatie. Ze doen dit voor een 9-tal territoriaal afgebakende gebieden.

Auteurs: Iris Van den Abbeel, Liesbeth Bultinck

Deze auteurs baseerden zich op het werk van talloze mensen: studenten, collega's aan Universiteit Gent en Stad Gent, stedelijke middenveldorganisaties, (inter)nationale auteurs... We zijn hen dankbaar voor hun inzichten!

Inhoudstafel

Deel A	Opzet van deze nota	6
Deel B	Een sociaal-ruimtelijk perspectief op stadsvernieuwing	20
B1.	Mensgericht? — Een sociaal-ruimtelijk perspectief op stadsvernieuwing	22
B2.	Plaats — Sociaal-ruimtelijke kennis voor stadsvernieuwing ophalen	34
B3.	Platform — Een sociaal-ruimtelijk verband voor stadsvernieuwing	46
B4.	Experiment — Naar een plaatsgebonden platformwerking in de Bloemekenswijk	64
Deel C	Vijf werksporen voor experiment in de Bloemekenswijk	70
Werkspoor 1	Beginnen bij de keuken — Buurt+voedsel+infrastructuur	74
Werkspoor 2	U-Connect toch ook?	82
Werkspoor 3	Tussen de mazen van het net van de woon-, zorg- en welzijnsvoorzieningen	88
Werkspoor 4	Voorbij de campus als enclave in de stad	94
Werkspoor 5	De macht van de straat	102
Deel D	Synthese en conclusie	112
Deel E	Inspiratiewerken en eindnoten	118

A

Opzet van
deze nota

Deel A Opzet van deze nota

Deze nota stelt een traject voor om het sociaal-ruimtelijk aspect in toekomstige stadsvernieuwingsprogramma's te versterken en het presenteert een referentiekader en werkwijze voor een meer mensgerichte stadsvernieuwing.

De nota vertrekt daarbij vanuit de concreetheid van de Bloemekenswijk in Gent, een wijk waar een stadsvernieuwingsprogramma op touw zal worden gezet en waarbij kansen liggen in de aanwezige sociaal-ruimtelijke dynamiek. Deze nota formuleert vanuit de bestaande context verschillende experimentele werksporen voor het opzetten van een platformwerking die lokale en boven-lokale actoren moet samenbrengen in functie van een nieuw stadsvernieuwingsprogramma.

Dit document heeft niet als doel een volledige analyse te zijn van de Bloemekenswijk. De focus op de Bloemekenswijk laat toe om te illustreren hoe de voorgestelde aanpak zou kunnen worden ingevuld en welke werksporen relevant zijn om er concreet verder op te werken.

In het kort

In steden komen historische, sociale, politieke, culturele, ecologische en economische omstandigheden, opportuniteiten en problemen samen. Voor de aanpak van deze veelheid aan uitdagingen zet Stad Gent al jaren in op geïntegreerde en duurzame stadsvernieuwing. Zo zijn er verschillende realisaties van een aantal bijzondere stadsvernieuwingsprogramma's: Bruggen naar Rabot, Ledeberg Leeft, Muide-Meulestede Morgen, Zuurstof voor de Brugse Poort, Nieuw Gent Vernieuwt... Stad Gent beoogt een stadsontwikkelings- en stadsvernieuwingsbeleid dat niet alleen werk maakt van het vernieuwen van fysiek-ruimtelijke, economische en culturele aspecten. Er worden ook nadrukkelijk verbindingen gemaakt met de sociale aspecten en dynamieken van betekenisverlening. Hoe wordt de stad beleefd, geleefd en toegeëigend door bewoners, maar ook door zij die er werken, naar school gaan, vrije tijd doorbrengen? Deze mensgerichte inbreng in stadsvernieuwingsprogramma's komt vandaag vooral tot stand vanuit een nauwe samenwerking tussen de diensten Stedelijke Vernieuwing en Beleidsparticipatie van Stad Gent, die vanuit een regierol niet alleen actoren in andere stadsdiensten, maar ook bewoners en wijkactoren betrekken.

De complexiteit van de huidige en toekomstige maatschappelijke vraagstukken in de stad vraagt echter om een nog nauwere en specifiekere samenwerking tussen de wijk en Stad Gent bij het organiseren en realiseren van stadsvernieuwingsprogramma's. Daarom is er nood aan een onderbouwd voorbereidend proces dat voorafgaat aan de geformaliseerde start van hét stadsvernieuwingsprogramma. In dit proces wordt de ruimte gecreëerd om diverse stedelijke facetten, doelstellingen van aanverwante beleidsdomeinen, belangen van de maatschappelijke partners en sociale en stedelijke kwesties actief te verknopen met de belangen en de leefwereld van een diversiteit aan bewoners en actoren in de wijk. **Zo wordt er in een vernieuwd stadsvernieuwingsprogramma niet alleen aan de wijk, maar vooral met de wijk gewerkt.**

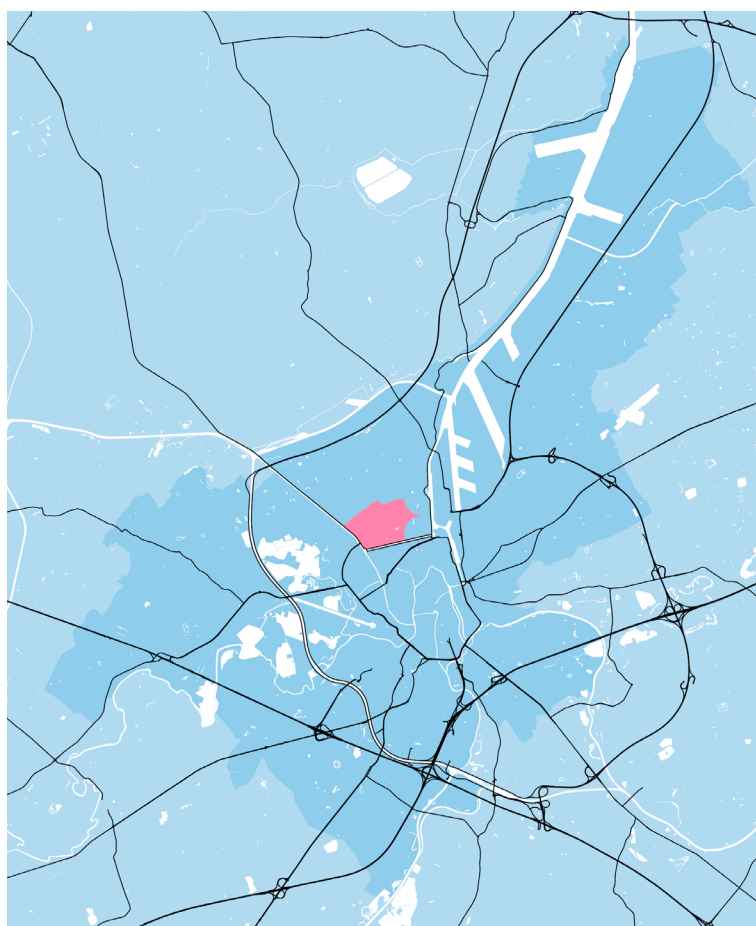
In de Bloemekenswijk liggen er mooie kansen voor dit traject richting de 'Vernieuwing van de Stadsvernieuwing'. Het is een wijk in verandering, waar de noodzaak om op die verandering te ageren niet te urgent lijkt en waardoor tijd en ruimte genomen kan worden voor een andersoortig proces. Er kan worden doorgewerkt op wat er al aanwezig is bij de actoren die aan stadsvernieuwing werken, maar ook op de ontwikkelingsdynamiek van de wijk zelf en de stappen die in eerdere planvorming en projecten zijn gezet. Onder andere om deze reden is de Bloemekenswijk in de periode van 2022-2024 onder de loep genomen in verschillende vakken en onderzoeksprojecten van de Universiteit Gent en in lopende gesprekken tussen Stad Gent en de wijk.

Deze nota bundelt de inzichten van deze onderzoeken in een pleidooi voor een sociaal-ruimtelijk perspectief in stadsvernieuwing. Deze nota stelt eveneens verschillende concrete werksporen voor om daar in de Bloemekenswijk mee aan de slag te gaan.

De doelstelling om meer mensgericht te plannen is om beleid meer met de leefwereld van de wijk te verankeren vanuit een **meervoudige leefwereldbenadering**.¹² Deze benadering leunt op twee pijlers:

1. **Kennis:** het beter verzamelen en meenemen van inzichten, ervaringsdeskundigheid, lokale kennis uit de wijk... in beleidsprocessen;
2. **Co-creatie:** het beter omgaan met de verschillende bekommernissen en wensen van de burgers én het valideren van het eigenaarschap van burgers over de ontwikkeling en planning van hun eigen leefomgeving.

Beide pijlers werken op de verbinding tussen het sociale en het ruimtelijke: het gaat dus niet om sociale kennis enerzijds versus ruimtelijke co-creatie anderzijds, maar wel sociaal-ruimtelijke kennis én sociaal-ruimtelijke co-creatie.

Situering
Bloemekenswijk in Gent

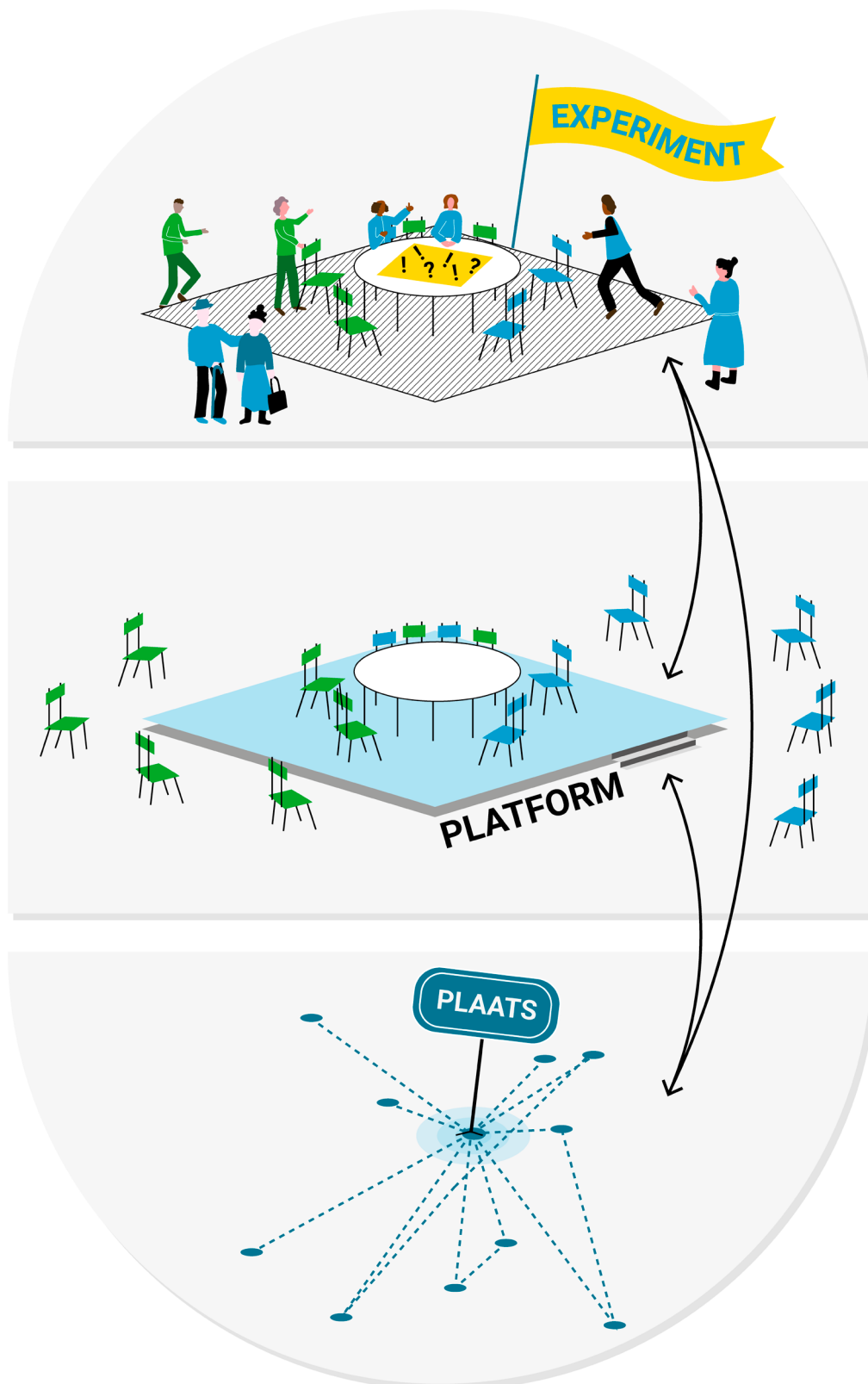
Dit sociaal-ruimtelijk perspectief exploreren we volgens het drieluik van plaats, platform en experiment, waar het sociaal-ruimtelijke centraal staat en waarbij stadsvernieuwing, zowel in zijn inhoudelijke als in de meer procesmatige en strategische dimensie als een ruimtelijk-relatieve probleem wordt bekeken.

PLAATS staat voor de poging om sociaal-ruimtelijke kennis op te halen over plekken die vandaag reeds in transitie zijn, inclusief een kritische analyse van de specifieke dynamiek die deze transitie met zich meebrengt. Met het begrip plaats kiezen we niet louter voor een ruimtelijke framing, maar voor een **relationele kijk** op het stadsvernieuwingsvraagstuk en de manier waarop in een concreet tijdsgewricht en op concrete locaties — hier en nu — verschillende perspectieven samenkomen en zich tot elkaar verhouden.

PLATFORM staat voor de poging om invulling te geven aan een co-creatieve praktijk, die het ongelijke speelveld tussen sterk en zwak geïnstitutionaliseerde belangen en sterk en zwak gerepresenteerde groepen probeert te verbinden met de wijk en met stadsvernieuwing. Platformwerking zoekt niet alleen naar een manier om sociaal-ruimtelijke kennis te verzamelen, maar ook naar een manier om **actoren ten alle tijden betrokken te houden** bij het proces van verandering.

EXPERIMENT staat voor het identificeren van mogelijke werksporen die boven-lokale (beleids)urgenties met lokaal beleefde urgenties of behoeftes verknopen tot een gemeenschappelijke agenda van inwoners en stad. De oefening mikt zodoende gelijktijdig op innovatie in de praktijk van stadsvernieuwing als op de vernieuwing van de wijk zelf, vanuit de overtuiging dat de wijk gebaat is met een innovatieve aanpak. Stadsvernieuwing wordt niet beschouwd als het streven naar een nieuwe of vernieuwde wijk, maar als **het aansluiten op een bestaande dynamiek** die om de nodige zorg, omkadering en ondersteuning vraagt.

Dit drieluik willen we projecteren op de Bloemkenswijk en op het toekomstig stadsvernieuwingsprogramma dat zal vormgegeven worden voor en met deze wijk. Door een voorbereidend traject voor deze stadsvernieuwing op te starten, waarbij vanuit een plaatsgerichte diagnose verschillende kwesties naar voren komen, kan men via experiment(en) een platformwerking opzetten die deze stadsvernieuwing vanuit een sociaal-ruimtelijk perspectief, en dus met de mensen van de wijk, vormgeeft. Om dit concreet te maken worden er in deze nota vijf werksporen voor experiment voorgesteld.

Wijkevent aan de
Watertoren, langs de
Maïsstraat

Markt op het Van
Beverenplein

De Stadsacademie als praktijk

Deze nota is het verslag van een verkenning van de Bloemekenswijk, die werd uitgevoerd in de periode van 2021-2024. **Het gaat in deze nota zowel over de Bloemekenswijk zelf als over het stadsbrede gesprek dat binnen een stedelijke beleidscontext wordt gevoerd over mensgerichte planning.** Deze verkenning maakt zo deel uit van een denkoefening over de ontwikkeling van de stadsvernieuwingsprogramma's voor de wijken Sluizeken-Tolhuis-Ham en Bloemekenswijk. Waar de activiteiten voor Sluizeken-Tolhuis-Ham eerder volgens een snelle logica gelanceerd werden vanwege de urgente wijkvraagstukken, volgden de activiteiten voor de Bloemekenswijk een tragere logica om duurzame kennis en strategieën op te bouwen. Er is tijd en ruimte om een vernieuwende aanpak te formuleren. **De voorliggende nota betreft een open en eerder experimentele verkenning van klijlijnen voor een nieuw stadsvernieuwingsprogramma voor de Bloemekenswijk.**

Deze verkenning werd uitgevoerd binnen de Stadsacademie als samenwerking tussen de Dienst Stedelijke Vernieuwing en de Dienst Beleidsparticipatie van Stad Gent, onderzoekers van de Universiteit Gent uit de Vakgroep Sociale Pedagogie en de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw en in overlap met het onderzoek van masterstudenten voor hun masterproef aan de opleidingen van Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Planning en de Sociale Pedagogie. Door de Dienst Stedelijke Vernieuwing werd ervoor gekozen om dit verkenningstraject niet op te zetten als een klassieke studieopdracht, maar eerder als een oefening in de kritische systematisering van voortschrijdend inzicht in sociaal-ruimtelijke stadsvernieuwing in Gent die in de afgelopen tien jaar is opgebouwd, gekoppeld aan opgebouwde kennis over de sociaal-ruimtelijke dynamiek van de wijk.

De Stadsacademie beschrijft zichzelf als een collaboratorium voor stedelijke duurzaamheidsvraagstukken in Gent en huldigt in die samenwerking een transdisciplinair uitgangspunt. Daarmee wordt bedoeld dat men er vanuit gaat dat de kennis rond complexe duurzaamheidsvraagstukken vele vormen aanneemt en verspreid is over vele partijen. In het geval van deze verkenning betekent dit concreet dat het inzicht dat in de rechtstreekse dialoog met de wijk binnen de Dienst Beleidsparticipatie verzameld wordt, de opgebouwde ervaring rond sociaal-ruimtelijke stadsvernieuwing en het academisch onderzoek rond sociaal-ruimtelijke diagnose en stadsanalyse over elkaar heen zijn gelegd. Dit heeft geleid tot een vertaling in een plan van aanpak dat die soorten kennis valoriseert en verbindt met de ontwikkeling van een stadsvernieuwingsprogramma voor de wijk. Deze nota maakt de koppeling tussen sociaal-ruimtelijke stadsvernieuwing en de Bloemekenswijk, maar maakt deel uit van een breder traject waarin eerder ook op Sluizeken-Tolhuis-Ham werd gewerkt.

Om de context te scheppen voor transdisciplinair werk valt de Stadsacademie — waar mogelijk — terug op de samenwerking met studenten. De samenwerking met studenten in de context van Masterproefateliers en in onderwijsvakken creëert een setting waarbij onderzoekers en stedelijke actoren samen met de studenten die complexe stedelijke kwesties kunnen verkennen. Het studentenwerk zorgt ervoor dat de dialoog niet in een vacuüm plaatsvindt, maar dat de kwesties die verkend worden ook gedocumenteerd worden en speculatieve ideeën worden verder ontwikkeld en tussentijds getest.

In de context van deze nota komt het studentenwerk vooral terug in de vijf sociaal-ruimtelijke experimenten die in het deel C van deze nota worden geschetst. We hopen in de toekomst de verdere uitwerking van een aantal van deze experimenten ook verder te kunnen ondersteunen vanuit de samenwerkingsruimte van de Stadsacademie en te vertalen in actieonderzoek dat meer in de diepte en in dialoog met de partners uit de wijk zou kunnen worden uitgewerkt.

We danken iedereen die op een of andere manier heeft bijgedragen aan de kennisopbouw over de Bloemekenswijk.

De Stadsacademie — illustratie van Jade Kerremans

Onderwijsvakken

Interpretatieve Onderzoeksmethoden

2021-2022, o.l.v. Griet Roets, Laura Van Beveren en Simon Allemeersch

Studio Ruimtelijke Planning en Stedenbouw KULeuven - 'Architecture & Territories'

2021-2022, o.l.v. Jan Van Hoof, Steven Geeraert (en Bert van Gassen)

Duurzame steden 'Veranderende publieke ruimte in de Bloemekenswijk'

2022-2023, o.l.v. Michiel Dehaene en Thomas Block

Bijzonder Vraagstuk 'Starting with the Kitchen: verkenning van buurtvoedselinfrastructuur in de Bloemekenswijk'

2023-2024, o.l.v. Michiel Dehaene

Onderzoeksprojecten

Bestek Sluizeken-Tolhuis-Ham

2021-2022, o.l.v. Jan Van Hoof, Hans Leinfelder, Michiel Dehaene, Griet Roets, Pascal De Decker, Maurits Vandegehuchte en Karen Leyman

Masterproefateliers

Bloemekenswijk

2022-2023, o.l.v. Michiel Dehaene en Thomas Block

Ruimte voor Landbouw in de Stadsrand

2022-2023, o.l.v. Michiel Dehaene en Hans Vandermaelen

Ruimte voor Zorg — De-institutionalisering van woonzorgomgevingen — Guislain-site

2021-2022, 2022-2023, 2023-2024, o.l.v. Griet Roets, Maarten Van Den Driessche, Michiel Dehaene, Peter Vanden Abeele, Bart Marius, Karolien Lecoutere, Simon Allemeersch

Summerschool

Intensive Programme in de context van het Erasmus+ programma AESOP4FOOD — Summerschool 'Agroecological Urbanism — Future Heritage'

2023, o.l.v. Michiel Dehaene en Elke Dhaenens

Als je meer wil weten over een van bovenstaande vakken, masterproefateliers of projecten, ga dan naar de website van de Stadsacademie: www.destadsacademie.be

De Bloemekenswijk: een wijk op een kantelpunt

In de openvolging van stadsvernieuwingsprogramma's in Gent neemt de Bloemekenswijk een wat vreemde positie in. **De Bloemekenswijk bevindt zich in de overlap van enerzijds een stadsvernieuwingsaanpak gericht op de vernieuwing van de 19de-eeuwse arbeiderswijken en anderzijds een nieuw uit te werken strategie gericht op de 'groeistad' van de 20ste-eeuwse wijken.**

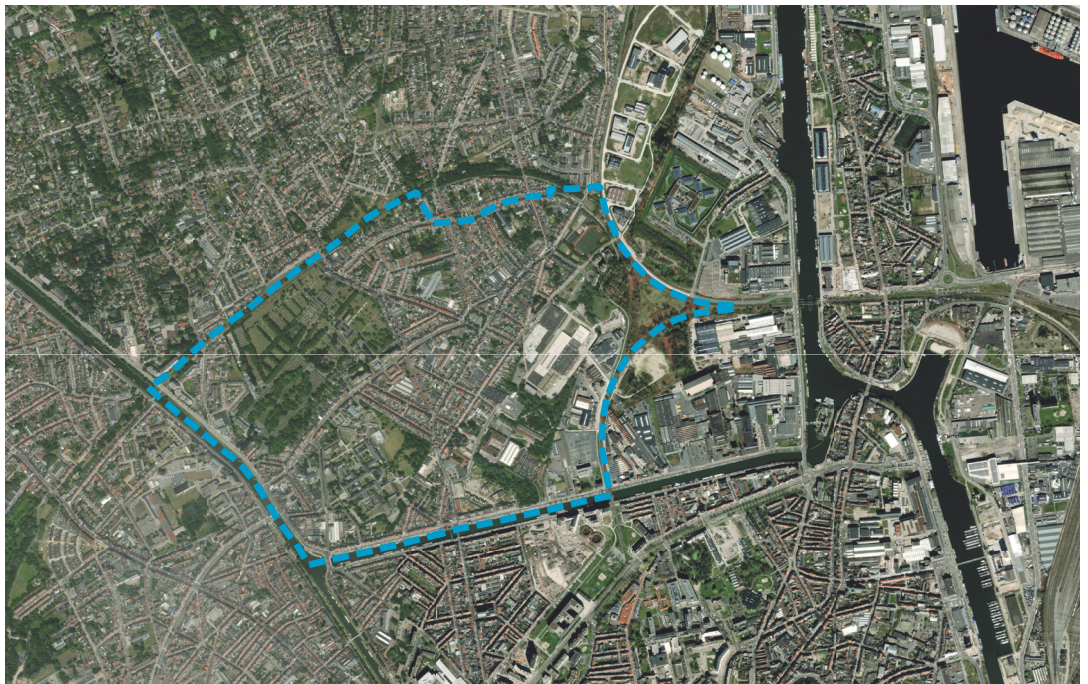
In de 19de eeuw vonden enkele grote enclaves hun plaats in de Bloemekenswijk. Zo startten in 1853 de werken aan 'het eerste echte krankzinnigengesticht in ons land' van J. Guislain en werd in 1873 de Westerbegraafplaats in gebruik genomen. Daarnaast werd dit gebied rond de eeuwwisseling de scène voor de uitplaatsing van de textielindustrie naar de noordkant van de Gentse binnenstad, met gebouwen zoals de Katoenspinnerij La Nouvelle Orléans (FNO) en de Katoenfabriek van Union Cotonnière (UCO). Er was ruimte nodig om de grootschalige fabriekscomplexen te ontwikkelen, samen met

Uitsnede uit Topografische kaarten Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, opname 1950 - 1970

Bron: Departement Mobiliteit en Openbare Werken.

Luchtfoto, 2024
Bron: Bing Maps

aanpalende wijken voor de nodige arbeiders. Deze uitplaatsing van de industrie ging gepaard met de nodige infrastructuurwerken, zoals de aanleg van het Westerringspoor in het noorden van de Bloemekenswijk en de uitbreiding van het stratenpatroon. De Bloemekenswijk werd door deze ontwikkelingen een soort tussenruimte tussen het zeer stedelijke Rabot en het meer landelijke Wondelgem. Oorspronkelijk werd de kern van de Bloemekenswijk zelfs als het centrum van Wondelgem beschouwd, wat later meer naar het noorden verschoof. De wijk wordt tot de ‘19de-eeuwse gordel’ gerekend of met een sprekender term ‘poortwijken’³.

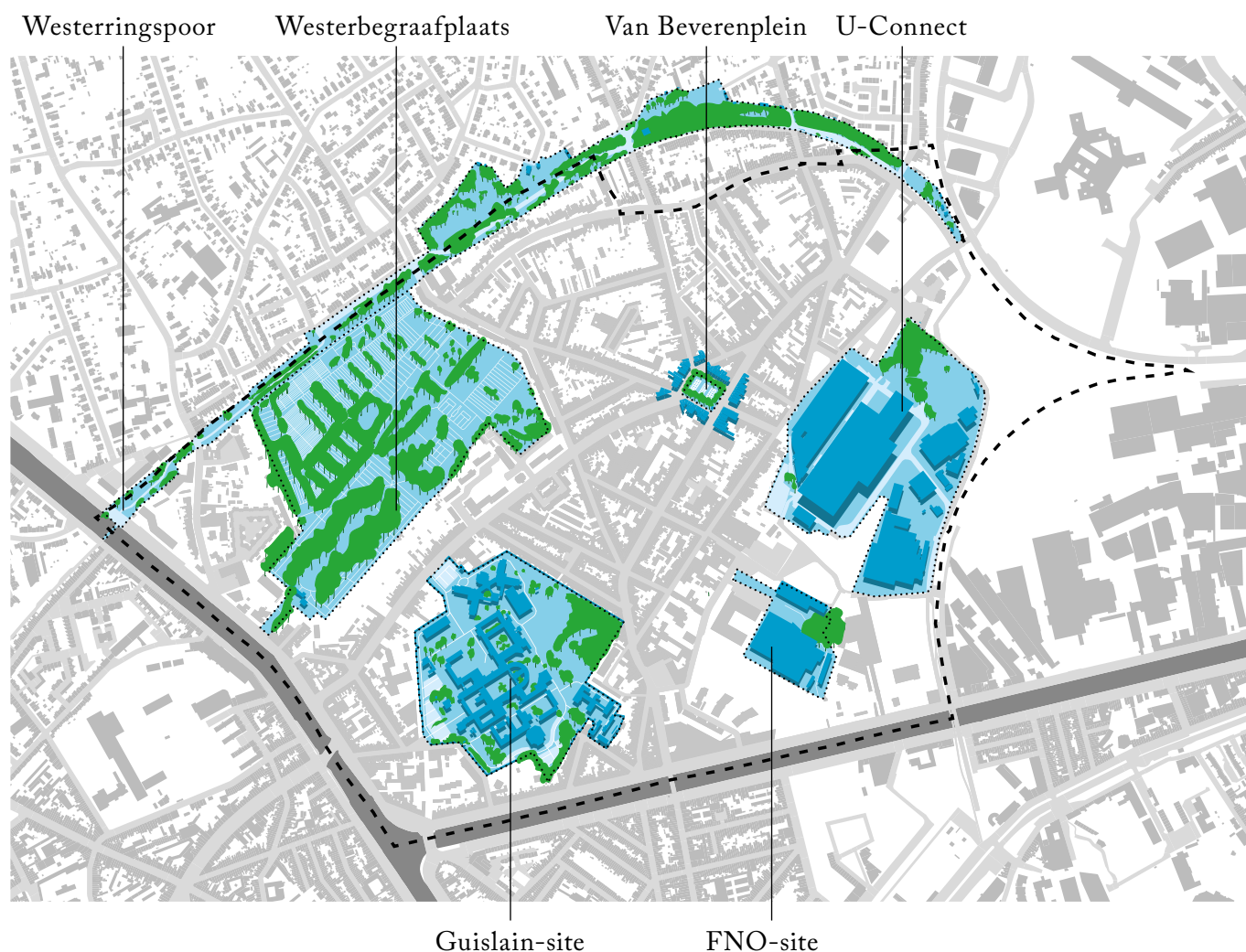
Waar de wijk historisch ver buiten de stad lag, aan de overzijde van de vaart, is ze vandaag onderhevig aan een verstedelijkingsdynamiek kenmerkend voor de 20ste-eeuwse wijken dichtst bij het centrum van Gent. Dit is dan ook de reden waarom Gent in haar beleidsplan de 20ste-eeuwse rand als ‘groeistad’ benoemt. Het is de plaats waar ruimte wordt gezocht om meer mensen op te nemen in de stad en waar er verdichtingspotentieel zit, in de nabijheid van het centrum en met de potentiële voordelen van wonen in de stad.

Die dubbele logica van de 19de- en 20ste-eeuwse gordel maakt dat de Bloemekenswijk een heel eigen specificiteit heeft en anno 2025 kunnen we spreken van een wijk die in alles — architectuur, populatie, dynamieken, identiteit — een soort samensmelting vormt van een poortwijk en een overgangsgebied naar stedelijke landelijkheid.

Deze dubbelheid is lokaal af te lezen in de morfologie van de wijk. Er is een morfologisch helder gestructureerde kern, opgebouwd rond het centraal gelegen Van Beverenplein. Dit plein is een ijkpunt en afspreekplaats van de wijkbewoners en herbergt een markt, die tot ver buiten de wijkgrenzen gekend is. Tegelijkertijd zijn de eerdergenoemde enclaves van de Guislain-site en de Westerbegraafplaats nog steeds aanwezig. Hoewel deze enclaves relatief autonoom fungeren en op zichzelf zijn gekeerd, zorgen ze er vandaag wel voor dat er lokale en bovenlokale logica's met elkaar gekruist worden. Zo is de Westerbegraafplaats een Gentse begraafplaats én heeft ze lokaal een bijzondere betekenis als groenoase, deze logica geldt eveneens voor de Guislain-site. Hoewel de historische industriële textielcluster in de wijk is verdwenen, en hiermee ook de nauwe relatie tussen arbeid, demografie en wijkontwikkeling, zorgt de herbestemming van de voormalige UCO-site voor een nieuw verhaal op deze plek. Hier bevindt zich nu de sociale economie cluster 'U-Connect'. Deze cluster heeft een bepaalde band met de wijk, maar ligt er niet voor de wijk alleen. Deze koppeling van een bovenlokale en lokale logica is ook terug te vinden in de herinvulling van het verdwenen Westerringspoor. De oude spoorcorridor maakt vandaag deel uit van het netwerk van groenklimaatassen in en rond Gent en fungeert als park voor de wijk, maar ook als belangrijke bovenlokale fietsverbinding voor verschillende aangrenzende wijken.

De Bloemekenswijk is niet alleen een wijk in een schuivend stedelijk verband als schakel in de dynamiek tussen de 19de- en 20ste-eeuwse gordel, maar ze is ook sociaal in verandering. Zo is de wijk al lang niet meer een arbeiderswijk met een sterke en dominante relatie met de fabrieken er omheen. Naarmate de sociale samenstelling van de wijk verandert, wijzigen ook de verwachtingen ten aanzien van de wijk en hoe die is georganiseerd. **De aanpak die in deze nota wordt voorgesteld wil de wijk voorbereiden op die veranderende verwachtingen en een kader maken om de energie en sociale beweging, die in momenten van sociale verandering ontstaat, te capteren en te vertalen in een interessant sociaal-ruimtelijk programma dat op de stadsvernieuwing vooroploopt en er richting aan kan geven.**

Stadsvernieuwing komt zo in de Bloemekenswijk op de agenda, niet als antwoord op grote problemen waar de wijk vandaag mee kampt, maar wel omdat ze volop in verandering is en daarom nood heeft aan een programma dat de wijk op die verandering voorbereidt. De voorgestelde sociaal-ruimtelijke aanpak in deze nota moet dan ook gelezen worden als een pleidooi om de veranderende sociale dynamiek en de nieuwe verwachtingspatronen in een wijk te begeleiden en op de ruimtelijke transformatie van de wijk af te stemmen.

In de Bloemekenswijk is dialoog nodig tussen de mensen die er reeds wonen, wie er recent is komen wonen en de stadsbrede gebruikers van de wijk. In die dialoog moeten de noodzakelijke sociaal-ecologische transitie worden meegenomen. Dergelijk gesprek lijkt kansrijk op die plaatsen waar een feitelijke verandering plaatsvindt en zich nieuwe breuklijnen aftekenen tussen wat verschillende groepen en individuen van hun omgeving verlangen.

B

EEN
SOCIAAL-RUIMTELIJK
PERSPECTIEF
OP
STADSVERNIEUWING

Deel B Een sociaal-ruimtelijk perspectief op stadsvernieuwing

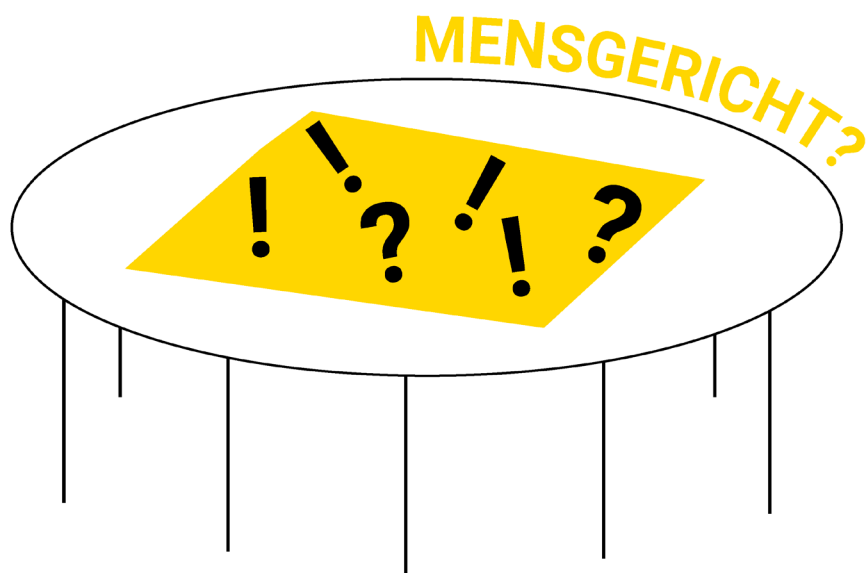
Waarom is het noodzakelijk om een gecombineerd sociaal-ruimtelijk perspectief in te schrijven in stadsvernieuwingsprogramma's? Waarom gebeurt dit tot op heden nog niet voldoende?

In dit deel wordt toegelicht wat het sociaal-ruimtelijk perspectief precies inhoudt en waarom dit anders is dan de huidige praktijk. Nadien wordt er dieper ingegaan op het drieluik van plaats, platform en experiment, dat samen een vernieuwde benadering voorstelt voor meer mensgericht plannen in stadsvernieuwingsprogramma's. Ze benoemen de nood aan een onderbouwing van programma's vanuit een meer plaatsgerichte diagnose dan louter ruimtelijke of sociale lezingen van de wijk.

Om te werken aan de kwesties die door deze diagnose naar voren komen, is er nood aan een andere vorm van organisatie: niet enkel vanuit de wijk zelf of vanuit het beleid, maar in de tussenruimte tussen beiden. Het werken in deze tussenruimte noemen we een platformwerking en wordt geactiveerd vanuit een experiment, een bepaalde gedeelde kwestie van wijk en beleid. De argumentatie voor dit sociaal-ruimtelijk perspectief wordt geïllustreerd aan de hand van verhalen uit de Bloemekenswijk.

een sociaal-ruimtelijk perspectief op stadsvernieuwing

Meer mensgerichtheid is niet enkel een beleidsdoel. Het is niet zomaar een nobele intentie van een beleid dat meer rekening wil houden met haar bewoners. Een sociaal-ruimtelijke benadering van stadsvernieuwing begint bij de erkenning van stadsvernieuwing als een vraagstuk gekenmerkt door interafhankelijkheid van sociale en ruimtelijke verbanden waarbinnen bewoners en gebruikers van de stad sowieso functioneren.

Stadsvernieuwing in Gent: wijk per wijk vernieuwen richting een sociaal-ruimtelijke perspectief?

De discussie over mensgericht plannen of een meer sociaal-ruimtelijke benadering begint niet vandaag. Sociaal-ruimtelijke ambities zijn nadrukkelijk aanwezig in het stadsvernieuwingsbeleid van Gent. In de laatste twintig jaar heeft stadsvernieuwing, zowel lokaal als bovenlokaal, een hele weg afgelegd richting een sociaal-ruimtelijke benadering. **Dit gaat niet alleen over de algemene verhoogde aandacht voor inspraak en participatie in beleidsprocessen. Het betreft ook de inspanning om beleidsmatig uit de fragmentering van beleidssilo's te breken, die stedelijke vraagstukken thematisch verkavelen, om meer transversaal te werken.**

Een duurzame ontwikkeling van een stad als Gent laat zich niet enkel vatten in (kortlopende) projecten. Elke dienst binnen Stad Gent werkt hier vanuit zijn eigen rol en opdracht aan. Er wordt vermeden dat er een veelheid van projecten naast elkaar loopt, zonder dat er op een geïntegreerde manier met complexe maatschappelijke opgaves wordt omgegaan. Tegelijk wordt ervoor gezorgd dat de opgaves niet al te veel ad hoc en zonder kennis van de bredere context worden aangepakt. Langetermijnplanning is daarbij onontbeerlijk, maar het mag de concrete vooruitgang van veel waardevolle projecten niet in het gedrang brengen. Daarnaast kan men enkel spreken van een duurzame omgang met de maatschappij als een aantal belangrijke pijlers in evenwicht zijn: de leefkwaliteit verbeteren kan door te werken op sociale, economische, ruimtelijke, ecologische... aspecten van een wijk. Omdat elke plek anders is, is het evenwicht tussen die verschillende thema's ook telkens op maat uit te werken. **De duurzame ontwikkeling vergt een geïntegreerde en strategische aanpak, via diverse werkmethodes. Het is een basisvereiste dat er hierbij aandacht is voor communicatie, mensgericht plannen, participatie en cocreatie.**

Om dit mee mogelijk te maken, wordt een aantal opdrachten neergelegd bij de Dienst Stedelijke Vernieuwing. Bij deze opdrachten is er geen eenduidig thematisch belang, of moeten er veel thema's in evenwicht gebracht worden. De aanpak is altijd plekgebaseerd en mensgericht. Daarom is de Dienst ambtelijk gepositioneerd in het ondersteunende departement Bedrijfsvoering en onder de politieke bevoegdheid van de burgemeester. De Dienst Stedelijke Vernieuwing heeft echter het voordeel expliciet transversaal te zijn opgezet, met een regierol over stadsdiensten en beleidsdomeinen heen, en kan bovendien bogen op een sterke samenwerking met de Dienst Beleidsparticipatie.

Vanuit de vaststelling dat voor sommige wijken of gebieden in de stad extra inzet nodig is om de leefkwaliteit te verbeteren, werken de regisseurs en communicatoren

van de Dienst Stedelijke Vernieuwing een stadsvernieuwingsprogramma uit. Een programma vertrekt van een op maat uitgewerkte visie, die de specifieke doelstellingen voor het stadsvernieuwingsprogramma omvat. Deze visie met onderliggende doelstellingen vormt dan het kader voor investeringen gedurende de looptijd van het stadsvernieuwingsprogramma. Er wordt daarbij gekozen voor de methodiek van programmamanagement als theoretische achtergrond, omdat het telkens gaat over complexe problematieken in een omgeving die op zichzelf ook constant in evolutie blijft. Via de methodiek van programmamanagement wordt een samenwerkingsverband opgezet dat verandering of vernieuwing nastreeft.

Zicht op de Bloemekenswijk vanaf U-Connect

De eerste stadsvernieuwingsprogramma's in Gent werden geselecteerd op basis van strategische doelstellingen vastgelegd in het ruimtelijk structuurplan van de stad. De overkoepelende doelstelling is altijd 'het verhogen van de leefkwaliteit in de wijk', met een verfijning van die doelstelling op maat van de gekozen wijk. **De wijk per wijk aanpak leverde een leertraject op over de verschillende stadsvernieuwingsprogramma's heen.**

Zo was 'Bruggen naar Rabot' een belangrijke experimenteerruimte voor tijdelijke invulling en verder in deze nota komen we nog terug op de rol die de tijdelijke invulling van 'de Site' speelde als prefiguratie van platformwerking en als incubatieruimte voor nieuwe vormen van sociale coproductie. Dit programma en 'Zuurstof voor de Brugse Poort' toonden ook het belang van het publiek domein in de vernieuwing van de dichte 19de-eeuwse wijken. Zorgvuldige ingrepen in het hart van afgesloten sites of binnengebieden van bouwblokken zorgden voor bijkomend publiek domein. 'Ledeberg Leeft' verdiepte de co-creatie en legde de basis voor wat vandaag is gesystematiseerd in een aanpak volgens geïntegreerde en integrale stadsvernieuwingsprogramma's. Deze vormen een overkoepelend kader voor een gebiedsgerichte aanpak, die wordt opgebouwd in nauwe dialoog met de wijkregisseurs en stedelijke diensten vanuit een co-creatieve aanpak. 'Muide Meulestede Morgen' breidde structureel de ruimte voor bottom-up initiatief uit. De stad ondersteunde de door de bewoners geïnitieerde vraag voor een conceptsubsidie bij het stadsvernieuwingsfonds van het Vlaams Stedenbeleid. Deze conceptsubsidie vormde de basis voor een stadsvernieuwingsprogramma waarin de brug werd geslagen met verschillende lokale initiatieven van zowel burgers, de markt als publieke actoren in de wijk. 'En Route', het stadsvernieuwingsprogramma in Dampoort en Sint-Amandsberg, zette de 20ste-eeuwse gordel in de kijker en opereert binnen een zeer grote territoriale gebiedsomschrijving, waardoor de sociale agenda's binnen het hele gebied erg verschillen. Naarmate de stadsvernieuwing richting de 20ste-eeuwse gordel trekt komt ook de focus op een wijkgerichte aanpak onder druk te staan. De focus van het stadsvernieuwingsprogramma 'Nieuw Gent Vernieuwt' ligt dan weer op een sociale hoogbouwwijk aan de rand van stad.

Voor de opstart van een programma in de omgeving van de Watersportbaan, Bloemekenswijk en Sluizeken-Tolhuis-Ham bouwt de Dienst Stedelijke Vernieuwing verder op de opgebouwde ervaringen.

Doorpakken op een bestaande traditie van sociaal-ruimtelijke stadsvernieuwing

Ondanks die opgebouwde ervaring in Gent is de ambitie om meer sociaal-ruimtelijk te werken nog niet structureel ingebed in de huidige werking. Die moeilijkheid komt door twee aspecten. **Enerzijds is het niet makkelijk om een sociaal-ruimtelijk perspectief concreet te operationaliseren en hanteerbaar te maken. Anderzijds is de neiging om ruimtelijke en sociale kwesties van elkaar te scheiden diepgeworteld.** Dit geldt zowel binnen de stedelijke organisatie als bij experts. Het is een tendens die reeds mentaal in de vooropleiding van professionals te vinden is, alsook in de intellectuele en politiek-ideologische posities van waaruit kwesties worden geconstrueerd en gekaderd. Die gescheiden posities kennen een lange geschiedenis. Zo is de ruimtelijke praktijk vaak dominant geënt op andere aspecten dan het sociale. Thema's als mobiliteit, waterbeheer, energie, ruimtelijke inrichting van groen en verhard openbaar domein... worden vooral als technische kwesties behandeld. Hierdoor verliest men het sociale aspect van de ruimtelijke organisatie van een stad, maar ook het sociale rechtvaardigheidsaspect van bijvoorbeeld toegang tot mobiliteit, water, energie, groen... Daartegenover isoleert het sociaal beleid, zowel lokaal als boven-lokaal, sociale kwesties als louter sociaal: dakloosheid, armoede, eenzaamheid, discriminatie... Hierbij wordt bijvoorbeeld systematisch gewezen op de ongelijke sociale effecten van een ecologische correctie voor mobiliteit, energie, water, voedsel, stadsontwikkeling... **Vervolgens komen sociale en ecologische objectieven tegenover elkaar te staan en worden ze jammer genoeg tegen elkaar uitgespeeld.**

Een sociaal-ruimtelijk perspectief op stadsvernieuwing probeert zowel af te raken van die tweedeling tussen sociale en ruimtelijke doelen en beleid, alsook van de functionalistische manier van hoe men maar de relatie tussen sociale en ruimtelijke kwesties kijkt. Zo worden sociale doelen vertaald in ruimtelijke functies of ingevuld door een 'aangepaste' inrichting die deze doelen dient. Deze benadering is om meerdere redenen problematisch.

Vooreerst is de relatie tussen noden en inrichting niet causaal. Zo is bijvoorbeeld de nood aan meer zitplekken meer dan het voorzien van een nieuwe inrichting met een bank of stoel. Die zitplek moet op de juiste plaats staan, op het juiste moment en met een uitnodigende vormgeving én niet door anderen geclaimd zijn. Het gebruik van die zitplek hangt dus zowel af van de ruimtelijke kenmerken alsook van een goede inschatting en verbeelding van het ruimtegebruik op de plek waar die zitplek is.

Ten tweede is het gebruik van de publieke ruimte meervoudig en gecontesteerd. Die ene zitplek is aangepast voor de ene groep, maar niet voor andere groepen. In ontwerpdisciplines wordt een deel van dit probleem opgelost door te werken

volgens het principe van ‘universal design’. Het zijn principes die geen aanpassing of bijzondere maatregelen vragen voor specifieke gebruikersgroepen, zoals personen met een beperking of kinderen. Deze aanpak lost echter het probleem maar deels op.

Het omgaan met verschil voor zowel sociaal-ruimtelijke kwesties als voor de samenleving in het algemeen kan niet worden opgelost door rechten te beantwoorden met een universeel aanbod. In zijn essay *Maximaal, gelijk, voldoende, vrij. Vier perspectieven op de rechtvaardige stad* wijst Edwin Buitelaar (2020)⁴ op de noodzakelijke balans tussen een universeel aanbod en het belang van keuze. Er is nood aan een verschil in aanbod. Er moet een balans gezocht worden tussen een universeel algemeen toegankelijk aanbod en de ontwikkeling van een gevarieerd antwoord op diverse vragen van gebruikers. Edwin Buitelaar ontwikkelt in antwoord op dit spanningsveld het beeld van de voorzienende stad. Dat is een stad met een hoog voorzieningsniveau, waar voorzieningen bestaan in een mix van dingen die overal aanwezig en netjes verspreid zijn tot dingen waarvoor een gecentraliseerde en gespecialiseerde inrichting, dure investering en exclusieve programmering noodzakelijk zijn.

Participatie van burgers in beleid versus participatie van beleid in de wijk

Beleidsparticipatie is een doelstelling die niet alleen in de stadsvernieuwing aanwezig is, maar ook breed wordt uitgedragen door de stedelijke overheid als een integraal onderdeel van het streven naar goed bestuur. In diverse domeinen van onderzoek, beleid en praktijk wordt het belang van principes en praktijken van ‘burgerparticipatie’ tijdens de laatste decennia benadrukt.^{5,6} Het belang van burgerparticipatie, of meer specifiek bewonersparticipatie of ‘citizen participation’, wordt ook benadrukt in de ontwikkeling van een duurzaam stedenbeleid, zeker in landen waar een democratisering en decentralisering van het beleidsproces gepromoot wordt.^{7,8} Deze participatieve principes en praktijken in het kader van een duurzaam stedenbeleid worden in stedelijke contexten vormgegeven door zowel professionals in stadsdiensten, zoals onder meer de wijkregisseurs, als professionals die in de buurten zelf aan de slag zijn, zoals samenlevingsopbouw, buurtwerk, jeugd(welzijns)werk, straathoekwerk...⁹. De verankering van principes van mensgericht plannen door de Dienst Beleidsparticipatie is opmerkelijk. **De mensgerichte aanpak in het ruimtelijk beleid zet in op plannen vanuit de leefwereld en op plannen in co-creatie en participatieprocessen.**¹⁰

Tijdens de afgelopen decennia worden tegelijk veel kritieken geuit over burgerparticipatie in beleidsprocessen.^{11,12} Er wordt onder meer verwezen naar de complexiteit van het systematisch verzamelen, en vooral collectiviseren en analyseren, van kennis uit de leefwereld van de wijde diversiteit van belanghebbenden.¹³ **Zowel de kennis van de leefwereld als de kennis van de systeemwereld zijn nodig, hoewel vanuit beide werelden nog te weinig aandacht is voor de meerwaarde van een breder perspectief.** De leefwereldbenadering dreigt verengd te worden tot een vaststaande status die tot uiting komt in het louter organiseren van inspraakavonden, workshops en tentoonstellingen met burgers, terwijl die net veel dynamischer is door de “voortdurend veranderende relaties en verhoudingen tussen menselijke en niet-menselijke actoren, objecten en omgevingen die zich in nauwe samenhang met elkaar ontwikkelen”, zoals Els Vervloesem schreef in de *Verkenkende studie Mensgericht Plannen* (2022).¹⁴

Mensgerichte planning is niet enkel een kwestie van ‘rekening houden met mensen’ bij het plannen zelf. Het zoekt ook naar manieren om planningsprocessen te laten ontwikkelen vanuit de leefwereld van de mensen. Participatie is dan geen kenmerk of een aparte laag van een beleidsproces, een soort toevoeging, maar vertrekt bij het feit dat mensen sowieso deel zijn van een wijk en deel zijn van de verandering die er plaatsvindt. In die zin participeren de mensen in de stedelijke transformatie, vaak zonder dat hen dat gevraagd is. Participatie is zo niet alleen een kwestie van deelname van bewoners aan het beleid, maar ook een kwestie van de organisatie van een beleid in de wijk waarop bewoners betrokken kunnen zijn. **Goede stadsvernieuwing vraagt een vorm van participatie van beleid in de wijk eerder dan een vraag aan de wijk om in stadsvernieuwingsbeleid te participeren.** Een leefwereldgerichte benadering zou meer kunnen uitgaan van hoe stadsvernieuwing in de leefwereld van mensen voorkomt en ingrijpt. Veel beleid draait dit om en verwacht dat mensen deelnemen aan beleid. Dat is natuurlijk niet onmogelijk en ook niet onwenselijk, maar is een objectief dat vooral vanuit de overheid is bedacht. Participatie zit vaak te veel vast op de vraag wie mag beslissen en de zoektocht van het beleid naar legitimiteit. Daar tegenover plaatsen we de kwaliteit van de manier waarop mensen betrokken zijn op de verandering in de wijk en de mate waarin ze betekenisvol met die processen van verandering kunnen omgaan.

In dit opzicht werkt de Dienst Beleidsparticipatie van Stad Gent al jaren volgens deze wijkgerichte aanpak op vlak van participatie en co-creatie. De naam van deze Dienst betekent letterlijk participatie van het beleid, maar ook met het beleid. Participatie wordt in een vroeg stadium in het beleid opgepakt en tracht het beleid maximaal op te stellen voor alle groepen — in de brede zin van het woord — van Gent. Er wordt daarbij niet enkel vertrokken vanuit het feit dat men vanuit de wijk moet of kan participeren in het beleid, maar veel trajecten of processen worden geïnitieerd

vanuit specifieke dynamieken die in de wijken zelf ontstaan en waar het beleid in participeert. De rol van de wijkregisseur — elk van de 25 wijken in Gent heeft er een — is hierin cruciaal. Die persoon is letterlijk een schakel tussen de leefwereld van de wijk en het stedelijk beleid door te detecteren, te ontmoeten, te verknopen...

Beleidsparticipatie gaat echter voorbij het louter leren kennen van de leefwereld van de wijk, maar poogt ook via participatie — in de breedste zin van het woord, via allerlei contacten, netwerken, momenten... — wezenlijke veranderingen teweeg te brengen, op maat van de wijk.

De processen van verandering zijn niet alleen een beleidskwestie, maar zijn een combinatie van feitelijke veranderingen (bijvoorbeeld toenemend verkeer, vergrijzing, vergroening, migratie...), veranderende verlangens en aspiraties (thuiswerken, tuinieren, collectief wonen...), veranderend beleid (modal shift, renovatieverplichting...) en alle complexe verbanden hiertussen. Veel aspecten van de sociaal-ruimtelijke organisatie van een wijk worden door bewoners als 'normaal' of relatief onproblematisch ervaren tot dat om een of andere reden niet meer zo is, of toch voor specifieke groepen in de wijk. Denk daarbij aan de ontwikkelingsdynamiek van de 19de-eeuwse wijken. Een grote groep bewoners vertrok uit die wijken richting de stadtrand en een nieuwe groep, vaak met migratieachtergrond, zijn in die wijken komen wonen, waar ook studenten er een tijdelijk onderkomen vonden. De combinatie van de vaak oudere blijvers, de inwijkelingen en de studenten zorgde voor zeer verschillende verwachtingen ten aanzien van de wijk, op vlak van voorzieningen, het gebruik en de inrichting van het publiek domein en het sociaal functioneren van de wijk.

Zo bekeken begint participatie in stadsvernieuwing niet alleen, of niet in de eerste plaats, bij een beleidsinitiatief, een specifiek project of programma, maar gaat er vaak een feitelijke verandering in de bestaande organisatie aan de wijk aan vooraf. **Stadsvernieuwing is dan een actie die aansluiting zoekt bij die feitelijke verandering, de kwesties die er zich in aftekenen en de groepen die reeds rond die kwesties gemobiliseerd zijn.**

Stadsvernieuwing begrepen als interafhankelijkheid in sociaal-ruimtelijke relaties

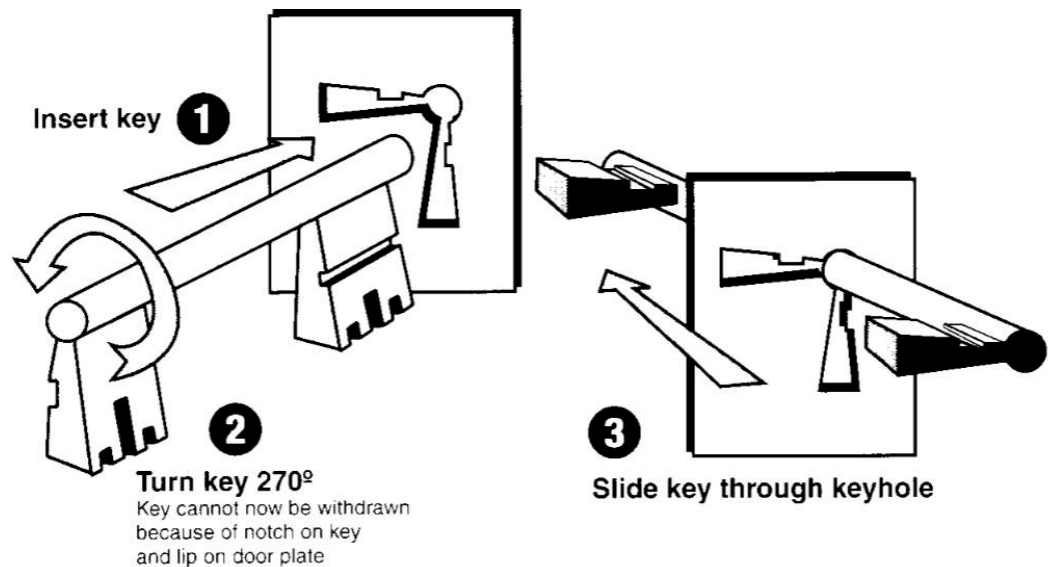
Stadsvernieuwing is in eerste instantie een leefbaarheidsvraagstuk, of beter gezegd, een poging om in leefbaarheid te investeren. In sociaal-ruimtelijke context of binnen een relationeel-ruimtelijk perspectief kan dit worden vertaald in termen van de kwaliteit van sociaal-ruimtelijke relaties. Daarmee wordt bedoeld dat bewoners in een stad zich altijd al in een complex relationeel verband bevinden dat op een bepaalde manier is georganiseerd of verloopt en waar ze in belangrijke mate van afhankelijk zijn. **Een sociaal-ruimtelijk perspectief op stedelijke vernieuwing stelt die inter-afhankelijkheid centraal: afhankelijkheid van mensen onderling en van de ruimtelijke setting waarin die relaties plaatsvinden.**^{15,16,17}

Mensen zijn afhankelijke wezens. Dat geldt niet enkel voor wie in de stad woont, maar samenleven in de stad is samenleven in een toestand van verhoogde onderlinge afhankelijkheid of interafhankelijkheid. **Mensen in steden zijn op elkaar aangewezen en op de plaats waar ze ruimte met elkaar delen. Om dat goed te laten verlopen en leefbaar te houden, is er een collectieve organisatie van deze onderlinge afhankelijkheid nodig.** Als dit goed georganiseerd is, kunnen mensen voordelen en ontwikkelingskansen ontleen aan hun aanwezigheid in de stad. Op veel punten is de stad echter geen kansenstructuur, maar een bron van frictie, conflict en uitsluiting, waarin de ene groep ten koste van de andere leeft en waarin onderlinge afhankelijkheid ook voor onderlinge wrevel staat.¹⁸

Of bewoners goed of niet goed af zijn met hun omgeving kan sterk verschillen. Dat kan er bijvoorbeeld aan liggen dat woningen niet zijn aangepast aan hun specifieke noden, maar ook dat een woning slecht gelegen is, er nauwelijks voorzieningen zijn, de vereniging van mede-eigenaars niet functioneert of de lift niet wordt onderhouden. Daarbovenop zijn er grote verschillen in de controle van stedelingen over die inter-afhankelijkheid. Arnold Reijndorp spreekt in zijn tekst *Afscheid van de consensuscultuur. Ruim baan voor een stedenbouw van het conflict* (2005)¹⁹ in dit verband van **de mate waarin verschil en conflict al dan niet ‘hanteerbaar’ zijn voor zij die erbij betrokken worden. De notie ‘hanteerbaar’ maakt de discussie over de kwaliteit van sociaal-ruimtelijke relaties concreet.** Hij verwijst naar de historische referentie in het werk van Bruno Latour over de Berlijnse Sleutel.

De Berlijnse Sleutel is een sleutel met twee baarden die werd ontwikkeld aan het eind van de 19de eeuw om het hoofd te bieden aan de collectieve verantwoordelijkheid over de voordeur in appartementsgebouwen zonder portier of conciërge, in de zogenaamde Mietskasernen. Om de sleutel uit het slot te kunnen halen, moet je de sleutel draaien

waardoor de deur steeds op slot is als je ze eraf haalt. De Berlijnse sleutel combineert dit mechanisme met de mogelijkheid om naar binnen te gaan. Daarvoor moet je de sleutel door het slot steken en gebruik je, eenmaal je binnen bent, de identieke baard aan het andere eind van de sleutel om de deur te sluiten.

Bron illustratie: Koneksa Mondo website

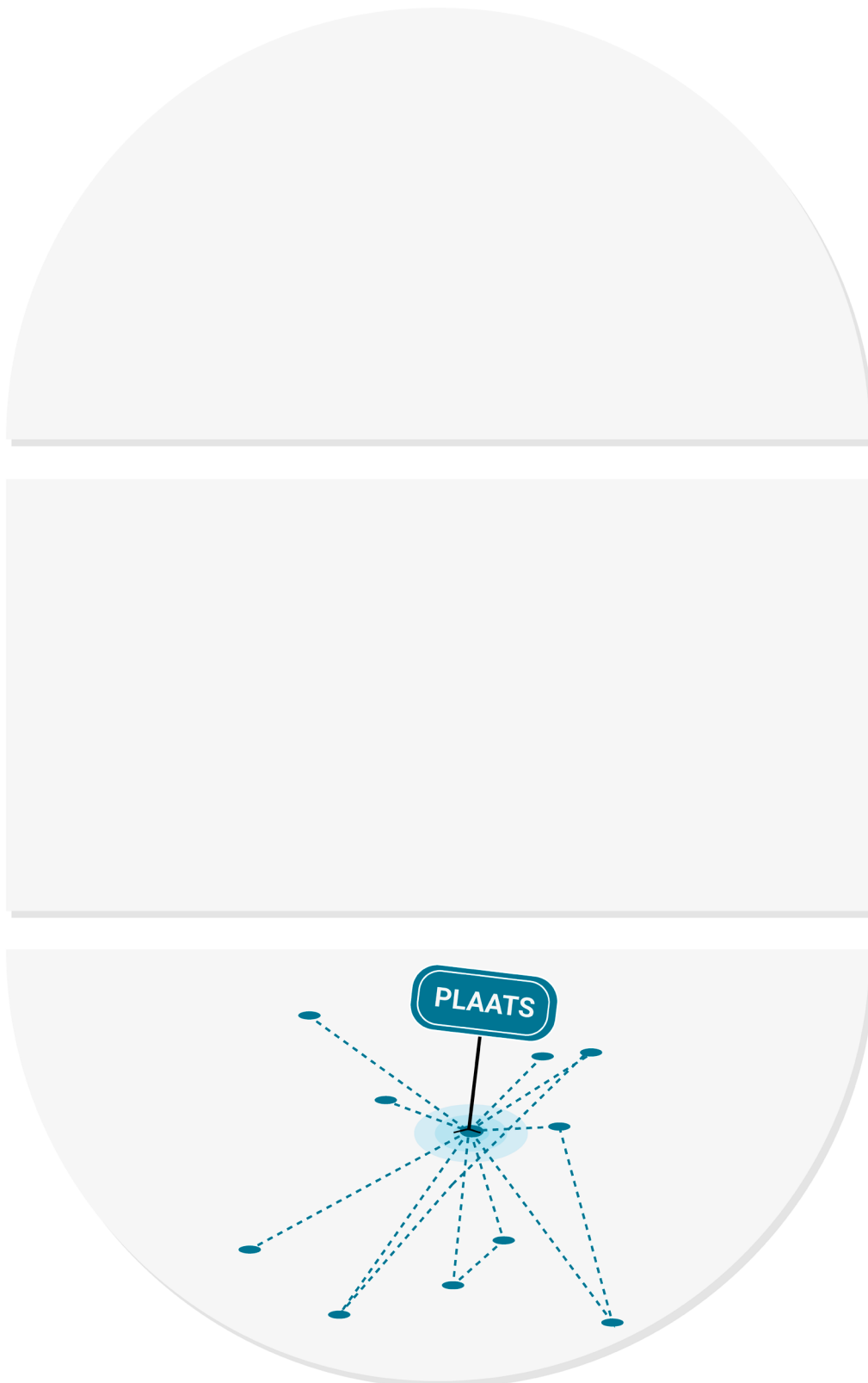
Arnold Reijndorp haalt dit voorbeeld aan om uit te leggen hoe dit eenvoudig hulpmiddel enerzijds de groep van bewoners helpt om de verantwoordelijkheid te nemen over de voordeur. Die is voortaan altijd op slot en enkel sleuteleigenaars kunnen er voorbij. Het voorbeeld laat ook zien hoe dit hulpmiddel de druk op de groep en het conflict over de voordeur kalmeert en hanteerbaar maakt door dit conflict anders te bemiddelen. Anderzijds toont dit voorbeeld ook mooi hoe een deur niet enkel een ruimtelijke grens is, maar ook verbonden is aan mensen die zich tot die deur verhouden. Er zijn mensen die aan een kant van de deur wonen en die ook andere mensen de toegang willen kunnen ontfangen. Er zit daar een gemeenschappelijk belang in en dat gemeenschappelijk belang moet georganiseerd worden, in dit geval zonder conciërge als relatiebeheerder.

De stedelijke ruimte zit vol met dit soort sociaal-ruimtelijk gestructureerde verbanden, waarop allerlei relationele verbanden vast zitten tussen mensen onderling en tussen mensen en dingen. Soms zijn deze verbanden heel eenduidig bepaald, soms zijn ze nauwelijks gearticuleerd. Allen bepalen ze echter wel de kwaliteit van hoe mensen sociaal-ruimtelijke relaties met elkaar kunnen aangaan.

Zo is samenleven in een appartement waar goede akoestische isolatie aanwezig is een totaal andere sociaal-ruimtelijke realiteit dan een waar je letterlijk mee kan luisteren naar de conversaties bij de burens. Zo is een straat met een duidelijke opdeling van stroken voor voetgangers, auto's en fietsen mogelijk een veiligere straat, maar waar ook heel veel ruimte op dwingende wijze voor mobiliteit is gereserveerd en zich moeilijk anders laat gebruiken voor bijvoorbeeld een meer groene inrichting. Zo neemt een hondenlosloopweide veel ruimte in voor een heel specifiek gebruik, maar tegelijkertijd zorgt die weide ervoor dat er minder honden vrij rondlopen op andere plekken, wat door sommigen als niet fijn ervaren wordt als dat wel zo is, én tegelijkertijd zorgt de hondenlosloopweide voor een plek van sociale interactie, de zogenaamde 'vrijblijvende ontmoetingsplaats'.

sociaal-ruimtelijke kennis voor stadsvernieuwing ophalen

Plaats staat voor de poging om sociaal-ruimtelijke kennis op te halen over plekken die volop in transitie zijn en stelt een kritische analyse voor van wat er op die specifieke plekken vandaag gebeurt en welke dynamiek aanwezig is. Met het begrip plaats kiezen we niet voor een ruimtelijke framing, maar voor een relationele kijk op het stadsvernieuwingsvraagstuk en de manier waarop in een concreet tijdsgewricht en op concrete locaties — hier en nu — verschillende perspectieven samenkomen en zich tot elkaar verhouden.

De particulariteit van een plaatsgebonden dynamiek

Zoals Wendy Harcourt en Arturo Escobar het benoemen in het artikel *Women and the Politics of Place* (2002)²⁰ is zelfs in een geglobaliseerde wereld de particuliere dynamiek en betekenisverlening, die aan plaatsen verbonden is, nog steeds de manier waarop mensen het leven kennen en ervaren. **Plaatsen zijn mogelijk ruimtes waar ongelijke, onderdrukkende machtsverhoudingen zich reproduceren, maar ze bieden ons potentieel ook een uitgangspunt om complexe vragen te stellen, te (v) erkennen en aan te pakken in een re-configuratie van ongelijke machtsrelaties.** Gert Biesta benoemt die 'politics' in de lezing *Het verlangen naar democratie. Over democratische professionaliteit en de vorming van de democratische professional* (2013)²¹ als uitbraakpogingen, het onderbreken of het tussenkomen in die bestaande orde van machtsverhoudingen in naam van meer gelijkheid. 'Politics of place' gaat dan over het proces om, via het verkennen van geleefde, plaatsgebonden ervaringen van mensen, de dominante visie op politieke en sociale verandering in te vraag stellen. Het gaat om een strijd om betekenis, een wisselwerking tussen cultuur en macht, waarbij de manier van werken omwille van het plaatsgebonden aspect niet zomaar gekopieerd kan worden naar een andere plaats of context. **In die geest heeft elke plek een eigen 'politiek' of 'biografie', waarin historische, sociale, culturele, economische, materiële en ruimtelijke relaties en omstandigheden een rol spelen.**²² Plaats is in die zin niet alleen de 'plaats van actie' van een sociaal-ruimtelijke stadsvernieuwing, maar is ook een belangrijk uitgangspunt om na te denken over de kennisontwikkeling en het kruisen van kennis, die nodig is om sociale en ruimtelijke kwesties in hun samenhang te behandelen. **Plaats is een mogelijke manier om de meervoudige, ongelijke, relationele verbanden, die in stadsvernieuwing een belangrijke rol spelen, zichtbaar te maken.**

Plaats als manier om verschillende soorten kennis met elkaar te verknopen

In de discussie over mensgericht plannen wordt de nadruk gelegd op het belang om 'bij aanvang' naar sociaal ruimtelijke aspecten te kijken, wat vandaag nog onvoldoende gebeurt. Daarnaast is er nog weinig aandacht voor de diversiteit aan leefwerelden, waarbij minder zichtbare groepen worden uitgesloten in het maatschappelijk debat en waardoor de structurele ongelijkheden in stand gehouden worden.²³ Als die aandacht er dan wel is, blijft het vaak daarbij en krijgt het opgebouwde inzicht en de vergaarde kennis geen afdoende vertaling in het stadsvernieuwingsbeleid. Opnieuw lijkt hier de relationele wijze waarop sociaal-ruimtelijke kwesties bestaan cruciaal.

De strategieën, die ontwikkeld kunnen worden om deze kennis door te vertalen in beleid, liggen niet besloten in pogingen om kennis te systematiseren, objectiveren en toe te passen — of anders gezegd, om die kennis los te maken van de relationele context waarin ze kan bestaan en worden begrepen. Om die kennis door te vertalen moeten we zoeken naar de dragers ervan, waarin de relationele dimensie van mensgericht plannen vervat zit en kan reizen. Het is niet zo verwonderlijk dat die kennis niet zo makkelijk overdraagbaar is en ook niet eenvoudig meereist met beleidsprocessen, die doorgaans verticaal, gefragmenteerd en thematisch georganiseerd zijn en vaak gedomineerd worden door een beheersmatige logica waarin weinig plaats is voor interafhankelijkheid, dwarsverbanden, contingentie en interne contradicties.

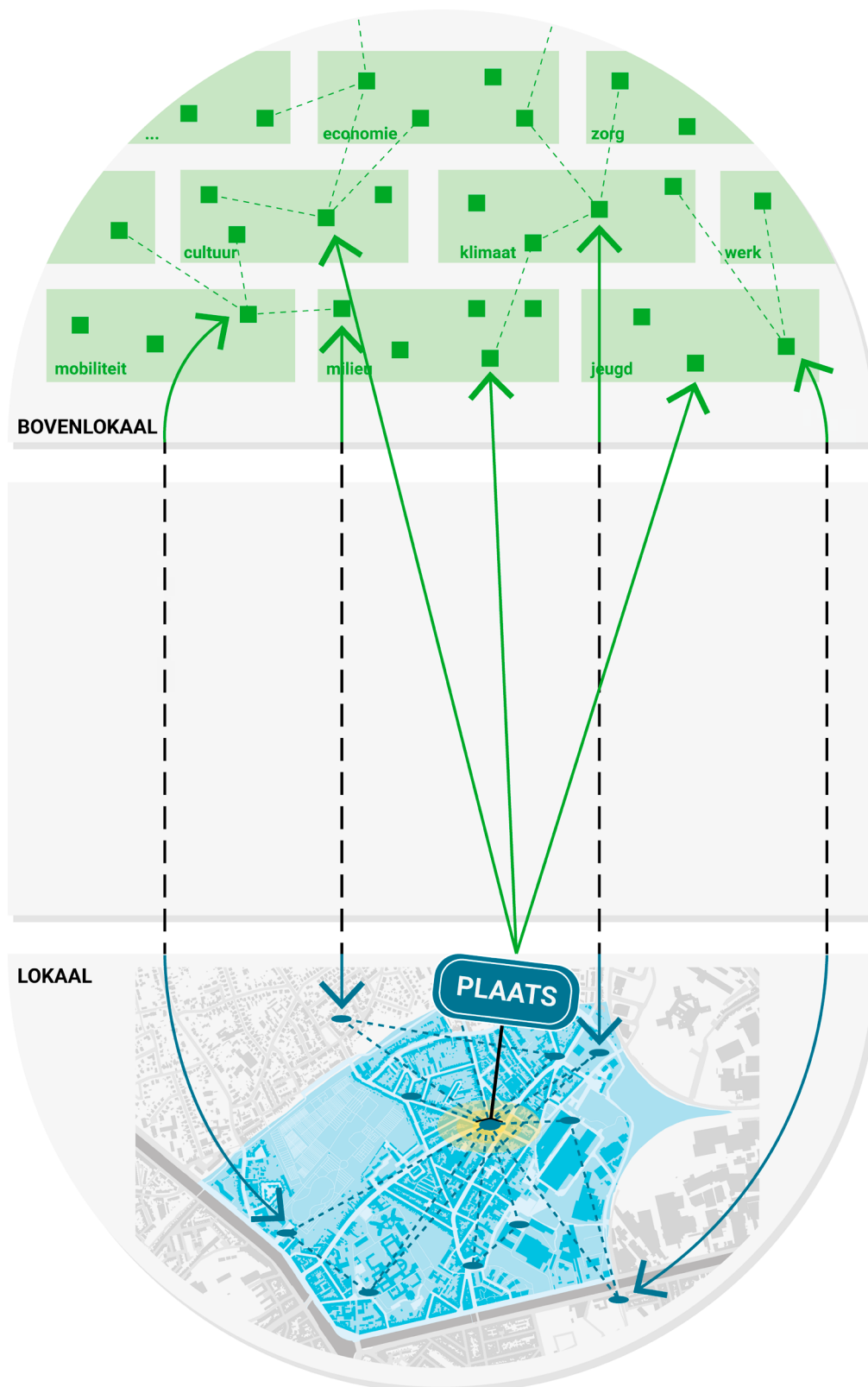
Er is nood aan de ontwikkeling van andere handelingskaders die deze sociaal-ruimtelijke kennis en co-creatie met elkaar verbinden en die zich expliciet kunnen verhouden tot de context waar verandering zal plaatsvinden. De constructie van dergelijk handelingskader, wat we later in deze nota ‘platform’ noemen, staat of valt met een inclusieve sociaal-ruimtelijke diagnose, waarbij we de nadruk leggen op het actief gebruik maken van een plaatsgericht perspectief. Met deze diagnose worden verschillende vormen van kennis, die bij diverse organisaties en actoren in de stad aanwezig zijn, gedeeld en gekruist. **Met de focus op plekken worden meerdere aspecten meegenomen in deze plaatsgerichte diagnose:**

- de **verhouding van meerdere groepen tot eenzelfde plek** (in verandering), en daarbij uitgaan van contradicties en niet-reduceerbaar verschil in betekenisverlening;
- de aandacht voor **ruimtegebruik en betekenis van de ruimte**, voorbij de functies, noden en geijkte programma’s;
- de mogelijkheid om zowel kennis over **het huidige functioneren als de (her)toe-eigening van een plek** te articuleren alsook de ‘verbeelding’ die nodig is om toekomstscenario’s te creëren;
- de mogelijkheid om **sociaal-ruimtelijke verbanden te analyseren**, inclusief machtsrelaties en verbanden die niet meteen zichtbaar zijn, los van een vooropgesteld idee over de sociale en/of territoriale ordening (afbakening, groepering) van de context.

Meerschalligheid: mensen leven niet in wijken

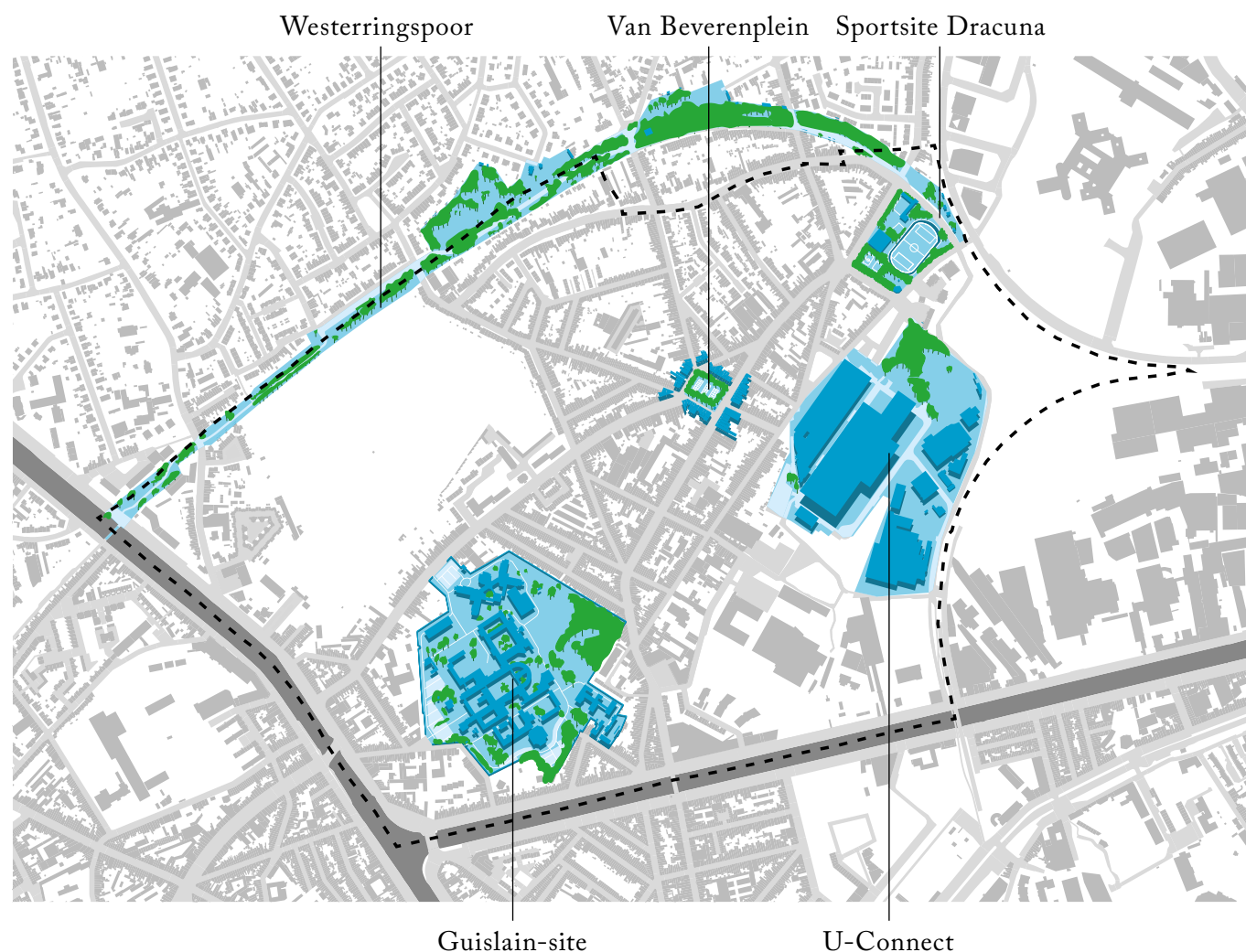
In een plaatsgebonden analyse is het van cruciaal belang om ‘de wijk’ niet als een homogeen en monolithisch afgebakend geheel te zien. Wie in een wijk woont is ten dele op de sociaal-ruimtelijke organisatie van die wijk aangewezen, maar voelt zich daarom niet noodzakelijk verbonden met de plaats of de andere mensen die er wonen. Het is wellicht een goed vertrekpunt om daar ook niet vanuit te gaan. Zoals Sanne Raap, Mare Knibbe en Klasien Horstman stellen in het artikel *Caring neighbourhoods: maintaining collective care under neoliberal care reforms* (2022)²⁴, de notie van ‘de wijk’ of ‘de gemeenschap’ wordt vaak op een veeleer romantische manier gekaderd, op basis van het idee dat er inherent intieme relaties en sociale cohesie is in buurten. Zeker naarmate een wijk meer divers wordt in de bevolkingssamenstelling en in levensstijl en interesses, is het daarentegen waarschijnlijk dat individuen en groepen zich tot allerlei netwerken verhouden die zich niet in de wijk afspelen. Een leefwereldgerichte benadering kan dan ook niet zomaar uitgaan van ‘de leefwereld’ van ‘de wijk’ als het referentiepunt voor stadsvernieuwing. **Het zal op zijn minst, vanwege de heterogeniteit en diversiteit, een benadering van leefwerelden moeten zijn, en niet alleen in de coproductie, ook in de wijze waarop kennis wordt verzameld. Ook vallen de fysiek-ruimtelijke en administratieve grenzen van wijken vaak niet samen met de manier waarop mensen zich de plekken in de wijk toe-eigenen, en met de manier waarop ze hun eigen grenzen uittekenen.** Zo kan de aanwezigheid van een bakker in de naburige wijk ervoor zorgen dat mensen die wijk wel zien als ‘onze buurt’, terwijl ze zich kunnen distantieëren van de straat die veel meer nabij ligt, omdat daar andere processen van gemeenschapsvorming bestaan.

De sociaal-ruimtelijke infrastructuur beschrijven Raap, Knibbe en Horstman als een assemblage en collectief van mensen, sociale interacties en relaties, die intrinsiek beïnvloed worden door materiële en ruimtelijke dimensies en aspecten. Zo kan de aan- of afwezigheid van een bushalte, een handelaar, een verkeerslicht of bomen op een plein de leefbaarheid op een bepaalde plek cruciaal beïnvloeden. Ook de aan- of afwezigheid van stedelijke, sociaal-materiële infrastructuur, die ook in de ruimere stad en omgeving verbindingen heeft in relaties van meerschalligheid, mag niet uit het oog verloren worden. In die zin benadrukt Maria Puig de la Bellacasa in haar boek *Matters of care: Speculative ethics in a more than human world* (2017)²⁵ dat dit web van sociaal-materiële relaties een actief engagement vereist om deze vaak verwaarloosde aspecten en dimensies opnieuw in een collectief verband te brengen.

In de Bloemekenswijk: enkele plaatsen die om een sociaal-ruimtelijke analyse vragen

Wat de beschreven aanpak van een plaatsgerichte diagnose precies betekent, illustreren we hier met de Bloemekenswijk. **Onderstaand geven we enkele exemplarische plekken van de wijk, waar we vandaag reeds kennis hebben van bepaalde dynamieken of nakende veranderingen en die de meerschalligheid van een plaatsgerichte analyse aantonen.** Deze illustraties zijn echter niet limitatief, maar tonen vooral de noodzaak om een diepere, plaatsgerichte en meer fijnmazige analyse uit te voeren. Het leren kennen van andere cruciale plekken voor bewoners en gebruikers van de wijk vereist een vakkundig, structurele en onderbouwde captatie. Een definitie van de wijk is hierbij meervoudig en moet de verschillende lokale en bovenlokale logica's

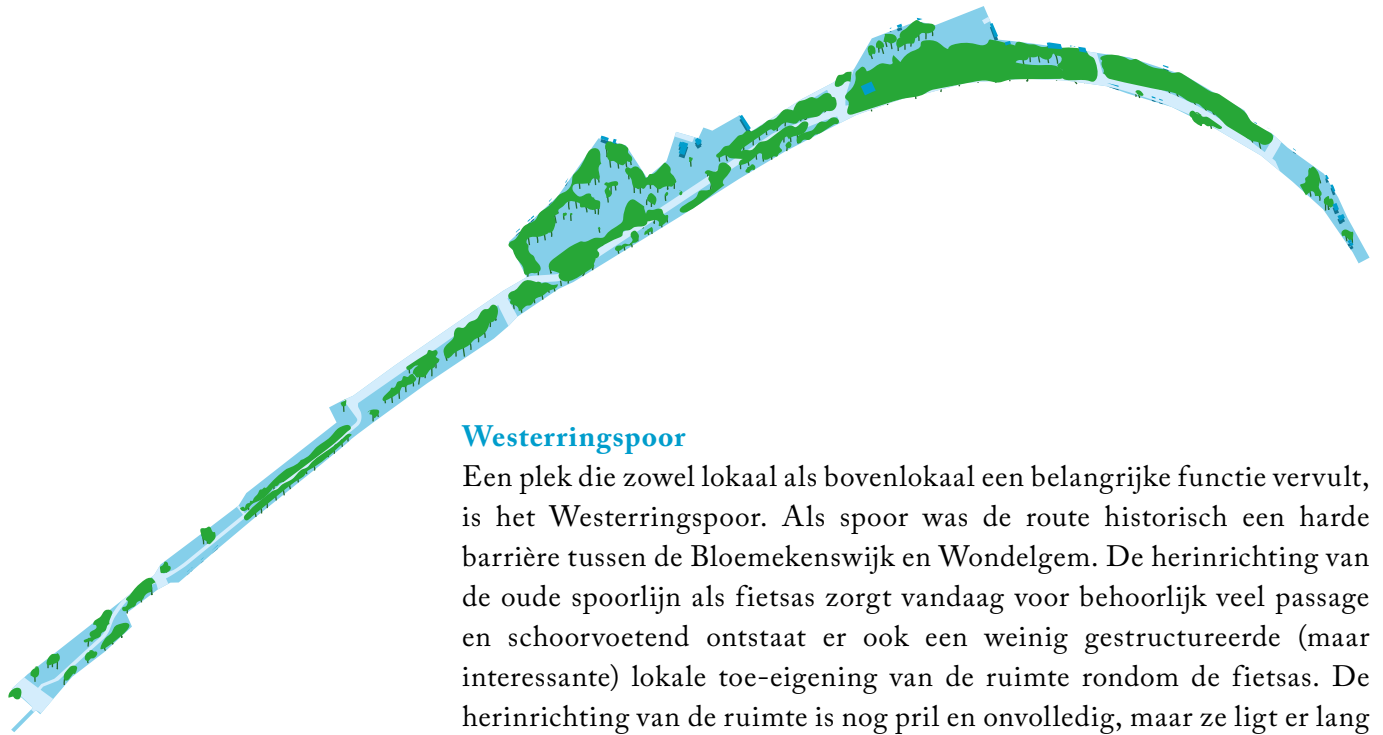
weten samen te vatten. De hieronder beschreven voorbeelden illustreren duidelijk dat, wanneer men een specifieke plek in de wijk begint te analyseren, er vaak minder voor de hand liggende sociaal-ruimtelijke relaties naar boven komen dan wanneer men de wijk louter vanuit een ruimtelijke en morfologisch standpunt analyseert, of louter vanuit een sociaal uitgangspunt onderzoekt.

We pleiten er dan ook voor om in het proces richting een toekomstig stadsvernieuwingprogramma van, in dit geval, de Bloemekenswijk eerst een reeks diepgaande plaatsgebonden analyses uit te voeren. Over welke plekken dit precies moet gaan, moet in overleg vastgesteld worden. In het volgende deel hebben we het over platformwerking als een voorstel om plaatsgericht samenwerkingsruimtes op te richten. In het ideale geval worden die plaatsgerichte analyses mee in opdracht of in dialoog met deze platformen ontwikkeld. Wie of wat daarbij de kip of het ei is, is niet zo belangrijk. Intelligente samenwerking kan niet zonder analyse, en zonder een begin van analyse is er wellicht ook weinig reden tot samenwerking.

Guislain-site

Zoals eerder beschreven in deel A is de Bloemekenswijk rijk aan enkele grote enclaves, waar de relatie met de wijk niet direct zichtbaar is of soms deels onbestaand is. De Guislain-site heeft historisch niet veel met de wijk te maken. De instelling is geland waar er voldoende plaats, rust en ruimte was. De wijk is later beginnen floreren en eromheen gegroeid. De toegang tot de site is niet eenduidig en niet goed leesbaar vanuit de wijk. De stad streeft naar een betere doorwaadbaarheid van de site is en legt dit ook ten dele op in het RUP Groen. De campus is vandaag reeds publiek toegankelijk. Het Museum Guislain in het hart van de site trekt publiek aan, maar ook het deeltijds kunstonderwijs is er actief. Het ziekenhuis is op de privacy van de patiënten gesteld, maar vele van die patiënten lopen ook op de site rond en zoeken de ontmoetingsplekken op de site op. Een plaatsgerichte analyse van deze site zou veel inzicht kunnen verschaffen in de mogelijkheden om de institutionele logica's, de programmatie van culturele actoren en het leven van de wijk met elkaar te verknopen.

Westerringspoor

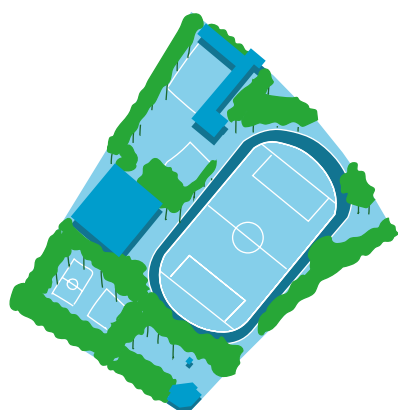
Een plek die zowel lokaal als bovenlokaal een belangrijke functie vervult, is het Westerringspoor. Als spoor was de route historisch een harde barrière tussen de Bloemekenswijk en Wondelgem. De herinrichting van de oude spoorlijn als fietsas zorgt vandaag voor behoorlijk veel passage en schoorvoetend ontstaat er ook een weinig gestructureerde (maar interessante) lokale toe-eigening van de ruimte rondom de fietsas. De herinrichting van de ruimte is nog pril en onvolledig, maar ze ligt er lang genoeg om een eerste analyse te kunnen maken van het sociaal ruimtelijk functioneren van dit nieuw lineair park en de verhouding tot de aanpalende wijken. Dergelijke analyse zou inzichten kunnen opleveren over de complementaire rol die het Westerringspoor speelt in de structuur van de publieke ruimte en de mogelijke toekomstige sociale programmatie van de plek.

zicht op einde Westerringspoor, aan sportsite Dracuna

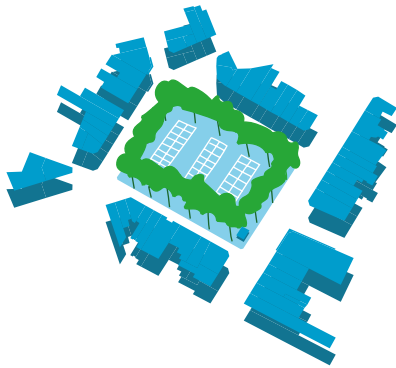

Sportsite Jan Yoens - Dracuna-site

Sportsite Jan Yoens - Dracuna-site

Een kloppend hart — letterlijk en figuurlijk — van de wijk is de sportsite Jan Yoens, ook beter bekend als de Dracuna-site. De site is vandaag heel erg afgesloten en intern sterk verkaveld. De beheerlogica's van de verschillende delen versterken het afgesloten karakter, de verkavelingslogica en het suboptimaal gebruik. Deze plek is functioneel sterk verbonden met de wijk. Zo vormt het een thuisplek voor de buurtvoetbalclub en diverse andere sportclubs, buurtvzw 'Bloemekensforum' en de jeugdwerking van vzw JONG. Op de hoek van de site opereert een fietsherstelplaats "De Fietskeuken". Naast een analyse van alle organisaties die op deze site actief zijn, de onderlinge verbanden tussen hen en de activiteiten die ze organiseren, ontbreekt er een meer systematisch inzicht in hoe de site gebruikt wordt. Deze kennis is nodig om zowel na te denken over een gepaste inrichting, maar ook om over andere vormen van beheer en programmatie na te denken, die de site nog meer in overlap met de wijk te laten functioneren.

Van Beverenplein

Een plek met diverse betekenissen voor de wijk is het Van Beverenplein. Elke week maakt de parking op dit plein plaats voor de drukbezochte markt en enkele keren per jaar is het ook de scène voor rommelmarkten of wijkfeesten. Dit gebruik heeft zich vertaald in een sterk verharde inrichting, verzacht met enkele esdoorns, en het verkeer rijdt langs de vier zijden van het plein. Dit zorgt ervoor dat de aanwezige handels- en horecazaken weinig ruimte hebben om terrassen te installeren. Aan weerszijden van het plein zijn tram- en bushaltes, die druk gebruikt worden, onder andere door de verbinding naar het centrum of de periferie voor school en werk. Het is duidelijk dat de huidige inrichting van het plein inspeelt op bepaalde noden van de wijk, maar hierdoor kansen laat liggen om een waarlijk kloppend hart van de buurt te zijn. Het gesprek over de toekomstige inrichting van dit plein zou veel kunnen winnen bij een sociaal-ruimtelijke analyse die meer inzicht biedt in de manier waarop het plein vandaag gebruikt wordt door heel uiteenlopende groepen, doorheen een dag, een week, een jaar.

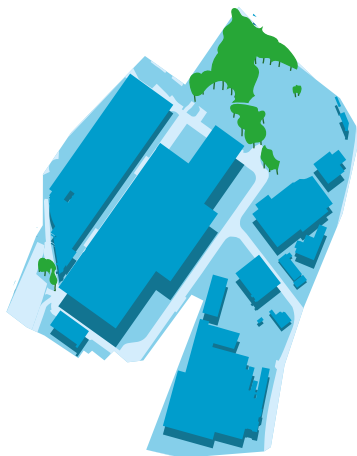
Het Van Beverenplein, met de tramhalte

Ingang U-Connect aan de Maaisstraat

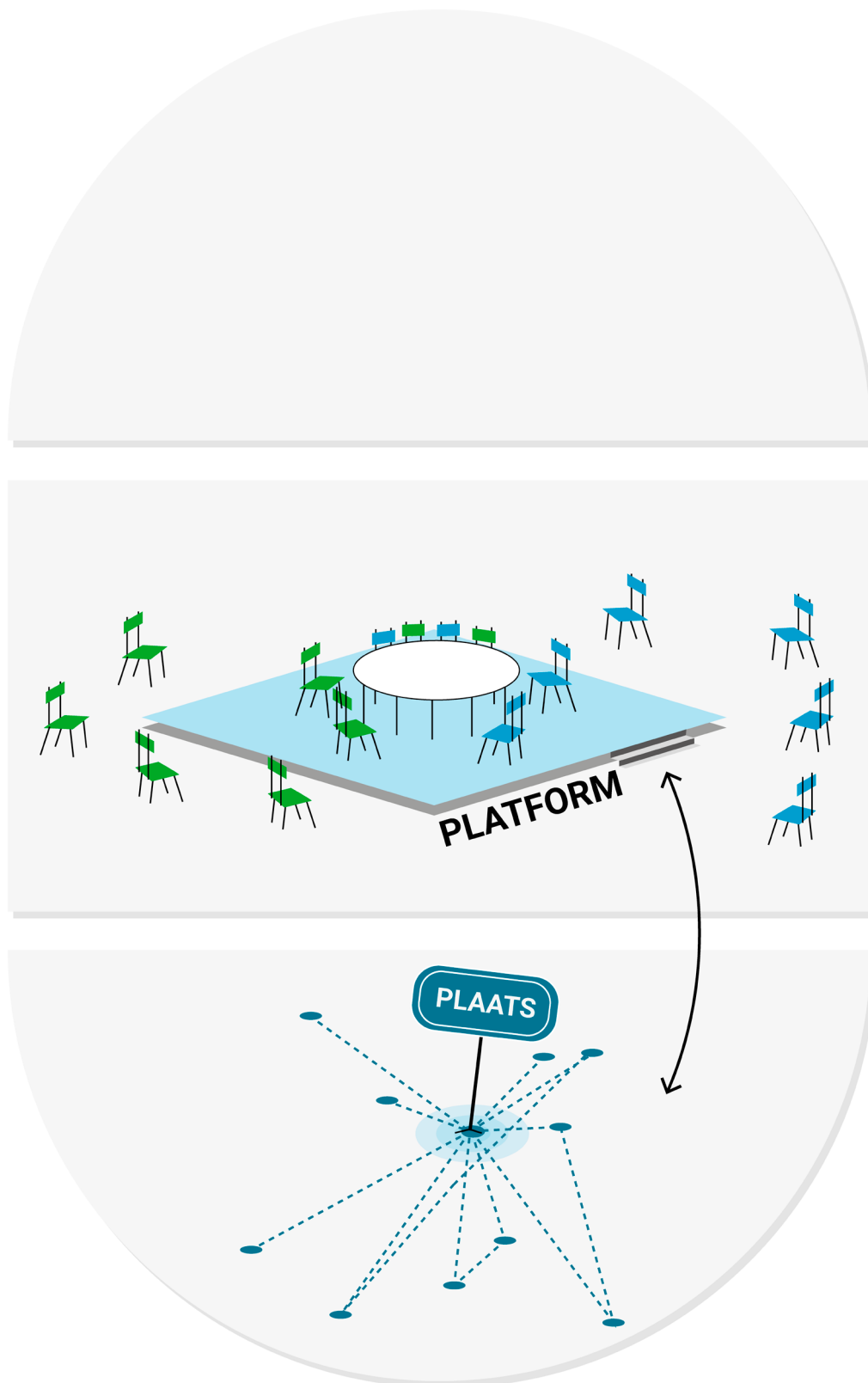
U-Connect met het Balenmagazijn, parkeergebouw Het Getouw en het nabijgelegen Bloemekenspark

De hele ruimtelijke ontwikkeling binnen de contouren van de voormalige fabriek van UCO is een rechtstreekse erfenis van een eerdere stadsvernieuwingsronde in de wijk. De stad maakte de historische keuze om de hele UCO-site aan te kopen en koos om op de plek waar veel jobs verloren gingen een sociale economie cluster te ontwikkelen. Het stadsvernieuwingsproject was er vervolgens op gericht om deze cluster van bovenlokale betekenis met de wijk te verbinden, dankzij ontmoetingsruimtes in de vorm van het Balenmagazijn en het ondertussen gedeeltelijk ontwikkelde Bloemekenspark. De analyse van hoe dit project ondertussen functioneert, de specifieke band met de wijk die zich wel en niet heeft kunnen ontwikkelen, is nog niet gemaakt. Een sociaal ruimtelijke analyse van de relatie tussen alle onderdelen van U-Connect en de wijk is noodzakelijke input voor de montage van een nieuw stadsvernieuwingsprogramma in de wijk. Het biedt kansen om de moedige historische keuzes te hernieuwen en te radicaliseren in hun uitwerking. Vandaag is er bovendien een nieuwe gemeenschap van gebruikers en bezoekers van de site waarmee een dergelijke analyse in gesprek zou kunnen worden gebracht.

een sociaal-ruimtelijk verband voor stadsvernieuwing

Platform staat voor de poging om invulling te geven aan een co-creatieve praktijk, die het ongelijke speelveld tussen sterk en zwak geïstitutionaliseerde belangen, en sterk en zwak gerepresenteerde groepen, probeert te verbinden met de wijk en met stadsvernieuwing. Platformwerking zoekt naar een manier om de sociaal-ruimtelijke kennis niet alleen te verzamelen, maar ook actoren ten alle tijden betrokken te houden op de context waarin die kennis moet bijdragen aan een proces van verandering en stedelijke vernieuwing.

Platformwerking: een samenwerkingsruimte voor een continu proces tussen kennis en co-creatie

Het idee van een 'platform' of platformwerking vertrekt vanuit de hypothese dat er nood is aan samenwerkingsruimtes, waarin sociaal-ruimtelijke uitdagingen en verbanden daadwerkelijk verbonden kunnen worden aan een veranderingspraktijk.

In termen van de ambitie om werk te maken van mensgerichte planning laat platformwerking zich ook samenvatten als een ruimte waarin de leefwereld en de systeemwereld met elkaar verbonden worden, en waar de ontwikkeling van sociaal ruimtelijke kennis en co-creatie samensporen. Co-creatie is vandaag reeds een belangrijk ijkpunt voor een stadsvernieuwing die aansluiting vindt bij de feitelijke verandering in de wijk en waar een diversiteit van betrokken actoren aan kan bijdragen. Zoals eerder vermeld in deze nota zien we echter dat de vergaarde inzichten uit zo'n participatief moment of traject vaak onvoldoende vertaald worden richting de concrete verandering. Daarnaast wordt in beleidsprocessen, met alle goede bedoelingen, er vaak vanuit gegaan dat actoren in zo'n proces betrokken kunnen én willen worden en hun wensen en noden kenbaar kunnen maken. Er speelt altijd de vraag of de vergaarde inzichten uit zo'n proces voldoende representatief zijn voor de verschillende leefwerelden van de wijk én ook voldoende rekening houden met de continue veranderingen en dynamieken van de wijk in de tijd.

Platformwerking wil hier een antwoord op bieden. **Het platform speelt in op de noodzaak om dergelijke participatie en co-creatie niet alleen voorafgaand aan het planningsproces te faciliteren. Het maakt het mogelijk om het proces van participatie en co-creatie continu te laten lopen in een samenwerkingsruimte.** Hierbij legt men zowel sociaal-ruimtelijke kennis op tafel, maar dit wordt ook direct gekoppeld aan mogelijke ideeën voor toekomstige verandering, of in dit geval, een stadsvernieuwingprogramma.

Het platform kan in haar werking verschillende partijen met elkaar verbinden, zowel sterk als zwak georganiseerde en geïnstitutionaliseerde partijen, groepen of individuen, opdat ze zich kunnen verhouden tot elkaar en tot een gedeeld probleem. **Met de term platform willen we in deze context nadrukkelijk het relationeel karakter van stadsvernieuwing benoemen waarin sommige werkverbanden reeds sterk gearticuleerd zijn en andere zwak of zelfs helemaal niet.** Sterke verbanden beschikken vaak over een institutioneel kader en organisatorische capaciteit. De werking van die sterke verbanden is gekoppeld aan de doelstellingen van de organisatie en de capaciteit wordt in eerste instantie ook op die doelstellingen ingezet. Overleg met sterk georganiseerde partners is binnen een proces vaak makkelijker te organiseren. Tegelijk is het vaak moeilijk om in dit overleg patronen te doorbreken en gesprekken aan te knopen

over kwesties die zich niet in de kern van de institutionele agenda bevinden, of waar het sterk geïnstitutionaliseerd verband door evidenties in hun denken en doen het moeilijk vinden om in een andere modus te gaan werken.

Waar het om nieuwe kwesties gaat, minoritaire belangen of niet-geprofessionaliseerde verbanden is er geen duidelijk werkvorm, geen duidelijk verband en geen heldere representatie van belangen en agenda's. De wens om meer co-productief of -creatief te werken heeft vaak de neiging om op een omgeving wel die verwachting te projecteren. Zeker wanneer dergelijke processen door de overheid worden geleid, wordt er gezocht naar spelers op het middenveld. Binnen een participatieproces wordt vaak gewezen op het gebrek aan representativiteit van participanten. Die observatie is vaak terecht, maar is ook symptomatisch voor het feit dat men naar representatie op zoek is. Dergelijke participatieprocessen hebben in die zin ook de neiging om een middenveld uit te vinden en participanten te beschouwen als vertegenwoordigers van de groep waartoe men veronderstelt dat ze behoren.

Platformwerking rond een gedeelde kwestie

Een platform kan zich verhouden tot een 'gedeelde kwestie' of, met de woorden van Bruno Latour, een 'shared matter of concern'. Bruno Latour plaatst in het boekhoofdstuk *What Is the Style of Matters of Concern* (2014)²⁶ die 'matters of concern' tegenover 'matters of facts'²⁷. 'Matters of facts' zijn feiten, zaken die aanwezig en onbetwistbaar zijn, zoals bijvoorbeeld de veranderende demografie in 19de-eeuwse wijken. De 'matters of concern' zijn deel van een relationeel verband, een scenografie waarin 'dingen' hun plaats hebben, waardoor het sociaal, symbolisch, subjectief en geleefd is. Op die manier gaan 'matters of facts' er anders uitzien, gaan ze hun grenzen overschrijden, worden ze betwistbaar, gaan ze nieuwe actoren opnemen, wordt er met hen geëxperimenteerd en worden ze op de proef gesteld. Bruno Latour heeft vier voorwaarden opgesteld die beantwoorden aan wat hij met 'matters of concern' bedoelt, waaronder de voorwaarde dat 'matters of concern' ertoe doen. Het zijn niet louter aanwezige feiten, maar er wordt een betekenis of standpunt aan gekoppeld waardoor ze van belang zijn (voor een specifieke groep). Belangrijk hierin is dat individuele bezorgdheden op die manier collectieve 'matters of concern' worden voor een bredere groep waarover standpunten kunnen worden ingenomen, die dan ook betwistbaar zijn en sociale verandering kunnen teweegbrengen. Concerns kunnen dus ook veranderingen in iemands handelen en denken teweegbrengen.

Platformwerking kan tegen die achtergrond gezien worden als een poging om de diverse ‘matters of concerns’ van specifieke groepen samen te brengen. Een platform laat een diversiteit van actoren toe om zich eerst en vooral te organiseren rond een gemeenschappelijke kwestie waar alle betrokken spelers belang bij hebben. Vanuit een stedelijke overheidslogica gaat het opzetten van dergelijke platformwerking uit van een reeds gedeeltelijke mobilisatie of agendering als een pedagogische ruimte waarin een heterogene groep zich tot die kwestie en tot elkaar moet verhouden. De platformwerking biedt dan de symbolische ruimte om een forum te worden voor publiek debat, zodanig dat sociale en stedelijke kwesties met elkaar verbonden worden.²⁸ Het ongelijke speelveld tussen actoren en de analyse van wie woont, werkt en beweegt op een plek, voorbij een territoriale logica en omgevingsdynamiek, zal daarbij niet ‘opgeheven’ of in symmetrie gebracht (kunnen) worden, maar het ongelijke speelveld kan blijven spelen als een motor voor verandering en voor de re-configuratie van machtsrelaties. Een vernieuwde stadsvernieuwing vindt aansluiting bij de verandering die op handen is en versterkt het collectieve vermogen van de stad én inwoners om samen (in dialoog) met de complexiteit van stedelijke opgaves en kwesties om te gaan, vanuit een oriëntatie op sociale rechtvaardigheid, solidariteit en collectiviteit.

Platformwerking en plaatsgebonden solidariteit

Stadsvernieuwing is een gebiedsgerichte praktijk. Dat biedt niet alleen kansen om te werken op de samenhang en verstrengeling van verschillende domeinen, maar het laat ook toe om de sociale interafhankelijkheid te benaderen, niet vanuit klassieke beleidsmatige sociale en sociaal-economische categorieën (leeftijdsgroepen, gender, opleidingsniveau, inkomen...), maar vanuit de plaats die mensen met elkaar delen. De lezing van interafhankelijkheid begint dan niet bij de analyse van allerlei sterke sociale verbindingen, maar bij de afhankelijkheid van een plek en de kwaliteit van het samenleven op die plek. **Platformwerking, zo beelden wij ons in, verkent de mate, waarin het aangewezen zijn op eenzelfde plek, vertaald kan worden in vormen van plaatsgebonden solidariteit, lotsverbondenheid of groepsloyaliteit.**²⁹

Stijn Oosterlynck stelt in het artikel *Hoe geraken we voorbij de valse paradox tussen van onderuit en van bovenaf* (2015)³⁰ dat plaatsgebonden solidariteit voortkomt uit vier bronnen:

1. een onderlinge afhankelijkheid die gevoed wordt door het opnemen van een gedeelde verantwoordelijkheid voor plaatsen binnen de leefomgeving;

2. een voortdurende onderhandeling over waarden en normen;
3. een gemeenschappelijk belang of gezamenlijke vijand of ergernis;
4. informele sociale interacties.

Vaak wordt gesteld dat deze sociale cohesie of sociale verbondenheid alleen maar tot stand kan komen via sterke bindingen tussen mensen. Maar ook in alledaagse praktijken waarin minder sterke bindingen plaatsvinden, is geleefd burgerschap en plaatsgebonden solidariteit te vinden. Zo hebben ook zwakke of zelfs losse bindingen een belangrijke bijdrage. Ze overstijgen de verbinding tussen gelijken en zorgen net voor een brug tussen mensen die veel van elkaar kunnen verschillen, waardoor connectie en solidariteit onder verschillende groepen mensen kan ontstaan. Guido Walraven en Ympkje Albeda schrijven in het boek *Werken aan een meer rechtvaardige stad* (2021)³¹ verbinden solidariteit met het concept ‘burgerschap als praktijk’, aangezien politieke kwesties van sociale rechtvaardigheid tot discussie en actie leiden. Burgerschap gaat niet uit van een gemeenschappelijke basis met vooral sterke bindingen, maar beoogt een gemeenschappelijke wereld. Dit burger-zijn is van groot belang bij uitbraakpoingen om publiek te gaan en de bestaande orde uit te dagen.³²

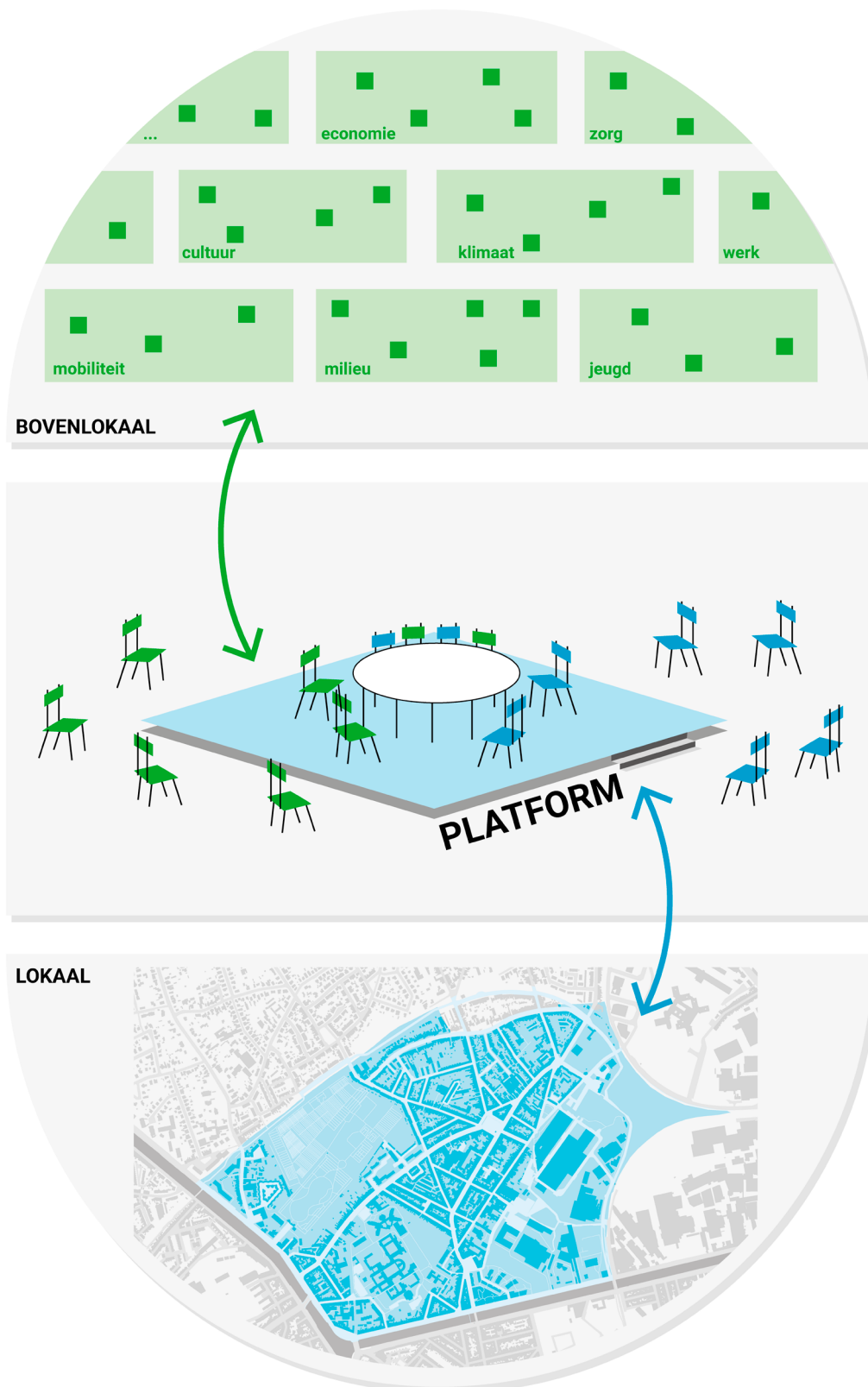
Wanneer we vertrekken vanuit plaatsgebonden solidariteit stelt het platform zich niet samen vanuit een directe afweging van belangen, of de betrokkenheid op een reeds geïdentificeerde ‘shared matter of concern’, maar ontstaat het platform vanuit de betrokkenheid op een plek, de verbondenheid met de biografie van de plek, en de (leef)werelden die in een plek elkaar snijden. **Platformwerking kan in dit opzicht een samenwerkingsruimte vormen waar zowel de mensen met sterke verbindingen als zwakke of losse verbindingen elkaar ontmoeten, kennis delen en verandering vormgeven. Ze doen dit vertrekkend vanuit deze gemeenschappelijke wereld, de betekenis die zij vinden in een specifieke plaats.**

Het platform als tussenruimte tussen wijk en beleid

Voor beide uitgangspunten — platformwerking rond een gedeelde kwestie of rond een plek — geldt dat het platform geen sterk geïnstitutionaliseerd verband is en dat het ook noodzakelijk niet een eenduidig samengestelde structuur is. Hier is weer van belang de particulariteit en biografie van de plaatsgebonden politiek te laten spelen. De vorm van het platform dient te worden bedacht en heruitgevonden in functie van de kwesties die boven drijven en geëxploreerd kunnen worden op een bepaalde plek, en kan ook in de tijd evolueren. Maar net zo goed is een platform de plek waar

een bovenlokale kwestie, een stadsbrede transitieopgave, een stedelijke beleidsdoelstelling zijn lokale vertaling moet krijgen. Een platform laat toe om de gelokaliseerde versie van een probleem te bedenken en die te verbinden met de kennis en middelen die nodig zijn voor een zinvol antwoord op dat probleem. Die kennis en middelen zijn zelden enkel lokaal te vinden. De platformwerking maakt de meervoudige interafhankelijkheid van het stedelijk functioneren concreet en hanteerbaar.

Een platform opzetten als tussenruimte heeft als doel om meer mét de wijk de toekomstige vernieuwing vorm te geven, inspeland op de aanwezige noden van de wijk én de doelstellingen vanuit het beleid. In die tussenruimte maken partijen hun lot van elkaar afhankelijk. Of beter, ze bevestigen in vele gevallen dat dit al het geval is. Het beleid erkent dat een functionerende wijk op het terrein gemaakt moet worden. Ze erkent ook dat een gewenste beleidsmatige ontwikkeling best ook op de plek, waar dat beleid landt, als een gewenste ontwikkeling wordt ervaren. Maar in het platform maken ook lokale instellingen, bewoners en gebruikers van de wijk hun lot van elkaar afhankelijk. Eerst en vooral omdat ze in dezelfde ruimte functioneren, maar ook omdat ze overtuigd zijn dat in de doorsnede van de werelden waartoe ze behoren oplossingen liggen die ze zelf niet kunnen bedenken of organiseren. Door de dubbele gedragenheid vanuit specifieke groepen van de wijk en vanuit de stadsdiensten moet een platformwerking zelf een samenwerkingsruimte worden die aanwezig is in huidige en toekomstige veranderingen rond de bepaalde kwestie of plek waar het platform rond gevormd is. Het platform is in dat opzicht een plek waar minder evidente kwesties aan bod komen, die op deze manier een soort 'voortraject' zijn voor veranderingen die sowieso in de wijk zullen gebeuren of waarvan het wenselijk is dat ze zullen gebeuren.

We illustreren deze tussenruimte aan de hand van **twee voorbeelden van plaatsgebonden platformwerking in andere contexten**: De Site in het Rabot in Gent, en Trefhof Mexiceau bij Curando in Beernem.

De Site in het Rabot

Een voorbeeld wordt uitgebreid weergegeven in het doctoraat van Evelyne Deceur 'Sociaal-cultureel werk als democratische arena: de inzet van participatieve praktijken in stedelijke contexten'³³ die een vorm van platformwerking op de resterende fabrieksvloer van de oude Alcatel fabriek beschrijft.

Nadat de volledige fabriek was afgebroken en enkel de betonnen vloer nog overbleef, wilden bewoners en actoren binnen de wijk voorkomen dat het afval en vandalisme zou aantrekken. De stad wilde hier graag experimenteren met tijdelijke invulling om zo te anticiperen op het gedeeld ruimte gebruik dat men ook na de ontwikkeling van de site (door een private partij) wenselijk vond. Het terrein zou een 'nuttige' invulling moeten krijgen, maar wat dat inhield was niet gespecificeerd, een openheid die ruimte creëert voor een laagdrempelige, participatieve bottom-up aanpak waarbij mensen de veranderingen kunnen meevolgen en hun eigen plek en rol erin kunnen vinden.

Met de rocsa-ploeg als voortrekker, die van haar bestuur en subsidiënten het mandaat kreeg zich in het Rabot te vestigen en in de wijk aanwezig te zijn, werd in samenwerking met de wijkregisseur en de opbouwwerker vorm gegeven aan een nieuwe creatieve ontmoetingsplaats genaamd 'De Site'. De wijkregisseur en opbouwwerker namen zelf het heft in handen en schreven een dossier voor het verkrijgen van subsidies voor een verkeerspark, volkstuintjes en een cinema. Enkele weken later kwam de eerste stuurgroep samen die bestond uit verschillende gekozen wijkpartners met als doel 'een ontmoetingsplek zonder dwingend karakter' te creëren. Er werden verbindingen gemaakt met schepenen en andere belangrijke sleutelfiguren, later kwamen ook middenveldorganisaties met ideeën en werden verschillende stadsdiensten betrokken voor logistieke en financiële ondersteuning. Er heerste een soort 'trial-and-error' houding, pogingen werden ondernomen met te kans te mislukken binnen het idee dat je maar kan proberen. Via bevragingen en brainstormsessies werden ideeën verzameld over de uitwerking van De Site en verspreid binnen de wijk. Op het openingsfeest bleek de ontmoetingsplaats een voltreffer met "een voetbaltornooi, een kinderdorp, een fanfare, een Roma-bandje, een samba-optreden en de filmvertoning van Dagen zonder lief; de bar werd bemand door de plaatselijke carnavalsvereniging en de barbecue was in handen van een groep Turkse vrouwen die zo'n 250 pitabroodjes bereidden". Later breidde De Site nog meer uit met meer activiteiten en meer geïnteresseerde buurtbewoners. Het werd een plek waar mensen op een heel andere manier konden participeren, ongedwongen en op eigen ritme en een forum om mensen met hulpverleningsvragen door te verwijzen, een luisterend oor te zijn en structureel het gesprek aan te gaan met welzijnspartners.

Co-creatie en buurtvervlechting: een tref-hof op het kruispunt tussen landschap en lokale landbouw, recreatie en natuur bij Curando, Beernem

Het woonzorgproject Curando in Beernem maakt deel uit van Curando Oost, waarbij diverse woonzorgarrangementen worden vorm gegeven op locaties in Beernem, Oostkamp, Wingene, Knesselare en Maria-Aalter. Er wordt volop geëxperimenteerd met buurtvervlechting, onder meer via het onderdak geven aan kinderopvang, de samenwerking met onderwijsactoren, het inbedden van een publieke speeltuin en parktuin, en het werken met 'levend erfgoed' zoals volières op de woonzorgsites. De woonzorgformules variëren sterk, gaande van een differentiatie van vaste formules, zoals de woonzorgkamer of -flat, kortverblijf, herstelverblijf, dagcentra, lokale dienstencentra, tot diensten aan huis (zoals nachttoezicht, thuisverpleging, en maaltijden aan huis).

Curando Beernem heeft een eigenzinnige ontstaansgeschiedenis, waarbij de uitgesproken verbinding tussen zorg en natuur centraal staat. In 2021 verwierf Curando in samenspraak met de gemeente een verwaarloosd domein, Trefhof Mexiceau, van 11 ha groen en water, vlak naast de assistentiewoningen en het woonzorgcentrum Patershol. Curando zet volop in op het herstellen van de oorspronkelijke vijvers, en verbindt daarbij lokaal landschap en landbouw, natuurbeleving en recreatie. De drijvende kracht achter dit proces is een co-creatiegroep, 'Leve Mexiceau', om werk te maken van buurtvervlechting en gezamenlijk beheer van de site. Intussen zorgt dat voor heel wat leven in de brouwerij, onder andere merkbaar via de zelfplukboerderij Plukhof Beernem, de Zomerbarak, de boomgaarden, pluktuin en kruidenbakken op hoogte voor kinderen en mensen in rolstoelen, de vogel-kijk-hut en nestkastjes, de schapenweide en lig- en yogaweide, en de lokale vissersclub Mexicopot, de Golden Retrievers-club, de boogschuttersclub, de jeugdbeweging, en vogelliefhebbers die gebruik maken van het domein. De co-creatiegroep wordt gesteund door het Agentschap Natuur en Bos, de provincie en de gemeente. De site met wandelpaden, bloemenweides, rustplekken, petanque-banen... heeft op die manier een sterk publiek karakter, met openingsuren van zonsopgang tot zonsondergang en met aandacht voor de rolstoeltoegankelijkheid.

Het procesmatig herwaarderden van de site heeft een intrinsieke wisselwerking met de manier waarop de zorg vorm gegeven wordt. De werking speelt onder andere in op de seizoenen zodat ouderen die kunnen blijven herkennen, waarbij in de lente lammetjes en kuikentjes geboren worden op de site, tijdens de zomer de schapen geschoren worden en pluknamiddagen van fruit worden georganiseerd met scholen, jeugdbewegingen, en buurt, het licht van dag- en nachtritme en de stilte gerespecteerd wordt, en de natuur van buiten naar binnen gebracht wordt. Deze principes en het experiment brengen ook nieuwe praktijken tot stand. Zo wordt eerder gekozen voor het contact met licht tijdens dag en nacht, regen en wind, de geur van hooi en kruiden, het geluid van vogels die fluiten in alle toonaarden, in plaats van aromatherapie met geurkaarsen te organiseren of een box met schlagermuziek op het terras te plaatsen. En zo zijn er intussen ook huiskatten en -honden, die na een periode van kortverblijf hun baasjes mochten vergezellen voor permanent verblijf.

In de Bloemekenswijk: een aantal embryonale platformwerkingen

De beschreven werking van een platform is reeds in zekere mate aanwezig in de Bloemekenswijk, alhoewel het niet specifiek benoemd wordt als platform. Onderstaand geven we enkele platformwerkingen die al bepaalde dynamieken in de wijk capteren en werken rond kwesties die spelen op plekken. Deze opsomming wil illustreren welke voedingsbodem in de wijk aanwezig is om nieuwe of vernieuwde samenwerkingsruimtes op te zetten richting een stadsvernieuwingprogramma. In deze voorbeelden is duidelijk dat het ontmoeten en samenwerken van bewoners en gebruikers, lokale en bovenlokale belangenhebben, sterk en zwak georganiseerde groepen... op verschillende manieren tot stand kan komen: rond een bepaalde kwestie, die door de groep als problematisch, belangrijk of zinvol benoemd wordt of omdat groepen door een fysieke of mentale verandering plots op een plek op elkaar aangewezen zijn. Wellicht zijn er nog tal van interessante samenwerkingen in de Bloemekenswijk die (nu nog) ongekend zijn.

beeld van Wim
Opbrouck voor de
expo 'Open Hart' voor
Museum Dr. Guislain,
2022

De Denktank 'Ruimte voor Zorg, Cultuur en Onderwijs' op de Guislain-site

Op de Guislain-site kwam de Denktank 'Ruimte voor Zorg, Cultuur en Onderwijs' tot stand, omdat de verschillende actoren die op en rond de Guislain-site actief waren elkaars onbekenden waren. Men nam het initiatief om de Denktank op te zetten vanuit de overtuiging dat ze eigenlijk elkaars werking kracht konden bijzetten als ze elkaar beter leerden kennen. De Denktank is nu een symbolische plek waar sommige verbindingen — zoals tussen het Psychiatrisch Centrum en het Museum — hersteld werden en waar samen gezocht wordt naar manieren om verschillende functies met

elkaar te verknopen en samen te laten werken, zeker in functie van het te (her)ontwikkelen masterplan op de site. De Denktank is een samenwerkingsruimte die eerder formeel opgezet is, met een veelheid aan interne — Psychiatrisch Centrum, Museum, Ziekenhuisschool... — en externe — Universiteit Gent, Stad Gent, wijkbewoners... — actoren.

Supporteren voor FC
Dracuna op de Dracuna
sportsite

Voetballen op de Dracuna-site

Op de Dracuna-site is er vandaag een wijkvoetbalclub. In 2023 werd op voorzet van een jongere uit de wijk een budgetvoorstel ingediend. Zijn vraag: “ik en mijn vrienden willen zelf kunnen voetballen in de wijk”. Dit werd door veel mensen in de wijk beaamd onder de stelling “onze (buurt)kinderen willen kunnen voetballen”. Er ontstond een samenwerking met vzw JONG, de sportdienst, een turnleerkracht van een buurtschool, de Dienst Beleidsparticipatie en een aantal papa’s en mama’s uit de wijk. Dankzij een crowdfunding en het wijkbudget kreeg het voetbalproject vorm. De jongere met de initiële vraag is nog altijd betrokken als trainer en staat ondertussen op de erelijst van sponsors. Het is een duidelijk voorbeeld van hoe een bepaalde kwestie mensen en organisaties bij elkaar bracht om een gedeelde kwestie aan te kaarten én er collectief iets aan te doen.

vzw Bloemekensforum

Wanneer de kunstenares Elly Van Eeghem neerstreek in de Bloemekenswijk om vanuit interviews met inwoners een kunstinstallatie op te bouwen, bracht ze een dynamiek op gang waardoor bewoners elkaar ongedwongen ontmoetten. De kunstinstallatie bestond uit een wijkmuseumpje met oude foto's en interviews. Er was een zithoek en een bar, en tien dagen lang konden inwoners mee de programmatie — film, buurtkeuken... — bepalen. Toen het project van Elly afgerond was, vonden de bewoners de ervaring zo fijn dat ze zelf aan de slag wilden. Een vzw 'Bloemekensforum' werd opgericht, waarbij "forum" staat voor het ongedwongen samenbrengen van inwoners. Het Bloemekensforum is ondertussen een vaste waarde in de wijk en is zowel actor als producent van stadsvernieuwing. Als platform kaart het Bloemekensforum verschillende kwesties aan. Zo werd door hen de nood aan fysieke ontmoetingsruimte gekoppeld aan ruimtelijke opportuniteiten: het winkeltje waar vroeger de broeken van UCO werden verkocht, werd bijna 10 jaar lang 'herbestemd' tot ontmoetingsplek. Het Bloemekensforum opereert anno 2025 vanuit de Dracuna-site.

Tijdelijke invulling
tijdens UCO été,
georganiseerd door
vzw Bloemekensforum

De “huisnummers 23”

In 2023-2024 liep de dienst Beleidsparticipatie een coachingstraject met Ruth Soenen (Simply Community) rond “Het Andere Huisbezoek”. Dit kaderde in de zoektocht naar een manier om vlotter onderling kennis over een wijk uit te wisselen én meer connectie te maken met wat vaak als de zwijgende meerderheid in een wijk benoemd wordt. Hierbij kwam het inzicht dat de focus op een goed gesprek wederzijds veel meer oplevert dan een afvuren van vragen naar inwoners.

Parallel en geïnspireerd door dit traject ging de wijkregisseur in 2023 langs bij alle huisnummers 23 van de wijk met een open vizier. Door de keuze voor de huisnummers 23 in het jaar 2023 was er een objectieve selectie en meteen ook een niet bedreigende verantwoording. Het goed documenteren en globaal analyseren van de gesprekken leverden inzichten op over de wijk die veel fijnmaziger zijn dan bij grote bevestigingen. Cijfers en percentages uit omgevingsanalyses kregen gezichten en plekken. Door deze werkmethode systematisch te herhalen werken we aan kennisopbouw over en door de wijk van onderuit.

Uit de eerste ronde kwamen een aantal zaken naar boven die tot nu toe minder zichtbaar waren. Een aantal voorbeelden:

- Een link met de binnenvaart van vroeger : binnenschippers die aan wal kwamen kochten in een bepaalde buurt een huis;
- De impact van het weefsel van kleine winkeltjes/handelszaken: is in sé niet helemaal verdwenen wel veranderd;
- De diversiteit (leeftijd, achtergrond,..) van wijkbewoners en hun meningen zijn veel genuanceerder dan de platitudes die vaak met deze wijk geassocieerd worden;
- Kinderen van oudere bewoners wonen vaak niet meer in de buurt waardoor zorg op termijn een issue wordt dat hen bezig houdt;
- De stad Gent als factor in de wijk kwam weinig in de gesprekken aan bod.

De methodiek van Vierkante Plein in de Bloemekenswijk

Een tweede methodiek waarmee in de wijk gestart werd is deze van het “onderhandeld narratief” zoals uitgewerkt door Tina De Gendt in haar boek *Ons gedeeld verleden* (2022)³⁴. Hierbij wordt de projectlogica omgedraaid. Bij het leren over een wijk vertrek je niet van degene die het al weten: de “usual suspects”, zoals het cliché van drie bejaarde witte hoogopgeleide mannen die met erfgoed bezig zijn... Hun kennis is zeer waardevol, maar slechts één van de vele perspectieven. Een “nieuwkomer” in de wijk ziet soms “bizarre” dingen en net dit geeft weer een interessant perspectief. Hetzelfde geldt voor een vrouw die wel al langer in de wijk woont, maar nog nooit is aangesproken op haar beleving van de wijk. Net die mensen die van zichzelf vinden

dat ze niet meteen iets te vertellen hebben, brengen vaak heel interessante perspectieven binnen. Het samen in kaart brengen van andere, meer diverse perspectieven, via bijvoorbeeld wandelinterviews, het samen delen van autoriteit over het weten en het samen bepalen welke vragen meer onderzoek vergen en welke inhoud men wil delen over de wijk zijn stappen in dit proces. Verhalen zijn bronnen om in te breken op het standaardidee dat leeft in of over een wijk.

Markt op het
Van Bevereplein

In het boek *Ons gedeeld verleden* van Tina De Gendt komt de methodiek van “de Vierkante kilometer” naar voren. Dit concept wordt nu vertaald naar een experiment in de Bloemekenswijk: “het Vierkante Plein”. Op het Van Beverenplein waren buurtwerkers en een historica aanwezig, die contacten legden met passanten en dergelijke. Verschillende verhalen kwamen naar boven en vormden de start van een proces. Een startrapport bracht alle verhalen samen en vormde een basis om vervolgens verder op te werken. Op het moment van dit schrijven vormt zich een groep van “herinneraars” die dit startrapport samen bekijken en bepalen welke vragen men verder wil onderzoeken. Een goed voorbeeld van dergelijke aanpak is volgende frappante parallel die we nu naar boven halen via deze verhalen. Zo hadden de opa en oma van Biniam in de vorige eeuw een kruidenierswinkel op de hoek van de Klaverstraat en de Maïsstraat, recht tegenover de UCO. Ze verkochten vanalles en dit zorgde ervoor dat de arbeiders van de UCO ‘s ochtends vroeg om 5 uur voor de deur stonden om hun lunch daar te kopen. De grootouders van Biniam leefden echt van de aanwezigheid

van de UCO. Vandaag zien we de aanwezigheid van de broodjeszaak Meydan op het Van Beverenplan. De broodjeszaak opent om 5 uur al zijn deuren, zodat de arbeiders die bij VOLVO in de vroegploeg staan, daar hun lunch kunnen ophalen.

Beheer van de openbare ruimte aan het Beverenplein, op de hoek van de Mimostraat met de Francisco Ferrerlaan

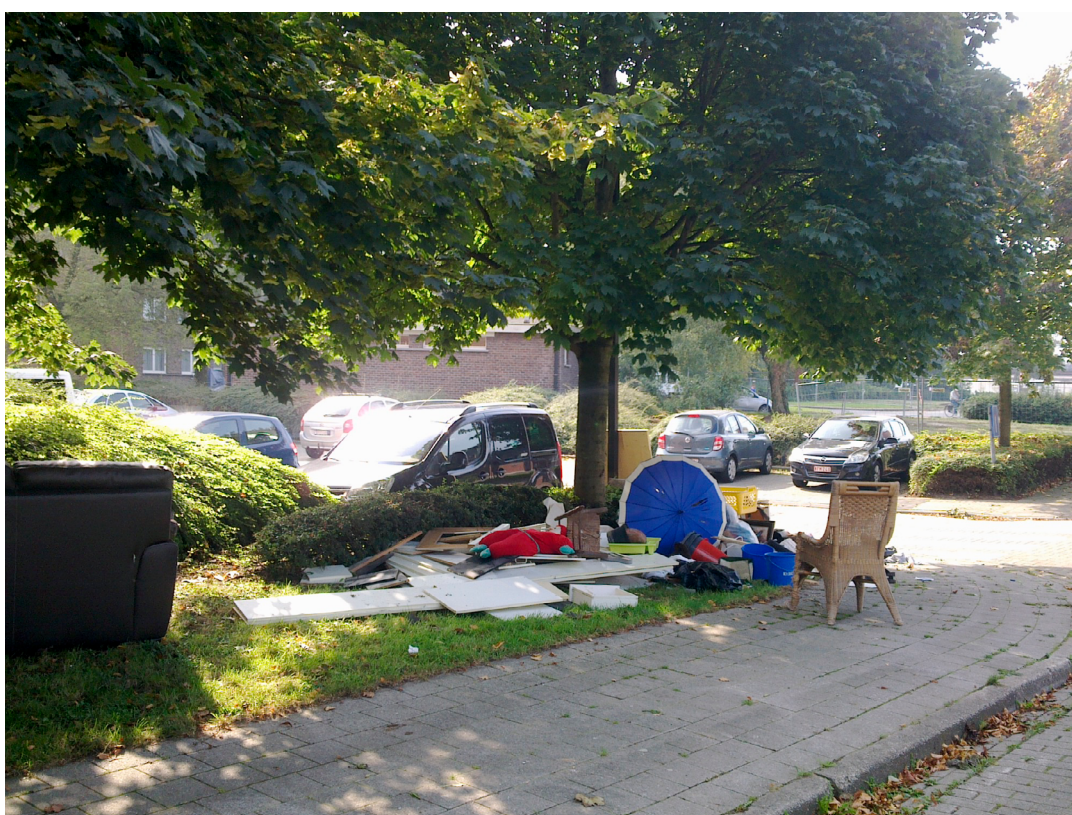

Wijkbudgetten in de Bloemekenswijk

De Stad Gent verleent met het wijkbudget subsidies aan co-creatie projecten van Gentenaars, Gentse verenigingen, Gentse bedrijven en het Gentse middenveld. Deze co-creatie projecten hebben als doel het ‘samen stad maken’, d.w.z. vertrekkend van een omgevingsanalyse gaan de Stad, bewoners, verenigingen, bedrijven en/of middenveld in overleg en werken ze samen om prioriteiten en uitdagingen in de Gentse wijken aan te pakken. Het toekennen van de budgetten aan de projecten gebeurt op advies van een geloot wijkpanel. Met een instrument als het wijkbudget worden inwonersinitiatieven gestimuleerd en faciliteerd, waarvan sommige een opstap worden naar een embryonale platformwerking. Meer info over het wijkbudget kan u vinden op de [website](#).

In de Bloemekenswijk lopen op moment van dit schrijven acht projecten die duidelijk maken welke issues leven, zoals meer ruimte voor jongeren — in de vorm van het eerder vermelde F.C. Dracuna — of de mobiliserende kracht van netheid. **Het wijkbudget ‘Paden kruisen door straten te kruisen’ groeide vanuit een paar inwoners die**

sluikstort en zwerfvuil in de wijk wilden aanpakken. Ze wilden dit op zo'n manier doen dat er door samen te poetsen en achteraf iets te nuttigen bij lokale handel en horeca, ook sociale verbindingen tussen inwoners ontstaan. De ambitie om zelfs nog verder te kijken dan dit, is er! Ze benoemen het zelf in hun projectaanvraag: “We hopen met de dynamiek die dit project op gang brengt later ook rond andere knelpunten en ergernissen initiatieven te kunnen nemen op een door de bewoners gedragen manier. [zoals de inrichting van het Van Beverenplein, parkeerdruk en mobiliteit, verdwijnen van open ruimte, ...]”

Sluikstof in de
Bloemekenswijk

Natuurweefselplanning “het Bloemekenswijkbos”

De Lijn wenst in de Bloemekenswijk een stelplaats aan te leggen: de Wissenhagestelplaats. Deze plannen dateren al van jaren terug. Ondertussen is dit terrein een groene oase geworden met heel wat bomen, planten en dieren. Een actiecomité “Red het Bloemekenswijkbos” is niet tegen een stelplaats op zich, maar stelt voor naar alternatieve locaties te zoeken waardoor dit terrein niet verhard dient te worden. Vanuit deze clash ontstond bij een aantal inwoners het idee om een aanvraag in te dienen bij het Agentschap Natuur en Bos en in te tekenen als proeftuin op de projectoproep Natuurweefselplanning. Deze methodiek voorziet een nieuwe aanpak

rond omgaan met natuur: natuurweefselplanning is geen plan dat van bovenaf wordt opgelegd maar start vanuit de lokale aanwezigheid van initiatieven die zich al bezighouden met lokaal 'natuurweefsel'. Het wil die initiatieven onder meer ondersteunen door partnerschappen te versterken. Natuur kan groeien door een gemeenschap te creëren van lokale partners, lokale overheden, buurtbewoners en de natuur rond die partners. Zo ontstaat een 'weefsel' met fysieke elementen (groen, gebouwen, rivieren, ...) en niet-fysieke elementen (gemeenschappen en individuen).

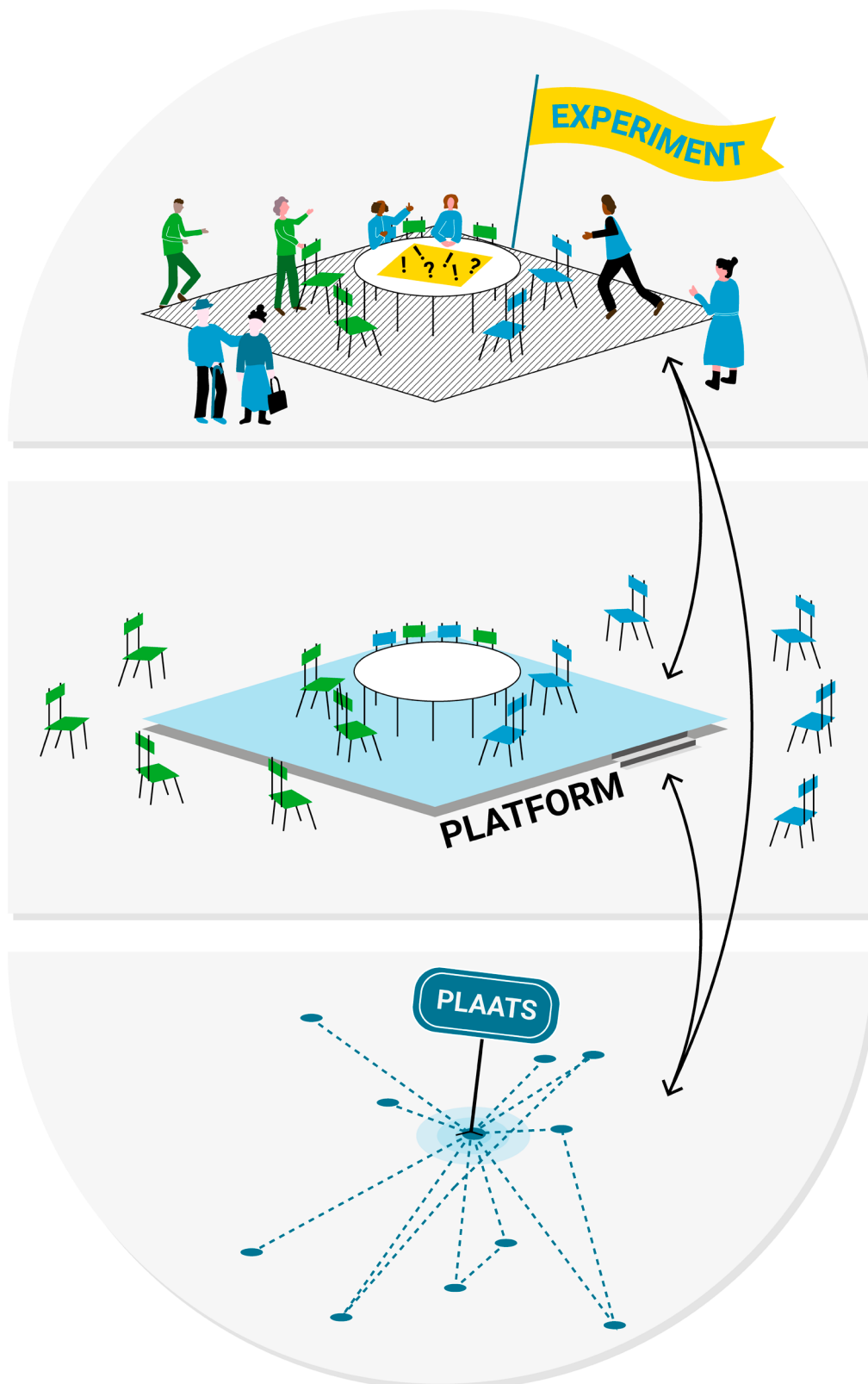

U-Connect en het parkeergebouw het Getouw, met daarachter het groene stuk waar de Wissenhagestelplaats gepland is.

In de Bloemekenswijk klinkt de roep om meer natuur, niet puur als decoratie, maar als fundament van een gezonde wijk en veel ruimer dan het Bloemekenswijkbos. Met een coalitie van inwoners, Gents Milieufrent, wijkorganisaties zoals een wijkgezondheidscentrum en een aantal ondersteunende figuren op stedelijk en Vlaams niveau zoekt men hoe een natuurweefselplan op wijkniveau kan vorm krijgen. Dit doet men door o.a. samen in kaart te brengen welke planten er zijn, welke dieren er al leven en hoe bewoners nu al het groen gebruiken en beleven. Vanuit dit soort inventaris wordt samen gezocht naar kleine ingrepen of experimenten met een groot effect om bestaande natuur te ondersteunen en uit te breiden met als uiteindelijk doel een wijkbreed natuurplan voor de komende jaren uit te tekenen. Dit plan heeft duidelijk geformuleerde doelen qua natuurontwikkeling, soortenbeleid en ontharding in de wijk en wordt niet van bovenaf opgelegd, maar wordt samen met de buurt gemaakt. Het wil het onderhoud en monitoring opzetten als samenwerking tussen professionele groenbeheerders en betrokken buurtorganisaties, waarbij natuurbeleid in de wijk verweven wordt met de bestaande sociale dynamiek.

naar een plaatsgebonden platformwerking in de Bloemekenswijk

Een experiment identificeert en verbeeldt mogelijke werksporen, waarrond een platformwerking opgezet kan worden. Idealiter is dit een resultaat van het wederzijds verknopen van lokaal beleefde urgenties of behoeftes met de bovenlokale (beleids)urgenties. Het experiment vloeit op deze manier voort uit een gemeenschappelijke agendasetting van inwoners en stad, dat op zijn beurt voortkomt uit de noodzaak om een bepaalde kwestie op te pakken of om rond een bepaalde plek in verandering te werken.

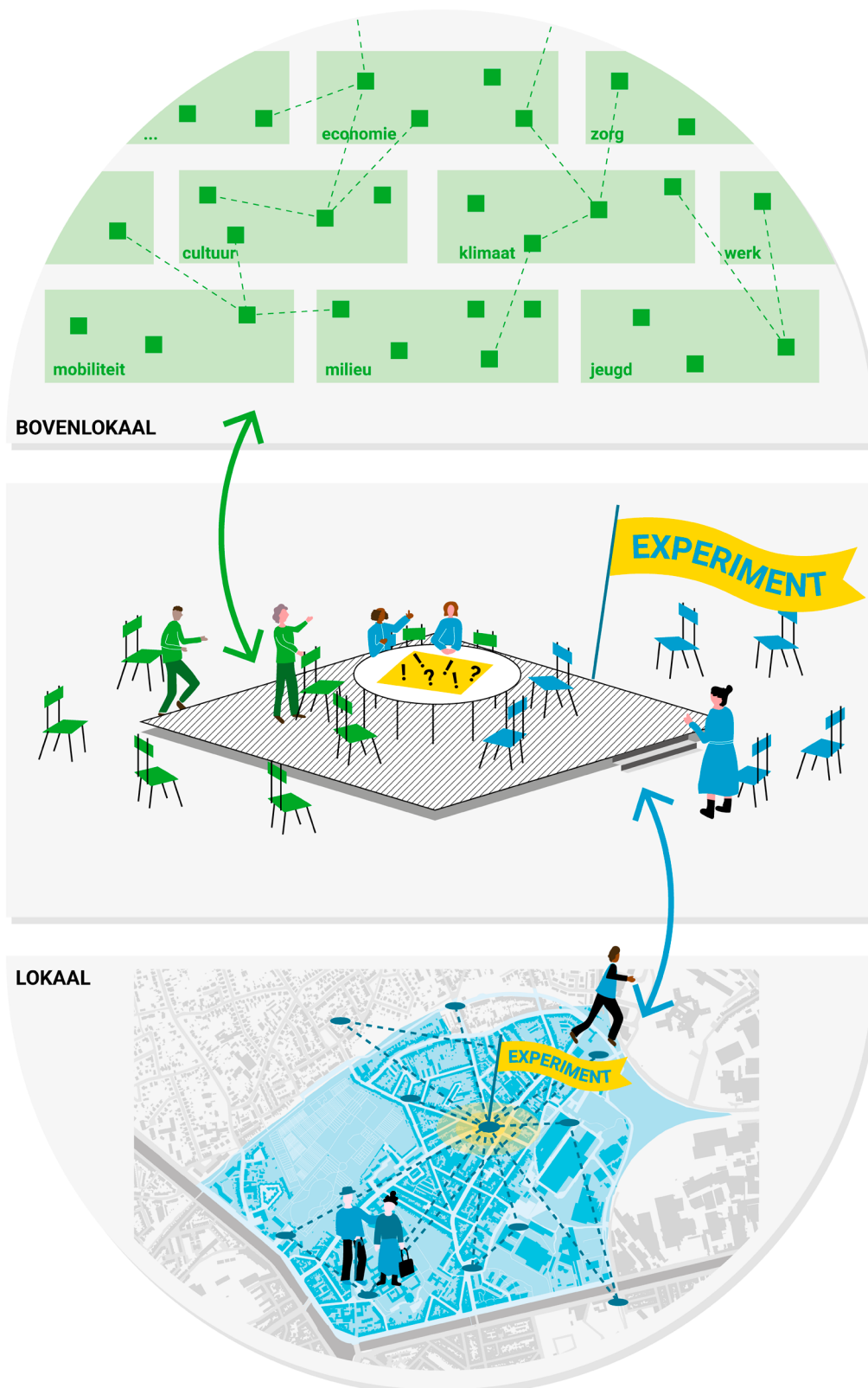

Experimenteren voor de vernieuwing van de stadsvernieuwing

Het idee van platformwerking kan pas in leven komen als het concreet opgezet wordt om een bepaalde kwestie met de aangesproken actoren op te pakken of om rond een plek in verandering te werken. **Zowel de plaatsgerichte analyse als de voorgestelde platformwerking draaien om de activering van een relationeel verband.** Bij de bespreking van mogelijke plaatsen die bij een sociaal ruimtelijke analyse gebaat zouden zijn, stelden we reeds de vraag wie of wat de kip of het ei is: komt de platformwerking voort uit de sociaal-ruimtelijke analyse of is er juist sociaal-ruimtelijke analyse, als in 'meer kennis', nodig om een platformwerking van de grond te laten komen? Het antwoord op deze vraag zoeken we in een experimentele aanpak. **Het experiment is een sprong in het ongewisse: gebaseerd op net genoeg aanwijzingen om zeker te zijn dat een kwestie om meer zorg en aandacht vraagt, en de aanwezigheid van net genoeg actoren die de kwestie belangrijk genoeg vinden om er tijd voor vrij te maken en zowel de kwestie als mogelijke samenwerking verder te verkennen.**

Het is niet de bedoeling om een platform op te zetten rond de gehele wijk op zich, omdat dit een bepaalde concreetheid zou missen. In dit opzicht is de notie van 'experimenteren' interessant. Platformwerking is een minder gangbare manier van samenwerken in onze huidige maatschappij. Het is een samenwerkingsvorm die transversaal werkt tussen de stad en de wijk, doorheen verschillende beleidsdomeinen of thema's heen. Door deze minder vertrouwde manier van werken is er nood aan experiment om de werking vorm te geven, om nieuwe verknopingen te maken en voortschrijdend inzicht te verwerken. **De specificiteit van de context van de wijk en de kwestie of plek speelt hierbij een cruciale rol: een platform volgt niet een vaste vorm of structuur van werken, en kan dus pas gaandeweg vorm krijgen en verbeteren.** Al doende leert men.

Het experiment neemt een bepaalde kwestie vast. Het maakt bepaalde stadsbrede beleidsdoelstellingen tastbaarder door ze te koppelen aan lokale dynamieken die reeds werken aan dezelfde kwesties, of daar de intentie toe hebben. Dit geldt ook in de andere richting. Er leven bepaalde zaken in de wijk, die onvoldoende gekoppeld kunnen worden aan beleidsmatige ambities. Dit zijn vaak kwesties die zwak gerepresenteerd zijn, of waarbij sommige groepen in wijk al gemobiliseerd zijn, maar nog niet hun weg vinden in de gangbare manier van werken. Het platform is de symbolische plek waar dit aan elkaar verknoopt kan worden.

Vertraging als voorsprong voor de vernieuwing van de stadsvernieuwing

Het proces van een diepere plaatsgebonden diagnose en het werken vanuit experimenten van platformwerking vraagt tijd. Het is een langdurig en iteratief proces van wie, wat, waar, hoe, waarom en wanneer verandering plaatsvindt in een wijk. **De voorgestelde vernieuwing van de stadsvernieuwing is in die zin een vertraging van de stadsvernieuwing. Deze moet niet begrepen worden als het stilzetten van lopende processen, of het afhankelijk maken van vooruitgang van eindeloze voorafgaande analyse.** We hopen dat de energie en tijd voor de meer langdurige ontwikkeling van stadsvernieuwingsprogramma's niet wordt opgesloten in een planningsfase of studieopdracht, maar dat deze energie en tijd gestoken wordt in de ontwikkeling van een langere werking, die planvorming en uitvoering met elkaar verbindt. Daarin verschilt de voorgestelde aanpak van waardevolle initiatieven zoals conceptsubsidie, of experimenteel studiewerk dat binnen academisch onderzoek werd ontwikkeld. Met de voorgestelde werking wordt expertise en capaciteit opgebouwd die niet blijft hangen bij een projectleider, een expert, een onderzoeker of lokale beleidsmaker, maar die wordt gedeeld in een groep die de kennis mee ontwikkelt, toe-eigent, vernieuwt en toepast.

Buurtbewoners verfraaien samen de boomspiegels in de Bloemekenswijk

Rommelmarkt op het
Van Beverenplein

De Bloemekenswijk is hier een interessante case voor. Het is een wijk waar verandering permanent aanwezig is zonder de noodzaak van een complete ‘make over’. De wijk kan in dit opzicht perfect fungeren als incubator van deze andere aanpak, aangezien er voedingsbodem is om met platformwerking te experimenteren.

C

VIJF WERKSPOREN
VOOR EXPERIMENT
IN DE
BLOEMEKENSWIJK

Deel C Vijf werksporen voor experiment in de Bloemekenswijk

Om aan een sociaal-ruimtelijk stadsvernieuwingsprogramma te werken voor de Bloemekenswijk worden er in dit hoofdstuk vijf mogelijke werksporen voorgesteld. De werksporen stellen vijf concrete aanzetten voor om te experimenteren met een meer geïntegreerd manier van samenwerking in deze wijk via een platformwerking. Dit platform zal er per werkspoor anders uitzien. Het is niet de bedoeling om alle vijf sporen direct op te starten. Dit hoofdstuk wil eerder de verschillende mogelijkheden voorstellen om met deze nieuwe samenwerkingsvorm te experimenteren.

Elk werkspoor vertrekt allereerst vanuit de specificiteit van de Bloemekenswijk. De wijk leeft, wordt bewoond en gebruikt. De werksporen haken in op die dynamieken die al aanwezig zijn, maar die collectieve kracht of connectie met het beleid missen, of op de dynamieken die juist benoemd worden als prominent afwezig. Daarom vertrekt elk werkspoor vanuit een specifieke aanleiding: een verandering die sowieso in de wijk komt en waarop de wijk bepaalde ambities projecteert. Of het betreft het detecteren van gemiste kansen van verschillende initiatieven en actoren, die hun werking kracht kunnen bijzetten met een collectieve insteek.

Daarnaast wordt benoemd of en hoe het stadsbrede beleid krijtlijnen heeft uitgeschetst voor deze kwestie? Per werkspoor is vervolgens een uitgangspunt voor platformwerking voorgesteld. Als er een platform tot stand komt rond dit werkspoor, rond welke vraag begint deze dan kennis te verzamelen, welke actoren worden samengebracht en waarrond wordt samenwerking opgezet?

Overzicht van de vijf werksporen, met de hypothese voor experiment

Werkspoor 1 **Beginnen bij de keuken — Buurt+voedsel+infrastructuur**

- p. 74** Onder de driedelige vlag van ‘buurt + voedsel + infrastructuur’ stellen we voor om de verbinding tussen sociale infrastructuur en voedselinitiatieven meer systematisch te verkennen. De sociale infrastructuur en de focus op de buurt is een aanleiding om in de verandering van het voedselsysteem de verbinding te maken tussen de beleidsdoelstellingen en stedelijke transformatie in de wijk. Voedsel is andersom een goede ingang om een sociaal-ecologisch perspectief in deze sociale infrastructuur in te brengen. Zo worden er kansen gecreëerd om eerlijk, duurzaam voedsel ook sociaal toegankelijk te maken én tegelijkertijd zo de evidente verbinding tussen eten en ontmoeten in de wijk verder uit te bouwen.

Werkspoor 2 **U-Connect toch ook?**

- p. 82** Ondanks de huidige programmatie en het gebruik van de site ligt er nog veel potentieel in U-Connect. Zowel ruimtelijk als programmatorisch kan de site een veel grotere, actievere en zelfs trekkende rol vervullen in het verbeteren van de leefbaarheid van de aangrenzende wijk én in het optimaliseren van de werking van de aangrenzende economische ruimte.

Werkspoor 3 **Tussen de mazen van het net van de woon-, zorg- en welzijnsvoorzieningen**

- p. 88** De kwestie van onder-bescherming vormt de basis om een nieuwe platformwerking uit te bouwen voor de Bloemekenswijk. Deze werking kan experimenteren met een meer gecoördineerde analyse van de kwestie, om zo een geïntegreerde samenwerking na te streven, die hefboomen kan identificeren. Kortom, we zien vandaag mensen door de mazen van het net glippen, maar we hebben onvoldoende kennis over wie deze mensen zijn, waarom zij in onder-bescherming leven en hoe we hen hieruit kunnen halen. De platformwerking kan hierop ingrijpen.

Werkspoor 4 Voorbij de campus als enclave in de stad

p. 94 De huidige dynamiek van de Denktank Ruimte voor Zorg, Cultuur en Onderwijs vormt een stevige basis om verdere platformwerking op te zetten over de grenzen van de campus heen. De platformwerking kijkt met een dubbele bril naar de campus. Aan de ene kant is er de vraag in welke mate de wijk — letterlijk en figuurlijk — over de muren van de campus heen kan kijken en gebruik kan maken van deze ruimte. Langs de andere kant biedt de aanwezigheid van de campus in de wijk ook kansen om beter in te spelen op de verborgen vormen van onder-bescherming en dak- en thuisloosheid (veelal gekoppeld aan psychische kwetsbaarheid en armoede), die reeds aanwezig zijn in de Bloemekenswijk en bij uitbreiding in de rest van het stedelijke landschap. Wanneer er gekeken wordt voorbij de campus als enclave in de stad, kan de aanwezigheid van de campus in de wijk juist als een troef gezien worden om richting een de-institutionalisering en vermaatschappelijking van de zorg te werken.

Werkspoor 5 De macht van de straat

p. 102 De kwestie van de straat is ook in de Bloemekenswijk aanwezig. De komende jaren zullen delen van de wijk het onderwerp worden van onvermijdelijke herinrichting. Door gericht publieke ruimte experimenten in de Bloemekenswijk op te zetten, vóór het reguliere proces van deze herinrichting start, worden gebruikers actief verbonden met de harde beleidsdoelstellingen rond duurzame mobiliteit, hernieuwbare energie, klimaat en biodiversiteit. Via die experimenten neemt de buurt een voorsprong op het gesprek over de toekomstige herinrichting en test het nieuwe gebruiksscenario's, die later in de permanente inrichting kunnen worden ingebouwd.

WERKSPOOR 1

Beginnen bij de
keuken —

Buurt+

voedsel+

infrastructuur

Werkspoor 1

Beginnen bij de keuken — Buurt+voedsel+infrastructuur

Aanleiding tot experiment

Stadsvernieuwing draait om een investering in leefbaarheid. En leefbare buurten kunnen niet zonder sociale infrastructuur die het samenleven in de buurt ondersteunen. Maar hoe maken we van die sociale infrastructuur ook een instrument dat buurten meer controle geeft over de sociaal-ecologische transitie die ze doormaken? We denken daarbij aan de discussie over buurtwerkplaatsen, over ondersteuning in de noodzakelijke energietransitie, maar ook aan de rol van voedsel. Waar mensen samenkomen, wordt er gegeten. En samen eten is vaak een goed vertrekpunt om mensen samen te brengen. Veel sociale infrastructuur, begrepen in de breedste zin van het woord, bevat infrastructuur om te koken, om samen te eten, of om samen iets te drinken.

Dit geldt ook voor de Bloemekenswijk. Er lopen initiatieven die op de overlap zitten tussen enerzijds de vernieuwing van sociale infrastructuur en anderzijds de sociaal-innovatieve initiatieven rond voedsel en alternatieve voedselnetwerken. Er zit echter weinig systematiek in deze initiatieven en ze tellen niet op tot een systemische verandering. Bovendien vallen ze uiteen in een groep die vooral sociale doelen moeten dienen en een andere groep waar ecologische en duurzaamheidsdoelen voorop staan. Waar zijn de initiatieven die deze twee doelen samenbrengen? Wat zijn de plekken waar een stadsontwikkelingsagenda die sociale en ecologische doelen niet tegen elkaar uitspeelt, maar juist combineert?

Vertrekpunt voor experiment **Onder de drieledige vlag van ‘buurt + voedsel + infrastructuur’ stellen we voor om de verbinding tussen sociale infrastructuur en voedselinitiatieven meer systematisch te verkennen. De sociale infrastructuur en de focus op de buurt is een aanleiding om in de verandering van het voedselsysteem de verbinding te maken tussen de beleidsdoelstellingen en stedelijke transformatie in de wijk. Voedsel is andersom een goede ingang om een sociaal-ecologisch perspectief in deze sociale infrastructuur in te brengen. Zo worden er kansen gecreëerd om eerlijk, duurzaam voedsel ook sociaal toegankelijk te maken én tegelijkertijd zo de evidente verbinding tussen eten en ontmoeten in de wijk verder uit te bouwen.**

Buurt+Voedsel Stedelijke voedselsystemen kan je niet begrijpen door in de buurt te beginnen. Voedselsystemen zijn meerschallig, en in de wijk zien we vooral de gevolgen van keuzes die ver buiten de wijk gemaakt worden. Tegelijk maakt de literatuur rond voedselomgevingen — food environments — duidelijk hoe we in de stad afhankelijk zijn van de context waarin we leven en wonen. In de stad is er vandaag een overaanbod aan voedsel en soorten voedsel. Er is keuze te over als het gaat over de variatie aan eten, maar wie keuzes wil maken over de sociale en ecologische impact van zijn eetgedrag is er in de stad niet goed aan toe. De doorsnee stedeling staat op een supermarktdieet en is structureel afhankelijk van deze supermarkt en de bijhorende logistiek. Wie economisch niet in dit systeem meekan, zit in allerlei initiatieven die in de marge van dit dominante systeem bestaan, en bovendien vaak op overschotten ervan draait. Een systeemverandering als alternatief op dit dominant systeem kunnen we niet lokaal organiseren, maar elke systeemverandering moet wel lokaal landen, in de buurt. Dat is de kern van iets wat zich laat samenvatten als ‘place based systems change’³⁵, een paradigma waarin een relationele plaatsgerichte analyse verbonden wordt met transitiedoelen.

Voedsel+Infrastructuur De keuken is een goed vertrekpunt omdat het de focus legt bij dat deel van het voedselsysteem dat (nog steeds) sterk gelokaliseerd is. Het eten als activiteit is per definitie gelokaliseerd. Het opdienen en bereiden van dat eten is nauw verbonden met waar er gegeten wordt, maar tegelijkertijd volstaat het om te kijken naar de schoolrefters om te zien dat bij de eetplek vaak niet veel keukens meer zit. Het eten wordt van elders aangevoerd en ter plekke terug opgewarmd. Tegelijkertijd is er in de buurt van de Bloemekenswijk wel veel keukeninfrastructuur aanwezig, maar de strenge regels waaraan die keukens zijn onderworpen zorgen ervoor dat deze institutionele keukens geen directe sociale functie vervullen. Eveneens bevorderen sterke beheerlogica’s van deze keukens samenwerkingen met anderen niet. Voeg daarbij de regels over wie wel en niet mag eten in studenten-, bedrijfs- of sociale restaurants en je krijgt het paradoxale beeld, waarbij elke keuken zijn eigen voedseloverschotten produceert.

Buurt+Infrastructuur Sociale infrastructuur is die stedelijke infrastructuur nodig om het dagelijks sociaal functioneren van een stad te ondersteunen. Het is een onderwerp dat sinds de COVID-crisis opnieuw in het centrum van de belangstelling staat. De lockdown maakte heel tastbaar wat het betekent om op je onmiddellijke omgeving aangewezen te zijn, maar het toonde ook hoe goed of slecht we lokaal georganiseerd waren. Gent was onderscheidend met de bestaande werking in de eerste lijns gezondheidszorg. De COVID crisis toonde ook de menselijke component van de sociale infrastructuur, wat Abdou Malique Simone, in de context van de informele stad, ‘people as infrastructure’ noemt. Na de crisis is de levendige discussie over sociale

infrastructuur beleidsmatig ingekapseld in simpele concepten als de 15 minuten stad, een concept dat nuttig is om ons te herinneren aan het belang van nabijheid in het stedelijk functioneren, maar nauwelijks handvaten biedt om in de diepte na te denken over de veranderende betekenis van sociale infrastructuur vandaag.

Buurt+Voedsel+Infrastructuur Onder het drieluik van buurtvoedselinfrastructuur worden bovenstaande argumenten samengebracht. Want waarom linken we sociale infrastructuur aan welzijnsdoelstellingen, maar veel minder aan ecologische transitiedoelen? Waarom vinden we het ‘normaal’ dat er in elke wijk basisscholen op wandelafstand aanwezig moeten zijn, maar hebben we die reflex niet als het over buurtkeukens gaat? Waarom zijn er groennormen voor elke buurt, maar zijn er geen normen met betrekking tot voedselvoorziening? Waarom is duurzaam voedsel te duur voor vele consumenten en te goedkoop voor de producent, en liggen er mogelijkheden in de buurt om een duurzaam alternatief op te zetten? Met het concept van buurtvoedselinfrastructuur wordt de hypothese gesteld om als instelling of organisatie niet elk een eigen keuken te hebben, maar een uitbouw te hebben van buurtinfrastructuur die het voedselvraagstuk enerzijds ontzorgt — en dus niet voedsel uitbesteed aan externe partners — en anderzijds verbindt aan de sociale werking van formele en informele organisaties in de buurt. Door te beginnen bij voedsel en de individuen en groepen die reeds rond voedsel aan het werken zijn, hopen we de discussie over sociale infrastructuur open te breken. De bedoeling is met andere woorden om te starten in de keuken, maar de discussie daar niet toe te beperken.

Genoeg voer voor discussie in de Bloemekenswijk

De Bloemekenswijk heeft troeven om zich in dit debat te onderscheiden. Er is lokale voedselinfrastructuur aanwezig die wel in de overlap zitten met de sociale betekenis van samen eten en koken. Op de Guislain campus functioneert de museumcafetaria nu al als een soort complementaire infrastructuur aan de grootkeuken van het ziekenhuis. Tijdens het Psycho Jazz festival in de zomer werd een keuken speciaal voor die gelegenheid ineens getimmerd. De Kantine op Dracuna wordt straks door het Bloemekensforum vzw uitgebaat en ook daar lijkt alles klaar te zitten om een nieuwe bouwsteen toe te voegen aan de buurtvoedselinfrastructuur van de buurt. Het Van Beverenplein is een verzamelplek van allerlei soorten buurtvoedselinfrastructuren, gekoppeld aan de mobiele voedselinfrastructuur van de markt. In het hart van de Bloemekenswijk is FoodSavers actief, een platform dat werkt rond de herverdeling van voedseloverschotten. Op de nieuwe site van U-Connect is de sociale keuken van het Balenmagazijn actief. Er is daarnaast een kritische massa aan institutionele keukens van scholen en bedrijven aanwezig. Kortom, er zijn talloze plekken in de Bloemekenswijk die schakels zijn in zowel het voedselsysteem als onderdeel uitmaken van het sociale netwerk van de wijk.

Kansen voor stedelijk beleid

Door te werken onder de driedelige vlag van buurt+voedsel+infrastructuur zijn er kansen om stedelijk beleid te laten 'landen' in de wijk.

Voedselbeleid Het Gentse voedselbeleid werkte al systematisch op de rol van publieke catering als hefboom voor de transitie. Een programmatische werking vanuit de wijk is een kans om de krachten te bundelen en capaciteit op te bouwen om binnen de context van sociale infrastructuur andere keuzes te maken ten aanzien van de sociale en ecologische betekenis van het eten dat er geserveerd wordt. Het ontwikkelen van solidariteit met lokale producenten vraagt andere infrastructuur die afgestemd is op het verwerken van niet voorgedraaide groenten. Dit zou terug capaciteit opbouwen om met het aanbod van lokale producenten aan de slag te kunnen gaan. Dit probleem bij een individuele boer, of individuele keukens, 'parkeren' werkt niet. Er moet gezocht worden naar iets van infrastructuur tussen gebundelde keukens en verenigde lokale producenten (cf. Vanier). Wellicht is dit niet een verhaal van één buurt, maar van meerdere buurten. De Bloemekenswijk kan echter wel een wijk worden waar op deze schaal gezocht wordt naar mogelijke strategieën en vormen van infrastructuur. Door een buurtwerking te organiseren binnen de voedselstrategie kan gezocht worden naar die capaciteit om te transformeren. Het is immers nodig om plekken in de wijk te laten transformeren om een transitie op gang te brengen. Deze transformatie stelt vervolgens organisaties en individuen in een buurt in staat om andere keuzes te maken omtrent voedsel.

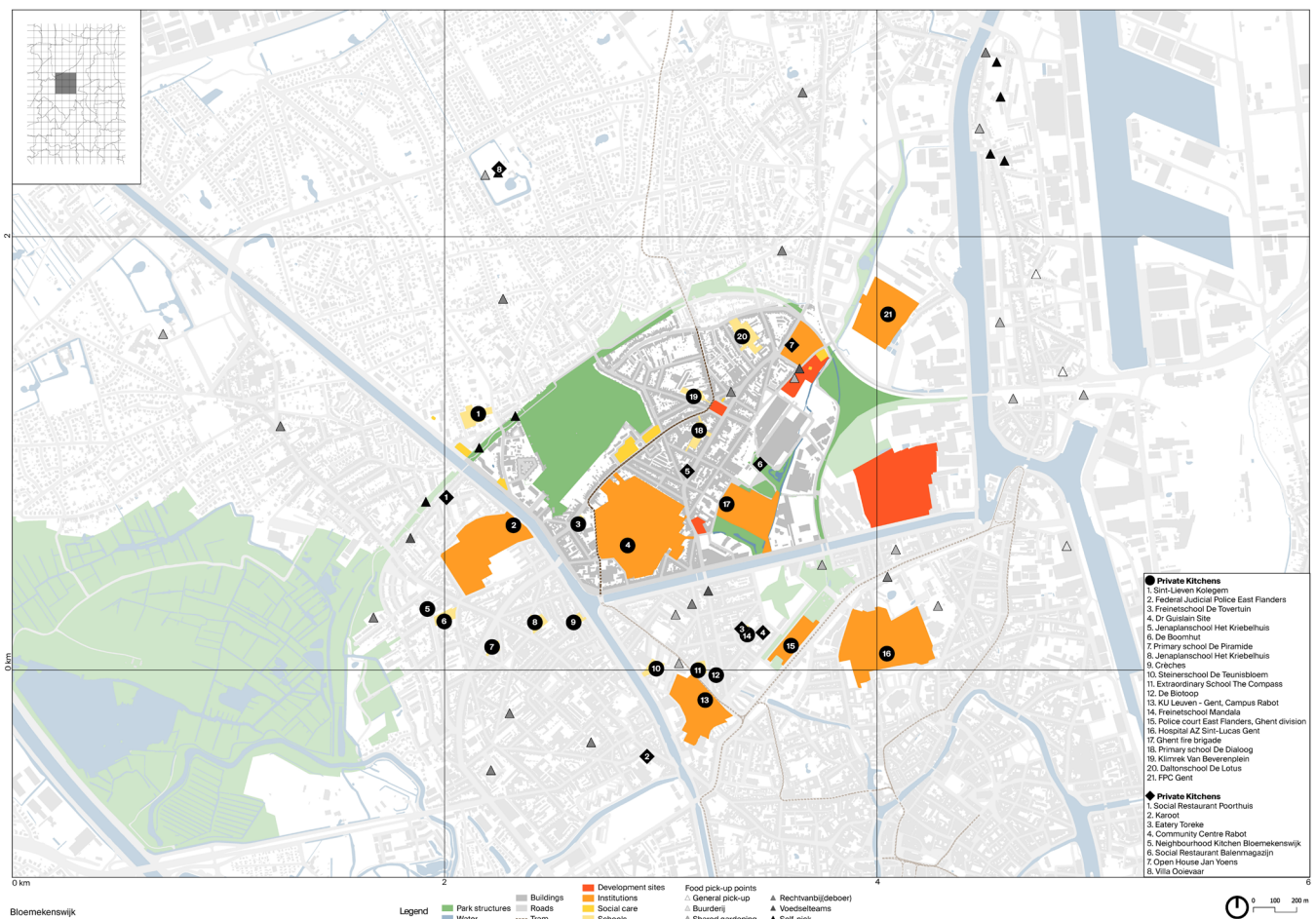
Armoedebelief Er heerst vandaag een logica dat gezond eten duur is. Met het verbinden van sociale en ecologische doelstellingen in infrastructuur in de buurt, kan er gezocht worden naar manieren om deze logica te doorbreken. Het kan een antwoord bieden op het ontstaan van een nieuwe 'charity economy' en er eveneens voor zorgen dat er niet alleen ecologische duurzaamheidsdoelen worden nagestreefd, maar ook gezocht wordt naar solidariteit met de producent zelf.

Beleidsparticipatie Werken rond eten en ontmoeten geeft nieuwe tools om met de buurt te werken en mensen op een andere manier te bereiken en te betrekken.

Stadsvernieuwing Werken rond buurtvoedselinfrastructuur kan een hefboom zijn om de publieke dimensie van sociale infrastructuur te herdefiniëren.

Mogelijke pistes voor experiment

In het kader van een onderzoeksseminarie voor studenten ingenieur-architect en de studenten stedenbouw en ruimtelijke planning werd in het voorjaar van 2024 de voedselcomponent van een aantal plekken, die deel uitmaken van de sociale infrastructuur van de buurt, bekeken. De studenten vroegen zich af hoe die plekken een verbindende rol zouden kunnen spelen tussen de gelijktijdige sociale en ecologische transformatie van de buurt. Deze plekken kunnen mogelijke vertrekpunten zijn om een platformwerking rond op te zetten.

Kaart bestaande keukens in Bloemekenswijk — Bron: Summer School AESOP4Food, 2023

1 — Bestaande buurtkeuken

In de Bloemekenswijk bestaat er reeds een buurtkeuken. Dit is een kleinschalig initiatief van vrijwilligers uit de buurt die op dinsdag koken voor de buurt. De studenten keken zowel naar de waarde als naar de kwetsbaarheid van dit initiatief. De buurtkeuken draait op een krimpend netwerk van vrijwilligers. De studenten verkenden een nieuwe werking rond een mobiele buurtkeuken die zou moeten toelaten om sociale evenementen op verschillende plaatsen in de wijk doorheen het jaar te ondersteunen. Ze stelden voor om deze mobiele keukens te ondersteunen met een professioneel omkaderd programma die vrijwilligers opleidt om volgens de regels van de kunst (en de voedselveiligheid) met de mobiele keukens te koken en zo capaciteit op te bouwen binnen een breed netwerk van buurtorganisaties.

2 — Balenmagazijn

Het sociaal restaurant ‘Balenmagazijn’ is gerealiseerd in het kader van het stadsvernieuwingproject U-Connect. Het Balenmagazijn werd samen met het Bloemekenspark geconcipieerd als verbinding tussen de sociale economiecluster binnen de voormalige bedrijfsgebouwen en de wijk. De studenten probeerden zich in te beelden hoe de sociale economiecluster, en in het bijzonder de samenwerking tussen Foodsavers en het sociaal restaurant de kiem zou kunnen vormen van een heuse voedselhub van bovenlokale betekenis, maar met een geprivilegieerde relatie met de buurt. De studenten zagen kansen om in die voedselhub de nodige verwerkingscapaciteit te ontwikkelen die een meer systematische samenwerking met lokale producenten mogelijk zou maken.

3 — Ziekenhuis en Museum Dr. Guislain

Het ziekenhuis was historisch een toonbeeld van innovatie op het gebied van psychiatrische zorg. De site werd opgevat als een landgoed met een grote autonomie en omvatte voedselproductie op het terrein. De studenten onderzochten hoe er naast de industriële gecentraliseerde keukeninfrastructuur van het ziekenhuis een complementair landschap van keukens en kantines opgebouwd zou kunnen worden, dat moet toelaten om het samen eten en koken op specifieke momenten in overlap te kunnen plaatsen met het leven en werken op de campus. De manier waarop de keukens van de museumcafetaria vandaag functioneert alsook de keukens die tijdens het Psycho Jazz festival werd gebouwd met jongeren van Fioretti en De Steiger vormde daarbij een directe bron van inspiratie.

4 — Basisscholen in de wijk

Vroeger hadden scholen hun eigen keukens waar warm eten werd bereid. De meeste scholen hebben het gebruik van warme maaltijden op school opgegeven. In een toekomstscenario zouden scholen kunnen samenwerken met andere partners en deelnemen aan voedselinitiatieven in de buurt. 't Klimrek naast het Van Beverenplein maakt deel uit van de Tabor Group en neemt deel aan het pilootproject 'Lekkers op School'. De studenten gingen op zoek naar een invulling van de schoolmaaltijd die tegelijk laagdrempelig is (voor de school), maar ambitieus in de ambities om de vele betekenislagen en verbindingen die op voedsel zitten tot in de klas te brengen. Beginnen bij de keuken werd door hen vertaald als beginnen bij soep die integraal met agroecologische producten gekookt zou worden. De soep wordt aangeleverd, maar wordt binnen de school verbonden met het kweken van lokale kruiden (vers, gedroogd, verwerkt) die aan de soep kunnen worden toegevoegd. De school werkt samen met de buurt om door het hele jaar de school/buurttuin te onderhouden.

5 — Van Beverenplein & wekelijkse markt

Het Van Beverenplein, het centrale plein van de wijk, is geen keuken, maar wordt omringd door vele restaurants en biedt plaats aan een wekelijkse markt. De studenten maakten een inspiratienota op om bij de lopende gesprekken over de herinrichting van het plein het thema voedsel mee te nemen. Hoe betrekken we de voedselinfrastructuur in de rand meer op het plein? Hoe vinden we de balans tussen de terrassen van de horeca en de mogelijkheid om vrij te zitten (zonder te consumeren)? Ligt er ruimte voor programmatie buiten de marktdag? Kunnen we de weekcyclus openbreken? Kan het plein een centrale ruimte worden van een eetbaar landschap in de wijk?

6 — Dracuna-site

In de opgave van de oefening werd ook naar het Dracunaplein verwezen en de zoektocht naar een nieuwe uitbater voor de kantine op de site. Daarnaast is er onder-tussen het initiatief van de fietskeuken die op de hoek van het Dracunaplein opereert, zij het voorlopig zonder keuken. Op deze aanleiding werd door de studenten niet verder gewerkt. De zoektocht naar en het belang van keukens in sociale infrastructuur wordt echter ook door deze case bevestigd.

WERKSPOOR 2

**U-Connect
toch ook?!**

Werkspoor 2:

U-Connect toch ook?!

Aanleiding tot platformwerking

Tussen de bestaande bedrijvenzone op de Nieuwe Vaart en de Bloemekenswijk ligt de voormalige UCO-fabriek. Deze site, een zone van 12 hectare groot en voor 50% bebouwd met gigantische bedrijfshallen, werd een 12-tal jaar geleden aangekocht door sogent op vraag van Stad Gent, met middelen van het Federaal Grootstedenbeleid. De hoofdinzet van deze site was om verschillende sociale economiebedrijven te clusteren. Op deze manier wou men nabijheid, samenwerking, efficiëntie en meerwaarde creëren. Naast deze hoofdinzet werden er vele andere, zeer uiteenlopende claims op deze plek geprojecteerd. Om deze claims op een evenwichtige manier samen te brengen in de ontwikkeling van de site werd ingezet op de opmaak van een masterplan via de methodiek van de conceptstudie vanuit het Vlaamse Stadsvernieuwingsfonds.

In de conceptstudie werd een stadsvernieuwingsproject ontwikkeld dat inzet op 2 hoofdconcepten:

- De nabijheid van de sociale economiecluster met de bestaande bedrijvencluster aan de Nieuwe Vaart;
- Het voorzien van een meer groene toegankelijke open ruimte voor de omliggende 19de eeuwse Bloemekenswijk. Een aanzienlijk deel van de niet-bebouwde ruimte van de site werd reeds in het RUP 'Bruggen naar Rabot' ingekleurd als groenzone, omdat de naastliggende dense woonwijk een groot tekort aan groen en natuur kent.

Deze hoofdconcepten worden verder gestoffeerd met een adequaat antwoord op de ontsluiting van de site voor alle vervoersmodi via Gaardeniersweg en Gaardeniersbrug, het opdelen van de grote ruimtes tot beheersbare bedrijfsoppervlaktes met de nodige logistieke ruimte, het plaats maken voor ontmoeten en recreatief gebruik, het aanleggen van een nieuwe straat, het voorzien van een nieuw gezicht naar de wijk toe, het bouwen van een parkeergebouw en het volledig renoveren van het Balenmagazijn.

Vandaag is een groot deel van dit stadsvernieuwingsproject gerealiseerd en heeft de gemeenschappelijke werkgroep van bedrijven, buurt en Stad Gent de site omgedoopt tot U-Connect. Het Balenmagazijn is verbouwd en staat zowel ruimtelijk als inhoudelijk centraal als het 'Huis van de Sociale Economie' én als verbindingspunt tussen de wijk en de sociale economie cluster. De samenwerking tussen bedrijven, buurt en Stad Gent werd verankerd door de oprichting van de vzw Balenmagazijn, die het Balenmagazijn tot eind 2024 in erfpacht had. Nu is de erfpacht en het beheer

van het Balenmagazijn in handen van Stad Gent. Het Balenmagazijn functioneert voor Ateljee, Labeur en Weerwerk (3 private sociaal economie bedrijven op de site gevestigd) als vergader- en vormingslocatie. Het Dienstenbedrijf Sociale Economie (DBSE) van Stad Gent neemt ongeveer een derde van de bedrijfsoppervlakte voor zijn rekening.

Tenslotte zijn de eerste twee fases van het Bloemekenspark gerealiseerd, alsook de nieuwe fijnmazige en erg functionele fietsverbindingen rond en langs de site: vanuit de Roggestraat en de Maïsstraat in de Bloemekenswijk kan men over de site naar de Gaardeniersbrug richting het centrum van stad Gent. Deze route wordt veelvuldig gebruikt zowel door de bewoners van Bloemekenswijk, werknemers van het aansluitende bedrijventerrein, als van het verderop gelegen Wondelgem en Muide/Meulestede. Op de planning staan nog de realisatie van de derde fase van het Bloemekenspark, de aanleg van het voorplein, de cluster sociaal wonen in de Jan Yoensstraat met de gemeenschapsruimte voor de buurt.

De aankoop van de UCO-site werd gezien als een echte opportuniteitsaankoop. Deze kans tot aankoop deed zich voor op een moment dat de visie omtrent clustering van de sociale economie voldoende was uitgekristalliseerd om het bestuur te overtuigen van de meerwaarde van deze investering op korte en vooral lange termijn. Door het samenbrengen van vele verschillende stedelijke doelstellingen in de ontwikkeling van de site is deze beslissing een hefboom gebleken in het aantrekken van meerdere subsidiestromen.

Vertrekpunt voor experiment **Ondanks de huidige programmatie en het gebruik van de site ligt er nog veel potentieel in U-Connect. Zowel ruimtelijk als programmatorisch kan de site een veel grotere, actievere en zelfs trekkende rol vervullen in het verbeteren van de leefbaarheid van de aangrenzende wijk én in het optimaliseren van de werking van de aangrenzende economische ruimte.**

Mogelijke pistes voor experiment

1 — Versterken van de betekenis van het Balenmagazijn als ‘Huis van de Sociale Economie’

Het Balenmagazijn is verbouwd en binnenkort worden nog enkele aanpassingen doorgevoerd die het gebruik moeten vergemakkelijken, zoals toegangscontrole, ventilatie, koeling en akoestische verbetering van de opgedeelde ruimtes. Vandaag maken de volgende bedrijven deel uit van de sociale economie cluster: Labeur (renovatie en inrichting gebouwen, schoonmaak), Weerwerk (renovatie, groenonderhoud, logistieke ondersteuning bedrijven), Ateljee (Kringwinkel, Digipunt, sorteer-en afgeefpunt kringloopactiviteiten, Fietsherstelplaats Trans Fair, Restaurant Balenmagazijn) en ook de voedselbedeling (KRAS dienst) De vraag rijst echter of de betekenis van een ‘Huis van de Sociale Economie’ duidelijk is voor alle actoren op de site? Hoe krijgen we daar zicht op? Hoe concretiseert zich dat in het gebruik van het Balenmagazijn? Hoe kan de infrastructuur van de sociale economiebedrijven ingezet worden voor meer dan de huidige eigen werking, zoals bijvoorbeeld avondopleidingen in de ateliers, cursussen in de fietswerkplaats...? Hoe kunnen we daarin eventueel optimaliseren? Wat betekent het voor de bewoners om het ‘Huis van de Sociale Economie’ in de Bloemekenswijk te hebben? Kan het ‘Huis’ ook een rol opnemen naar de bewoners van de wijk toe of is het vooral het Balenmagazijn als ruimtelijk gegeven die deze rol dient op te nemen? Welke verbanden zijn er vandaag tussen de sociale economiebedrijven en de bewoners? Hoe kennen de bewoners de site, waarvoor gebruiken ze de site en waarom komen ze naar daar? Weten de bewoners welke diensten de sociale economiebedrijven leveren? Kortom, hoe kunnen we de betekenis van ‘Huis van de Sociale Economie’ op de site, tussen de gevestigde bedrijven onderling, nog meer versterken?

Ingang Balenmagazijn

2 — Versterken van de betekenis van het Balenmagazijn als “Wijkplek”

De bewonerswerking vzw Bloemekensforum had een tijdelijk onderkomen op de hoek van het fabrieksgebouw het dichtst bij de Maïsstraat.. Het Bloemekensforum heeft nu een plaats gevonden in de kantine op Dracuna-site. Er is echter veel potentieel om de inhoudelijke en ruimtelijke programmatie van het Balenmagazijn meer af te stellen op de omliggende wijk.

3 — De Sociale Economie cluster als hefboom voor de wijk economie

De aanwezigheid van de sociale economie cluster heeft potentieel om het diverse economische netwerk in de wijk te versterken. Kan een actievere rol opgenomen worden in het connecteren van het bestaande economische netwerk met de cluster?

Er heerst ook de vraag wat de huidige situatie op vlak van arbeid is in de wijk en hoe de aanwezigheid van de sociale cluster de afgelopen jaren eventueel verandering daarin teweeg heeft gebracht. Kent de wijk een hoger aantal werknemers in de sociale economie? Zit daar groeimarge en kan daar extra op worden ingezet?

Het Dienstenbedrijf Sociale Economie (DBSE), de dienst Activering en Werk en het Jobteam van Stad Gent nemen een gedeelte van de site in. Kan het ‘Huis van de Sociale Economie’ een actievere rol opnemen in het toeleiden van werknemers naar de sociale economie cluster én de omliggende bedrijven? Er zijn immers tal van grotere spelers gevestigd langsheen de Nieuwe Vaart en Wiedauwkaai, naast de kleinhandel, horeca, retailers... die in de wijk aanwezig zijn. Welke activeringspistes zijn het onderzoeken waard met de bewoners van de Bloemekenswijk? Kunnen de sociale economie-bedrijven iets betekenen voor zachtere activeringsvormen voor wijkbewoners?

Bedrijvigheid aan
U-Connect, aan de zijde
van de Maïsstraat

Parkeergebouw
Het Getouw

4 — Parking voor de wijk

Het parkeergebouw ‘Het Getouw’ werd, op vraag van de sociale economiebedrijven, gebouwd door het Parkeerbedrijf van Stad Gent. Het aantal werknemers dat met de auto naar het werk op U-Connect komt blijkt een heel stuk lager te liggen dan initieel door de bedrijven werd vooropgesteld. Het parkeergebouw wordt hierdoor zwaar ondergebruikt. Recent kregen de omliggende straten de toestemming van de Stad Gent om in het parkeergebouw te parkeren mits een abonnement, maar dit aanbod blijkt niet aantrekkelijk genoeg. Zelfs een rechtstreekse toegang vanuit de wijk brengt hierin geen verandering.

Hoe kan de parking met 350 plaatsen beter ontsloten worden voor gebruik door de omliggende bedrijven, zodat de economische ruimte optimaler benut kan worden? Hoe kan het parkeergebouw een hefboom worden om omliggende straten te vrijwaren van parkeerplaatsen? Kan het gebouw een rol spelen in het omvormen van het Van Beverenplein tot parkingvrij plein?

Tussen de mazen
van het net van de
woon-, zorg-
en welzijns-
voorzieningen

Werkspoor 3

Tussen de mazen van het net van de woon-, zorg- en welzijnsvoorzieningen

Aanleiding tot platformwerking

In verschillende wijken aan de rand van de stad doet zich een ruimtelijke concentratie van sociale problemen voor³⁶. Diverse vormen van sociale ongelijkheid, die onder meer te maken hebben met ongelijkheden van leeftijd, etniciteit, klasse, en gender, zijn met andere woorden ruimtelijk in deze wijken ‘ingebouwd’; ze snijden door het leven van veel mensen die in deze wijken wonen, en zet de leefbaarheid onder druk. Diverse burgers die bijgevolg onderaan de maatschappelijke ladder terecht komen, leven in – vaak verborgen – vormen van onder-bescherming. Situaties van onder-bescherming (of non-take up van rechten) worden getypeerd door een gebrekkig gebruik van materiële en immateriële (of sociale) hulpbronnen, waardoor de rechten – zowel sociale rechten als mensenrechten – van deze zogenaamde ‘tweederangsburgers’ niet substantieel gerealiseerd worden. De Bloemekenswijk is één van de Gentse wijken waar het fenomeen zich voordoet. Het gaat daarbij onder meer over:

- zorgafhankelijke ouderen, die vaak al veel vroeger in de wijk zijn komen wonen en bij het ouder worden door de toenemende zorgafhankelijkheid in processen van marginalisering en isolatie terecht komen. De ouderen in kwestie ervaren een meervoudige kwetsbaarheid (‘cumulative disadvantage’), bijvoorbeeld vanwege hun leeftijd, armoede, gender, alleenstaand worden, in sociale huisvesting leven waar verval speelt;
- kwetsbare jongeren (inclusief jongeren die in verborgen vormen van dak- en thuisloosheid leven), en vaak niet gezien (willen) worden omdat ze een diepgeworteld wantrouwen hebben opgebouwd ten opzichte van institutionele en professionele instanties. Veel van deze jongeren zijn jeugdzorg-verlaters, en ontwikkelen vormen van sofa-surfen (het tijdelijk verblijven bij informeel netwerk, in kraakpanden of in de publieke ruimte, waarbij ze navigeren van de ene buurt naar de andere);
- gezinnen (veelal alleenstaande ouders in armoedesituaties of met een migratieachtergrond), waar men niet over de hulpbronnen beschikt om de gezinslast op een toereikende manier te dragen;
- volwassenen met chronische zorgnoden die uit de residentiële zorg worden geweerd, maar wel in de stad in onder-bescherming terecht komen (veelal mensen met een zeer grote psychische kwetsbaarheid en/of verslavingsproblematiek). Dit zijn mensen die zelfs vaak niet tot bij de eerstelijns hulp en -zorg raken (ondanks de grote inspanningen die dikwijls door eerstelijns werkers geleverd worden om structurele oplossingen te vinden).

De uitdaging voor actoren in lokaal en bovenlokaal beleid bestaat erin om een kritische analyse te maken van de manier waarop en de reden waarom burgers in onder-bescherming terecht komen, en vaak onder de radar verdwijnen van publieke hulp- en dienstverlening in domeinen van zorg en welzijn.³⁷

Vertrekpunt voor experiment **De kwestie van onder-bescherming vormt de basis om een nieuwe platformwerking uit te bouwen voor de Bloemekenswijk. Deze werking kan experimenteren met een meer gecoördineerde analyse van de kwestie, om zo een geïntegreerde samenwerking na te streven, die hefboomen kan identificeren. Kortom, we zien vandaag mensen door de mazen van het net glippen, maar we hebben onvoldoende kennis over wie deze mensen zijn, waarom zij in onder-bescherming leven en hoe we hen hieruit kunnen halen. De platformwerking kan hierop ingrijpen.**

Centraal staat de vraag welke wijkinfrastructuur er (al dan niet) is, wat de achterliggende logica's waren om die vorm te geven, en hoe die via institutioneel grenswerk vormgegeven kan worden als 'witruimte': infrastructuur die als ondersteunende plek ervaren wordt door groepen die onder de radar (over)leven. Deze plekken fungeren idealiter als plaatsen waar mensen die in onder-bescherming leven existentieel kunnen/mogen/willen 'zijn' en zich de ruimte individueel en collectief kunnen toe-eigenen, met een connotatie van een asielfunctie die verdwenen is in de wijken.

Het tot stand brengen van deze nieuwe platformwerking lijkt in eerste instantie relevant te zijn in bepaalde wijken in Gent (waaronder de Bloemekenswijk), waar deze problematiek zich duidelijk manifesteert, maar is ook een beweging wenselijk naar een meer stadsbrede analyse van deze kwestie. Het stelt de stad in staat om het welzijns- en armoedebeleid, het zorgbeleid en het woonbeleid met elkaar te verknopen.

Mogelijke pistes voor experiment

De opstart van een platformwerking rond deze kwestie kan gevoed worden door het onderzoeksproject* in opstart omtrent onder-bescherming, met focus op drie Gentse wijken: de Bloemekenswijk, de wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham en de wijk Watersportbaan. Deze wijken kenden de afgelopen jaren een sterke verandering, maar zijn ook uiterst ambitieus om collectief aan sociale verandering te werken. Het zijn eveneens deze wijken waar stedelijke vernieuwing de komende jaren zal plaatsvinden. Het onderzoeksproject zal daarom ook in nauwe samenwerking uitgevoerd worden met de betreffende programmaregisseurs van de Dienst Stedelijke Vernieuwing en de wijkregisseurs van de Dienst Beleidsparticipatie. Als tandem zullen zij de reeds verworven kennis in de wijken delen en daar een kritische analyse maken met de plaatsgebonden andere relevante actoren.

Dit onderzoeksproject omvat drie clusters van onderzoeksactiviteiten, die als actie-onderzoek worden gezien, en die dus ook de opstart van platformwerking voeden, onder andere door de plaatsgebonden relevante actoren te betrekken. Er wordt hierbij vertrokken vanuit een uitgesproken sociaal-ruimtelijke oriëntatie, om zo twee belangrijke maar veelal gescheiden perspectieven met elkaar te verbinden.

Muurschildering door
Alien Christiaens en
Pieterjan Boone, in
de Maïsstraat aan de
Dracuna-site

Matter-scape — wat is het ‘net’ van woon-, zorg- en welzijnsvoorzieningen?

We spreken over de mensen die door de mazen van het net glippen, maar wat is dit net nu precies in de Bloemekenswijk? Hiervoor zal de fysiek-ruimtelijke realiteit van de wijk onder de loep genomen worden. Hoe zien de wijken eruit? Wat is aanwezig van infrastructuur op vlak van wonen, publieke ruimte, wijkinfrastructuur...? Hoe is de wijk tot stand gekomen en welke keuzes zijn er in het verleden gemaakt door Stad Gent en andere actoren in de wijk, zoals de campus Guislain, de sociale huisvesting, de wijkgezondheidscentra...? Welke inspanningen vonden in de wijken plaats op vlak van stadsontwikkeling en -vernieuwing? Wat waren de onderliggende logica's van deze inspanningen en welke samenwerkingsverbanden en realisaties zijn hieruit voortgekomen? Kortom: wat is het 'aanbod' in de wijk waarmee men de bestaande 'vraag' van situaties van onder-bescherming tracht op te vangen? Doorheen het analyseren van de fysiek-ruimtelijke realiteit van de wijk komen de plaatsgebonden relevante actoren — gekend, of niet-gekend — naar boven, die een stem krijgen dankzij de platformwerking.

Mind-scape — wie glipt er door de mazen van het net en waarom?

Wie zijn de mensen die in onder-bescherming leven, die door de mazen van het net glippen? Om hierop antwoord te bieden wordt er in de Bloemekenswijk — en in de andere twee wijken Sluizeken-Tolhuis-Ham en Watersportbaan — exemplarisch werk gemaakt van het co-creëren van diepgaande kennis met 5 ouderen die in onder-bescherming leven en wonen en onder de radar (willen) blijven van publieke hulp- en dienstverlening. Het samenbrengen van deze groep heeft als doel om diepgang te maken in de reconstructie van hun biografisch parcours en wil zoeken naar de reden waarom ze onder de radar blijven. Daarnaast kan op basis van deze kennis gezamenlijk de analyse gemaakt worden van de nodige wijkinfrastructuur die als hefboom dienst kan doen. Dit proces werkt zowel op individueel als collectief niveau en is gericht op het collectiviseren en politiseren van de kwestie van onder-bescherming.

** Dit onderzoeksproject wordt ondersteund het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) en wordt uitgevoerd onder promotorschap van Griet Roets en Sara Willems, met Matthias Blondia en Tineke Schiettecat als postdoctorale, wetenschappelijke onderzoekers. Het onderzoeksproject duurt 4 jaar lang, van september 2025 tot augustus 2029.*

Power-scape — de mazen van het net dichtweven

De platformwerking werkt als drager voor institutioneel grenswerk. Dit vertrekt vanuit het concept van politiserend, institutioneel grenswerk op basis van de sociaal-ruimtelijke analyse ('community diagnose') die door stedelijke professionals wordt gemaakt. Om materiële en immateriële maatschappelijke hulpbronnen te mobiliseren is immers een combinatie van een structureel, (boven)lokaal en flankerend/mediërend, plaatsgebonden beleid nodig, waarbij actoren krachten bundelen als een vorm van institutioneel grenswerk om dit mogelijk te maken (cf. silo's doorbreken, ook bovenlokaal). Door het werk in de twee voorgaande clusters van matter-scape en mind-scape krijgen de nodige personen of organisaties een plek om hun stem te laten horen in de platformwerking, om vervolgens de krachten te kunnen bundelen.

Wijkevenement aan de
Watertoren, langs de
Maïsstraat

Voorbij de campus als enclave in de stad

Werkspoor 4

Voorbij de campus als enclave in de stad

Aanleiding tot platformwerking

Campus Guislain neemt als een uitgesproken zorgcampus veel oppervlakte in het stedelijk weefsel van de Bloemekenswijk in. Waar grote campussen historisch gezien vaak geconcentreerd werden als een zelfvoorzienend collectief aan de rand van de stad — in het geval van Guislain voor mensen met psychische problemen en chronische zorgnoden — zijn ze ondertussen ingehaald door hun omgeving: omringd door organische stadsontwikkeling en een ruimere, diverse woon- en leefomgeving. De werking van campussen hinkt die realiteit echter achterna: de autonome en vaak geïsoleerde aard van de werking dicteert geen redenen om de banden aan te halen met de omliggende buurt, wel integendeel. Dat is voor campus Guislain niet anders.

Stad Gent knoopte de afgelopen jaren gericht gesprekken aan met de verschillende spelers op de campus Guislain, met een uitgesproken vraag de campus doorwaadbaar te maken en open te stellen als een groene omgeving voor de buurt, om aldus de campus in het omringende stedelijk weefsel te verweven, en niet langer als een afgesloten enclave in de stad te functioneren. Het grootste deel van de Bloemekenswijk heeft een zeer typische, dense 19de-eeuwse bebouwing en het gros van deze woningen hebben geen tuin. De groenzones op de campus Guislain op een slimme manier ontsluiten kan zorgen voor ontmoeting, rust en luwtebeleving in de natuur, op wandel- en fietsafstand van waar mensen wonen, gezien de bewoners aangewezen zijn op open ruimte buiten hun private woning.

Tegelijk is de site zelf een markante stedelijke ruimte in transformatie, waar in toeneemende mate gestreefd wordt naar een gedifferentieerd en gedeeld ruimtegebruik tussen meerdere autonome partners op (en aan de rand van) de site met werkingen die instaan voor zorg, cultuur en onderwijs: het Psychiatrisch Centrum Dr. Guislain (PC) en het Psychiatrisch Verzorgingstehuis (PVT) met een scala aan onderliggende afdelingen of woongroepen, het Museum dr. Guislain, de Ziekenhuisschool van Stad Gent, het Instituut voor Verpleegkunde (IVV) Sint-Vincentius, het dagcentrum en de therapeutische gemeenschap voor dubbeldiagnose De Sleutel, het aanloophuis Poco Loco... Deze diverse actoren verhouden zich als erfpachter of huurder tot de vzw Broeders van Liefde, die de site in eigendom heeft. Deze actoren hebben zich achter de ambitie geschaard om meer openheid in de geslotenheid te creëren, en daarbij werk te maken van de vermaatschappelijking van de zorg via het creëren van intelligente ontmoetingskansen en -plekken. Het Museum dr. Guislain is daarbij gangmaker van sociaal-culturele en artistieke activiteiten in het historisch monument, en zoekt de verbinding met de omliggende buurt uitgesproken op.

Vanuit dit inzicht ontstond de denktank Ruimte voor Zorg, Cultuur en Onderwijs. Dit initiatief werd genomen vanuit enerzijds de vaststelling dat de partners eigenlijk onbekenden waren voor elkaar, en anderzijds de gedeelde ambitie om elkaars werking kracht bij te zetten. Er werd gestreefd naar het herstellen van de verbroken verbinding tussen het PC en het Museum, onder meer vanuit de zoektocht om verschillende functies — zoals de Ziekenhuisschool als verbindende schakel tussen de afdelingen voor kinderen en jongeren, en de Museumwerking — te huisvesten in het als erfgoed erkende monument, en dit in relatie tot het te (her-)ontwikkelen masterplan. Dit proces van masterplanontwikkeling strekt zich ook uit in relatie tot het ruimere zorglandschap in Gent gezien er drie sites van de Broeders van Liefde (De Deyne, Stropkaai, Guislain) geherconfigureerd en herontwikkeld worden als de facto met elkaar communicerende vaten. Daarbij leeft de vraag of de campus met een zo homogeen (en beschermd) mogelijk zorgprogramma moet opereren of via coalities met de omliggende buurt haar werking kan open plooien. De besluitvorming en financiële overwegingen omtrent een gefaseerde toewijzing van deze ruimtes fungeert als een motor voor verdere afstemming.

Vertrekpunt voor experiment

De huidige dynamiek van de Denktank Ruimte voor Zorg, Cultuur en Onderwijs vormt een stevige basis om verdere platformwerking op te zetten over de grenzen van de campus heen. De platformwerking kijkt met een dubbele bril naar de campus. Aan de ene kant is er de vraag in welke mate de wijk — letterlijk en figuurlijk — over de muren van de campus heen kan kijken en gebruik kan maken van deze ruimte. Langs de andere kant biedt de aanwezigheid van de campus in de wijk ook kansen om beter in te spelen op de verborgen vormen van onder-bescherming en dak- en thuisloosheid (veelal gekoppeld aan psychische kwetsbaarheid en armoede), die reeds aanwezig zijn in de Bloemekenswijk en bij uitbreiding in de rest van het stedelijke landschap. Wanneer er gekeken wordt voorbij de campus als enclave in de stad, kan de aanwezigheid van de campus in de wijk juist als een troef gezien worden om richting een de-institutionalisering en vermaatschappelijking van de zorg te werken.

Op de Guislain-site: de poort tussen het Museum en de Ziekenhuisschool

De wijk in de campus De centrale kwestie waar de diverse spelers in en rond de campus zich herkennen, is de zoektocht naar hoe slim te balanceren op het spanningsveld tussen openheid en geslotenheid van de site en het zorgprogramma. Er wordt gezocht naar een balans, waarbij zowel de privacy en veiligheid van bewoners op de site gerespecteerd wordt, maar waar ook ruimte gemaakt wordt voor bewegingsvrijheid en ontmoeting op de site met de ruimere woon- en leefomgeving van de wijk. Deze ontwikkelingen omvatten zowel een ruimtelijke component als een aspect van sitebeheer, en geven aanleiding tot diverse vormen van overleg en samenspraak, ofwel ad hoc naargelang de nood, maar ook tot een meer structurele vorm van overleg en samenwerking met Stad Gent.

De campus in de wijk Op ruimer maatschappelijk en (boven)lokaal niveau schrijft het PC Guislain zich in op de zoektocht naar de-institutionalisering en vermaatschappelijking van de zorg, en meer specifiek op het internationaal dominant paradigma van herstelgericht werken in de geestelijke gezondheidszorg. De Vlaamse en federale overheid zet daarbij in op het voorbehouden van residentiële zorg voor de zorgvragen waarbij een gespecialiseerde aanpak van acute behandeling noodzakelijk is. Slechts een restgroep van patiënten kan in dit scenario beroep doen op de residentiële zorg. In het PC Guislain wordt recent deze visie van intensifiëring nagestreefd om het ziekenhuis financieel rendabel te houden, waarbij acute behandeling zo kortdurend mogelijk ingezet wordt als vertaling van herstel. Naast de acute behandeling wordt ook tijd voorzien voor een korte fase van resocialisatie.

De bestaande onderzoeks-evidentie toont niettemin dat deze benadering problemen kan veroorzaken bij chronische psychische problematiek, gezien patiënten na ontslag uit het ziekenhuis onvoldoende voorbereid en beschermd zijn voor een leven in de maatschappij. Kwesties zoals gebrek aan inkomen, kwaliteitsvolle huisvesting, omringend netwerk... leiden frequent tot situaties van onder-bescherming (bijvoorbeeld in sociale huisvesting, wat daar dan voor leefbaarheidsproblemen kan zorgen) of tot (verborgen) vormen van dak- en thuisloosheid, en op termijn mogelijks tot een cirkelparcours van heropname in de geestelijke gezondheidszorg. Deze dynamiek is tastbaar in de Bloemekenswijk, waar er dak- en thuislozen rond zwerven waar (zelfs) straathoekwerk moeilijk connectie mee kan maken. Deze situaties zetten de leefbaarheid en ervaring van zorgcontinuïteit onder druk voor burgers met psychische problemen en hun ruimere woon- en leefomgeving, en maakt cesuren in hun woonparcours.

Serreproject bij
Psychiatrisch
Verzorginstehuis (PVT)
Guislain: buurtbewoners
en bewoners van het
PVT kweken samen
bloemen,

Mogelijke pistes voor experiment

Dankzij de huidige werking van de Denktank, de ontwikkeling van het masterplan van de Guislain-site en de continue kennis van de dynamieken in de wijk door nauwe betrokkenheid van de wijkregisseur zijn er verschillende werkpunten die opgepakt kunnen worden om rond te experimenteren binnen een platformwerking.

1 — Doorwaadbaarheid van de campus testen en monitoren

De doorwaadbaarheid van de campus wordt vandaag reeds getest door bepaalde poorten te openen. Het gebruik van deze doorgangen wordt momenteel gemonitord door een student in samenwerking met de wijkregisseur. Hoewel de omliggende woon- en leefomgeving nu al haar weg vindt naar de campus, is een lopend werkspoor gericht op het monitoren van hoe de bewegingsvrijheid en ontmoeting van patiënten met buurtbewoners via sociale interacties vorm krijgt op verschillende plekken op en rond de site.

2 — Gebruik van de site voor burgerschapsactiviteiten

In welke mate kan de site een plek zijn om activiteiten van de wijk te organiseren? Is het de bedoeling om deze zowel op de site als in de wijk te laten doorgaan? Kan er daar een toeleidende verbindende rol in opgenomen worden? En welke activiteiten zijn dat dan? Momenteel zijn er rond vergroening al initiatieven gaande, maar er liggen nog veel kansen op andere vlakken. Zo is er een sport- en fitnessruimte aanwezig op de campus die reeds gedeeld wordt met verenigingen in de wijk (volleybalploeg, beweeglezen van WGC De Kaai). Kan of mag deze infrastructuur ook officieel opgenomen worden als een onderdeel van het sportaanbod in de wijk? Blijft deze sporthal ook aanwezig in de nieuwbouw, als de huidige sporthal wordt afgebroken? Tegelijkertijd is er momenteel een wijkbudget voor het uitbouwen van de publieke functie van de Museumtuin, onder meer voor een rommelmarkt, een kruidentuin voor kinderen en jongeren van Steiger en Fioretti in verbinding met de ziekenhuisschool en een tijdelijke invulling van de kapel voor een koor. Lucinda Ra, een collectief van kunstenaars, muzikanten en theatermakers, is ook gehuisvest in het Museum en staat onder andere in voor vormen van atelierwerking op verschillende plekken op de site, en is ook de gangmaker voor het muziekfestival Psycho-Jazz.

3 — Reïntegratie in de samenleving via wonen

Wat met de zorgbehoevenden die niet (meer) op de campus verblijven? De wijk biedt kansen om woonvormen te voorzien die inspelen op die noden. Wordt er al nagedacht over andere vormen van begeleid wonen dan vandaag op de site gebeurt? Kunnen deze eventueel meer verspreid worden in de wijk? Kan er daar een rol gespeeld worden in linken met bijvoorbeeld de sociale huisvesting waar enkele appartementen voorbehouden worden voor begeleid wonen? Of in andere projecten in de buurt? Zou het Guislain bijvoorbeeld als huurder kunnen optreden, om op die manier een zeer gespreid en ondersteunde manier van wonen te initiëren?

4 — Uitbouwen van coalities met andere (zorg)voorzieningen in de buurt

Er zijn tal van zorgvoorzieningen in de nabijheid van de campus: De Fontein, Huize Triëst, het wijkgezondheidscentrum De Kaai (die reeds een samenwerking heeft met Museum dr. Guislain). Er zijn ook tal van scholen aanwezig in de wijk. Is er vandaag al afstemming met deze voorzieningen? Zo ja, hoe lopen die en wat zou er beter kunnen? Zijn er nog andere mogelijkheden om partners bij elkaar te brengen?

5 — Vrijwilligerswerking van de wijk in de campus

Is het mogelijk om vrijwilligers uit de wijk op de campus te laten werken? Wat, hoe, wie en voor welke zaken of taken zien de partners op de Guislain-site dit? En hoe kan Stad Gent hier eventueel een rol in spelen?

6 — Een masterplan dat de campus ankert als een plaats in en van de wijk

De hierboven geformuleerde ambities zijn in hoofdzaak immaterieel van aard: ze gaan over gebruik, werking, samenwerking. Maar het ruimtelijk raamwerk waarbinnen dit moet plaatsvinden, kan mee- of tegenwerken. Het oorspronkelijke patrimonium werd gebouwd als een gesloten en afgezonderd instituut. Bijgevolg is dat een zeer weerbarstige infrastructuur die het open plooiën van de campus bemoeilijkt. Daarom is het essentieel om deze aangescherpte ambities mee te nemen in het lopende masterplan-proces. Op heden werd reeds vastgesteld dat er ook in het hart van het bestaande erfgoed al een aantal plekken zijn die kansen bieden tot aanknoping met de wijk: de kapel, de tuin, enz. De grondeigenaar is weliswaar initiatiefnemer van het masterplan, maar is zeker niet de enige actor; dit proces wordt immers intensief begeleid door de stadsdiensten (Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Planning, Kwaliteitskamer Team Stadsbouwmeester).

Inspiraakbord
Guislain-site

WERKSPOOR 5

De macht van de straat

Werkspoor 5:

De macht van de straat

Aanleiding tot experiment

De straat is waar alles samen komt. Buren wonen samen in de straat. Mensen passeren er en vinden hun weg door de straat. De straat is echter niet alleen sociaal, maar ook inhoudelijk, een samenloop van omstandigheden. Kwesties stapelen zich binnen dezelfde ruimte op, leggen er beslag op en moeten via één en dezelfde inrichting worden aangepakt. Fietzers, voetgangers, automobilisten, maar ook de bus of de tram, moeten door kunnen. Een veelheid aan nutsystemen vullen de ondergrond. Afstromend water zoekt er zijn weg. Bewoners zitten er op de stoep door de afwezigheid van private tuinen. Horeca-uitbaters claimen ruimte voor een terras om de zon te pakken.

De huidige inrichting is de optelsom van al die claims op dezelfde ‘corridor’ van de straat. Vandaag komen daar nog allerlei transitiedoelen bij, die vaak haaks staan op de huidige inrichting. Water bufferen zou onder de stoep kunnen, maar die zit vol leidingen. In de meeste straten lopen onder het oppervlak regenwater, grijs water en fecaliën door eenzelfde buis, maar eigenlijk zouden deze opgesplitst moeten worden. Het huidige straatprofiel is om de auto heen gepland, maar de modal shift vraagt om een totaal andere verdeling van de ruimte van de straat. In antwoord op het hitte-eiland effect willen we meer grote bomen, maar er is nauwelijks plaats om die te planten. Onthardingsprojecten maken plaats voor meer groen in de stad, maar stellen een grote uitdaging naar onderhoud en worden door veel gebruikers als de perfecte plek voor sluikstort beschouwd.

Het verlangen naar een ander gebruik en inrichting van het openbaar domein bouwt zich letterlijk in de straten op. Het is vaak onduidelijk wat nu uiteindelijk het gewenste gebruik is en vooral wat de consequenties zijn voor de verschillende gebruikersgroepen. Soms leidt dit tot conflictueuze situaties: wie heeft het meeste recht op de ruimte in de straat? Er heerst een grote onenigheid en verwarring over hoe de straat er dan precies wel fysiek uit moet zien, en al zeker over hoe we tot dit ontwerp komen. Het ontwerpen van deze nieuwe inrichting is niet altijd zo rechtlijnig of evident, zoals de onthardingsprojecten de afgelopen jaren hebben bewezen.

Vertrekpunt voor experiment

De kwestie van de straat is ook in de Bloemekenswijk aanwezig. De komende jaren zullen delen van de wijk het onderwerp worden van onvermijdelijke herinrichting. Door gericht publieke ruimte experimenten in de Bloemekenswijk op te zetten, vóór het reguliere proces van deze herinrichting start, worden gebruikers actief verbonden met de harde beleidsdoelstellingen rond duurzame mobiliteit, hernieuwbare energie, klimaat en biodiversiteit. Via die experimenten neemt de buurt een voorsprong op het gesprek over de toekomstige herinrichting en test het nieuwe gebruiksscenario's, die later in de permanente inrichting kunnen worden ingebouwd.

De platformwerking brengt de verschillende gebruikers van de publieke ruimte samen om collectief aan de slag te gaan en te leren. Hierbij wordt er getracht om voorbij de gekende tegenstellingen te kijken. Een goede inrichting en gebruik van de publieke ruimte komt niet tot stand door de 'goede lokale buurt' tegen 'het slechte strenge bovenlokale beleid' uit te spelen, of door een arena te maken van de auto tegen de rest, de 'onderhoudsarme' verharding tegen 'onderhoudsintensieve' ontharding, de jongeren tegen de ouderen... Het is een uitdaging om deze tegenstellingen te overstijgen en te vertalen in een inrichting en gebruik die vele vormen mogelijk maakt. Dit vraagt om het testen van situaties, zien hoe de verschillende gebruikers zich tot die inrichting verhouden en vervolgens te leren wat werkt en niet werkt om vervolgens een permanente inrichting te bedenken.

De Poperingestraat

De praktijk van de Leefstraten in Gent als inspiratie

Experimenten opzetten in de publieke ruimte is niet iets nieuw in Gent. In de afgelopen 15 jaar werd met de werking van de Leefstraten een traditie hierrond opgebouwd. Deze verbinden de transformatie van het openbaar domein met de transitievraagstukken. De Leefstraten kwamen voort uit de eerste oefeningen rond transitie management en de poging om klimaatdoelstellingen te koppelen aan de feitelijke transformatie van het publiek domein. De experimenten werden gecommuniceerd als icoonprojecten en liepen vooruit op het beleid en hadden tot doel hierop druk te zetten door keuzes scherp te stellen en die mogelijks te versnellen. De Leefstraten introduceerden binnen deze visie een experimentele werking en samenwerking tussen buurt en beleid. Dankzij de opdracht aan Lab van Troje om de Leefstraten te begeleiden, ontstond er een werkingsruimte tussen buurt en beleid. Bewoners konden binnen de concrete context van hun leefwereld participeren in de uitvoering van beleid, dat zich niet tot die leefwereld beperkt, maar zonder dat daarbij meteen verondersteld werd dat die bewoners tijd moesten uittrekken om in complexe beleidstrajecten te gaan zitten. Omgekeerd hadden de Leefstraten ook tot doel om in de straat het gesprek over de richting en de wenselijkheid van bepaalde transitie maatregelen mogelijk te maken en letterlijk het meningsverschil op het terrein hierover zichtbaar te maken. Door de werking van het Lab van Troje werd ook getracht om de leefwereld en systeemwereld met elkaar te verbinden. Zo verschoof het project van de Leefstraten van een transitietraject voor mobiliteit naar een samenlevingsvraagstuk op niveau van de straat.

Publieke ruimte experimenten?

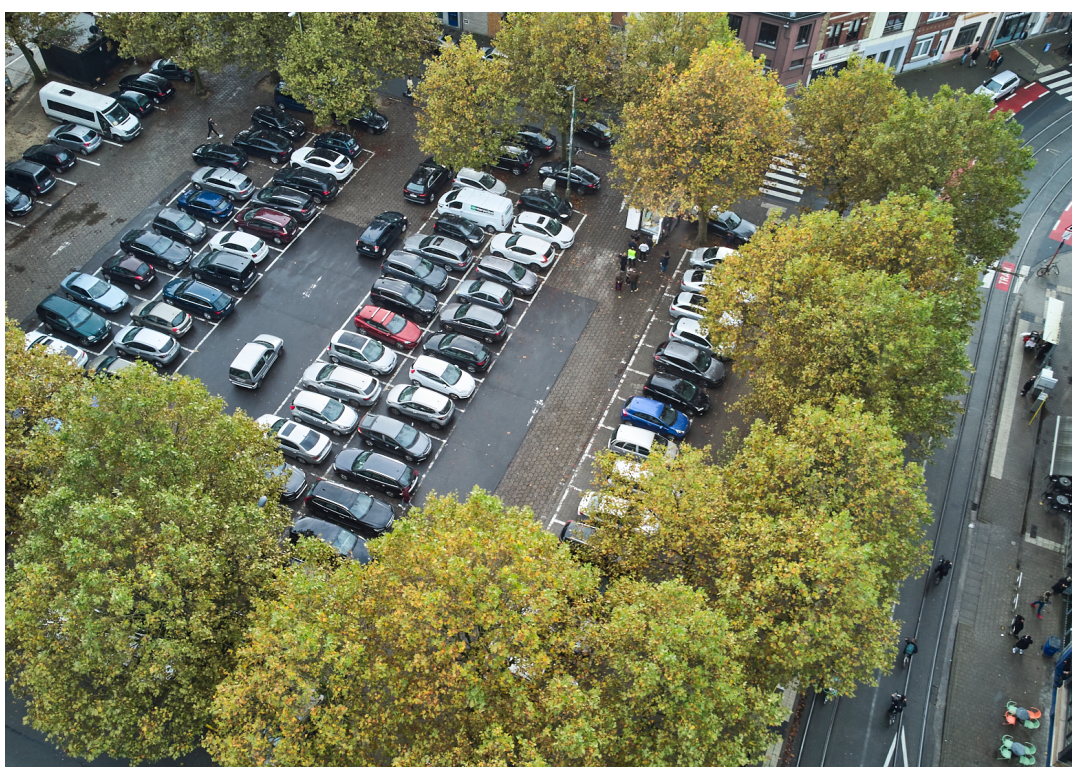
Publieke ruimte experimenten zijn op zich geen nieuwe praktijk. We zien in verschillende steden in binnen- en buitenland dergelijke initiatieven opduiken. Luca Bertolini noemt in zijn artikel *From “streets for traffic” to “streets for people”: can street experiments transform urban mobility?* (2020)³⁸, voortbouwend op het werk van Roorda, een aantal criteria die in dergelijke publieke ruimte experimenten aanwezig moeten zijn opdat ze echt bij zouden kunnen dragen aan systeemverandering:

- *Radical: Are the practices foregrounded by the experiment fundamentally different from dominant practices?*
- *Challenge driven: Is the experiment a step toward a potentially long-term change pathway to address a societal challenge?*
- *Feasible: Is it possible to realise the experiment in the short term and with readily available resources?*
- *Strategic: Can the experiment generate lessons about how to reach the envisioned fundamental changes? Can the agents needed for such changes access these lessons?*
- *Communicative/mobilising: Can news about the experiment reach and possibly mobilise the broader public?*

Dergelijke criteria worden in overheidsgeleide transitiearena's typisch naar voor geschoven in de context van 'strategic niche management', waar deze als handvaten dienen om bepaalde initiatieven wel of niet te ondersteunen. Deze criteria kunnen echter ook omgekeerd gebruikt worden. Ze kunnen als leidraad dienen om vanuit de wijkactie de betekenis van voorstellen voor alternatieve ingrepen te radicaliseren en wijkactie actief te mappen binnen lange termijn doelstellingen. Voorstellen tot lokale inrichting kunnen op die manier meer zijn dan de vraag om lokale vragen in rekening te brengen, maar kunnen ook een tool zijn om lokaal meer controle te verwerven over de veranderingen die er sowieso aan zitten te komen. De criteria laten toe om vanuit de wijk actief voorstellen te doen hoe die veranderingen lokaal het best worden ingevuld.

Mogelijke pistes voor experiment

De kwestie van de straat en de 'macht' die erop zit, is niet per se specifiek voor de Bloemekenswijk, maar speelt zich af op stadsbrede schaal (en zelfs ver daarbuiten). We zien echter in de Bloemekenswijk verschillende kansen om te experimenteren met een nieuwe inrichting en het proces om tot deze invulling en het gebruik ervan te komen. Er zijn immers bepaalde dynamieken rond publieke ruimte aanwezig in de wijk én er zullen in de nabije toekomst herinrichtingen van de publieke ruimte plaatsvinden. Hierbij zien we steeds dat met het verlangen naar een andere inrichting net zo goed de weerstand tot die verandering groeit. Er is daarom nood aan een proactieve aanpak en we zien drie plekken in de Bloemekenswijk waar een platformwerking rond opgebouwd kan worden.

Het Van Beverenplein

1 — Het Van Beverenplein

Het Van Beverenplein is het onmiskenbare centrum van de wijk. Tegelijk is het dé plek waar het verlangen naar een andere inrichting zich het meest tastbaar opbouwt. De plek is nu eenzijdig ingericht: één dag van de week staat de markt hier opgesteld, de andere dagen wordt het centrale deel gebruikt als parking en soms kan de buurt het plein opeisen voor een feest of rommelmarkt. Deze harde en eenzijdige inrichting staat een meer divers gebruik, binnen verschillende tijdsvensters en tempo's, in de weg. Het Van Beverenplein kent een dubbele dynamiek: van lokaal en bovenlokaal, van bewoners en bezoekers. Het plein heeft echter het potentieel om zowel het oude als het nieuwe centrum van de wijk te zijn. Ze draagt de sporen van de lange geschiedenis van de wijk als arbeiderswijk, met cafés en eetgelegenheden die uitstralen dat ze er altijd geweest zijn, gecombineerd met nieuwe zaken die ook actief op een publiek buiten de wijk mikken. Maar het plein neemt ook op een vanzelfsprekende manier lokale en bovenlokale functies op. Het plein functioneert als een bovenlokaal knooppunt in het openbaar vervoersnetwerk en de markt bedient een ruimer publiek dan de wijk. Hierdoor is het plein een plek waar bewoners en bezoekers elkaar kruisen. Al deze aspecten maken dat het proces richting een nieuwe herinrichting uitdagend is: de bewoners moeten betrokken worden, maar er is ook een aanpak nodig die zich richt op de bredere gebruikersgroep van het plein.

Eén van de geselecteerde initiatieven binnen het wijkbudget is 'Burgerberaad: een echt centrumplein voor de Bloemekenswijk', dat momenteel al zoekt naar de toekomst van het Van Beverenplein. Dit initiatief werkt voor een groot deel volgens de methode van de eerder genoemde Leefstraten in Gent. Zo ligt de focus in het burgerbudget niet onmiddellijk op de uitvoering van publieke ruimte experimenten, maar het initiatief wil wel de tijd en de ruimte nemen om met burgers en actoren in de wijk specifieke wensen en noden te verzamelen én het wil deze ook expliciet verbinden met ambities op vlak van klimaat verandering alsook de sociale verandering van de wijk. Dit is een opmerkelijke aanpak voor dergelijk soort initiatieven. De stad geeft financiële steun om dit traject te ondersteunen en het professioneel te omkaderen. Daarmee hebben we in de wijk alvast een precedent waarin participatie niet tot stand komt als een vraag om aan een beleidsproces deel te nemen, maar waar in de wijk een platform wordt gecreëerd waar burgers aan deelnemen en waar de overheid zijn rol in opneemt. Deze aanpak biedt een antwoord op de weerstand die ontstaat richting de nakende verandering van het plein, omdat het de noden en wensen inclusief wil documenteren, met oog voor de verschillende visies. Het zou wenselijk zijn als dit initiatief niet tot een kortlopende oefening beperkt blijft, maar het begin vormt van een traject waarlangs groepen in de wijk zich emanciperen en stem geven aan een sterke en gedeelde agenda voor de toekomst van het Van Beverenplein.

Daarnaast zien we in een platformwerking rond het Van Beverenplein een rol weggelegd voor de meer atypische thema's, die een ander uitgangspunt kunnen genereren dat leidt tot een nieuwe invalshoek, een ander gesprek en een andere betrokkenheid van bewoners en gebruikers. We denken hierbij aan het plein als een plek voor buurt+voedsel+infrastructuur (werkspoor 1), het plein als een waterplein voor waterbuffering... Een mix aan thema's kan ook de onmiddellijke aanleiding zijn om het plein op meerdere kaarten en binnen meerdere ruimtelijke schalen in te tekenen. Op die manier ontstaat de mentale ruimte om het plein niet te behandelen als enkel een lokaal vraagstuk, maar als de plaatselijke verknoping van verschillende stedelijke vraagstukken. De keuze voor een plaatsgerichte sociaal-ruimtelijke analyse zou op het Van Beveren plein een zeer natuurlijke keuze kunnen zijn.

Wijkevent op het Het
Van Beverenplein

2 — Tuinstraten

Enkele straten in de Bloemekenswijk werden geselecteerd voor herinrichting als tuinstraat. De sterk verharde straat werd opnieuw ontworpen met meer ruimte voor groenperken aan de gevels, fietsstallingen en een smallere rijweg. Deze herinrichting zorgt voor een eerste groep ervaringsdeskundigen in de wijk die zich volop aan de nieuwe inrichting aan het aanpassen zijn en die de kinderziekten van een nieuwe experimentele aanpak proberen weg te werken. Deze Tuinstraten leveren leerlessen op voor de stad met betrekking tot het ontwerp en de onderhoud van de inrichting, maar ook over de rol waarin bewoners worden gezet bij de transformatie van het publiek domein. Aan deze lopende projecten kan een momentum worden ontleend om een gesprek op gang te brengen dat voorbij de ingreep kijkt en spreekt over over

het publiek domein in de Bloemekenswijk in het algemeen en over ‘de straat van de toekomst’ in het bijzonder. Hier zitten kansen om straten, die eenzelfde transformatie zullen of reeds hebben ondergaan, over wijken heen samen te brengen. In het onderlinge gesprek tussen deze straten kunnen bakens verzet worden over wat in een individuele case mogelijk en onmogelijk wordt geacht. Een moeilijk te nemen kaap in de ene straat is in een andere straat misschien wel al genomen. Door een platform te creëren waar de bewoners van de getransformeerde straten — of van toekomstige Tuinstraten — een plek krijgen om hun ervaringen te delen, krijgen deze bewoners en gebruikers van de publieke ruimte ook de kans om hun ervaringen, eventuele weerstand en wensen te uiten. Bij gelijkaardige projecten in binnen- en buitenland leidt niet-geuite frustraties of het negeren van deze frustraties logisch tot weerstand in de wijk voor dergelijke nieuwe initiatieven.

Onderhoud van
groenzones en
mogelijkheden voor
ontharding?

3 — Westerringspoor

Het Westerringspoor vormde samen met de Grensstraat ooit de harde noordelijke grens van de wijk. Het omvormen van de spoorwegbedding tot een park levert vandaag een interessante ruimte op waarin nieuwe relaties tussen deze ruimte, de Bloemekenswijk, de aanpalende wijken Kolegem en Wondelgem, en de stad als geheel zich aftekenen. Het nieuwe park kreeg een eerste aanleg, die vooral op de doorgaande functie van het fietspad is geënt. Deze ruggengraat doorheen het park zorgde ervoor dat verschillende plekken, zowel binnen als aan de contour van het park, door bewoners en gebruikers werden toegeëigend. Zo verschenen poortjes aan de tuinen die op het park uitkomen. In een houten barak zit een bolderclub. Honden kunnen vrij lopen op de hondenweide, die als uitloper van het park aan de Dracunasite ingericht werd. De groene ruimte langs het nieuwe fietspad leent zich goed voor een scenario van geleidelijke toe-eigening, aangezien de ruimte niet behoort tot de historische ruimte van de wijk en dus zo niet vastzit in een vast kader van sterke claims en sterke ideeën over wat daar wel of niet hoort. Tegelijk is de ruimte niet langer een marge of een sterke grens van de Bloemekenswijk richting de noordelijke wijken. Het park ligt nu relatief centraal tussen deze wijken en is tegelijkertijd niet sterk toegeëigend door deze wijken. Het perfecte terrein voor experimenteel werk in de publieke ruimte.

De Grensstraat, met links
het Westerringspoor

Het Westerringspoor, en de dynamiek die er zich rond aftekent, staat in die zin symbool voor de kanteling van de Bloemekenswijk die we in de inleiding van deze nota aanhaalden: van een wijk in de noordrand van Gent naar een wijk die aansluiting zoekt bij het stedelijk centrum. Zo ligt het fietspad er niet enkel voor de wijk, maar werkt het als schakel tussen het centrum en de omliggende wijken. Die overlap hoeft echter niet enkel over mobiliteit te gaan. Het is niet voor niets dat het Westerringspoor een verbindende rol in de groene infrastructuur van de stad speelt, als belangrijke tangentiële verbinding in het netwerk van groenklimaatassen in en rond Gent. Het park werkt dus in zekere mate als plek van passage, als scharnier in een groter systeem, want in zekere zin fietst men de wijk gewoon voorbij. Maar het is net door dit statuut dat er kansen liggen om een relatie met deze bovenlokale route op te bouwen. Het kan een nieuw adres voor de wijk worden, dat ook programmatisch zou kunnen worden opgeladen.

Dit breed gesprek over het Westerringspoor en de relatie tot de wijk biedt ook stof om na te denken over centraliteit en programmaontwikkeling in de wijk. Het van Beverenplein is het ontegensprekelijke centrum, opgehangen aan de hoofdstraten van de wijk. De herontwikkeling van de UCO-site met het Bloemekenspark kan samen met het Westerringspoor ook een parkfiguur vervolledigen, waar de verschillende parken eventueel programmatisch elkaar tegenhanger kunnen zijn.

In haar masterproef scande Janne Gheyle het publiek domein van de Bloemekenswijk op toe-eigeningsmogelijkheden voor jongeren. Gezien het jong demografisch profiel van de wijk is die oefening pertinent. Jongeren zijn ook nadrukkelijk aanwezig in het straatbeeld. De masterproef geeft aan dat er een tekort is aan ruimtes die door jongeren kunnen worden gebruikt zonder dat ze op de vingers worden gekeken. Ruimtes waar ze niet als hangjongeren worden weggejaagd, maar waar er tegelijk wel genoeg passage is, zodat ze zich veilig voelen. Ruimtes die zowel functioneel als symbolisch voldoende aansluiten bij de centraal-stedelijke ruimte van de wijk. Uit die scan komt de open groene ruimte langs het Westerringspoor eruit als een ruimte met veel potentieel. In de masterproef wordt de suggestie gedaan om mogelijks met een eenvoudig experiment te beginnen en er een container te plaatsen. Daarmee is er plaats om te schuilen als het regent, maar ook een aanknopingspunt voor verdere toe-eigening. Maar meer nog dan die concrete suggestie, pleit de masterproef ervoor om dit experiment in de handen van jongeren uit de buurt te leggen en erop te wijzen dat er in de strook van het Westerringspoor daar de ruimte voor is.

D

SYNTHESE
EN
CONCLUSIE

Een pas op de plaats in de stadsvernieuwing

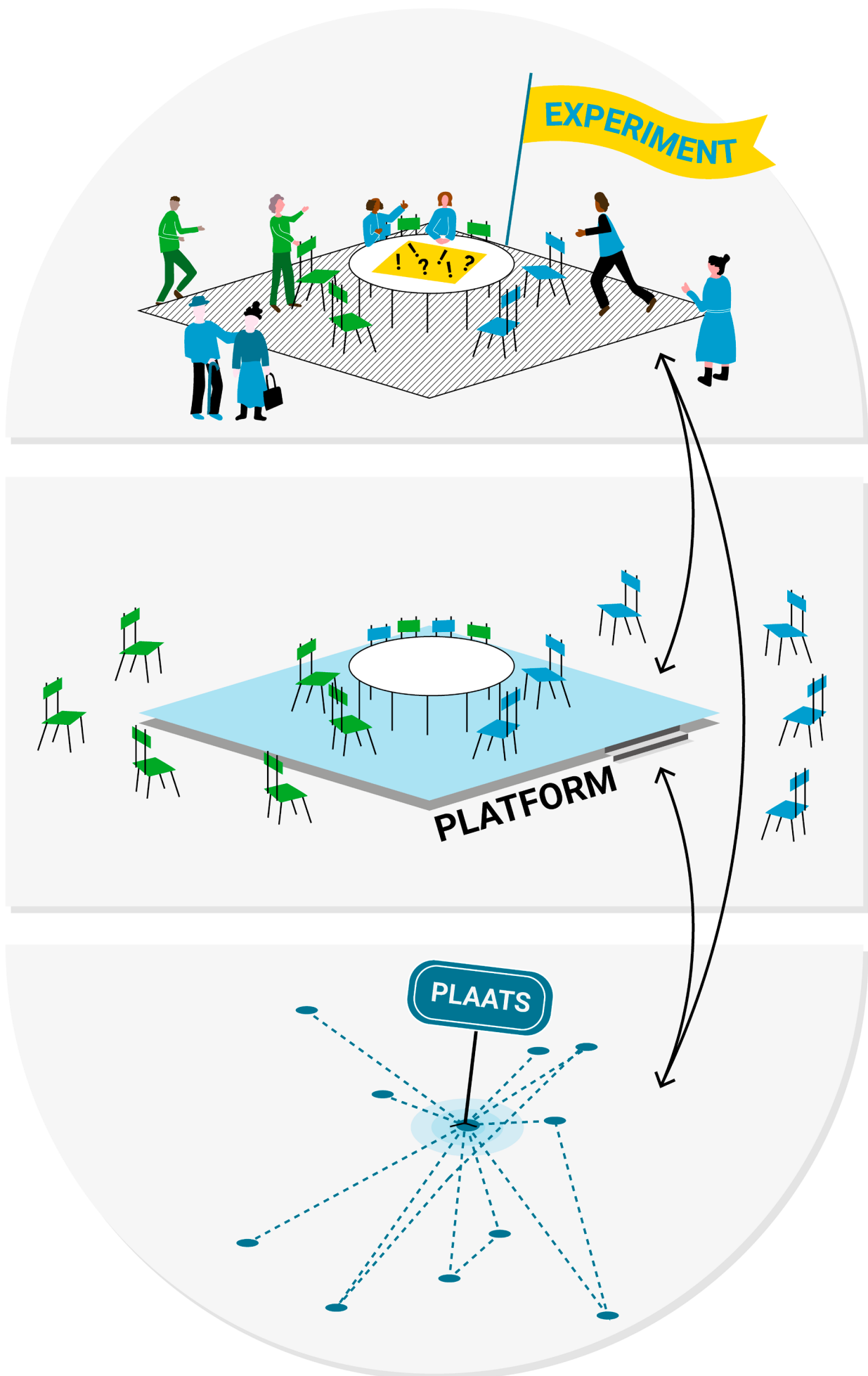
Deze nota geeft invulling aan de ambitie van Stad Gent om mensgericht te plannen. Zo werkt deze nota een methode van platformwerking uit die de stadsvernieuwingspraktijk laat aansluiten op embryonale dynamieken en feitelijke veranderingen in de wijk zelf. Wat dit concreet zou kunnen inhouden werd uitgewerkt voor de Bloemekenswijk. De Dienst Stedelijke Vernieuwing en Dienst Beleidsparticipatie willen in deze wijk ook daadwerkelijk testen hoe de ontwikkeling van stadsvernieuwingsprogramma's kan worden opgebouwd vanuit de methodiek van platformwerking. De voorgestelde methode vertrekt vanuit een sociaal-ruimtelijk perspectief en wordt onderbouwd met drie begrippen, die een actieve invulling geven aan dit perspectief: plaats, platform en experiment.

Plaats staat voor het plaatsgericht ophalen van sociaal-ruimtelijke kennis. De analyse schetst een beeld van hoe actoren — lokale en bovenlokale, sterk en zwak geïnstitutionaliseerde — op elkaar zijn aangewezen op een plek, zowel in het gebruik als in de mogelijke transformatie ervan. We stellen voor om te focussen op plekken waar de facto al sociaal-ruimtelijke verhoudingen veranderen. Dit heeft als voordeel dat er vaak een begin van sociale beweging is, die een directe aanleiding is om die verandering – wenselijk of niet wenselijk – in gesprek te brengen.

Platform staat voor het publiek forum dat gecreëerd wordt, waar actoren inspelen op de veranderingen op een plek. Platformwerking ontstaat wanneer actoren, die op elkaar zijn aangewezen op een bepaalde plek in transformatie, zich organiseren om mee de regie over de verandering van de wijk op te nemen. Platformwerking mikt op stadsvernieuwingsprogramma's die de grond raken en aansluiting vinden bij wat er reeds in de wijk beweegt. We beelden ons een werking in die de omstandigheden creëert om gedurende een langere tijd de verandering in de wijk op te volgen en te ondersteunen. Wanneer deze platformwerking succesvol georganiseerd wordt, ontstaat er een participatielogica die niet vertrekt vanuit beleidstrajecten, waarin de burger

sporadisch gevraagd wordt om te participeren, maar vanuit een actieve betrokkenheid van sterk en zwak geïnstitutionaliseerde actoren op feitelijke en noodzakelijke verandering. Het beleid maakt samen met andere actoren een platform als publiek forum om kwesties bespreekbaar te maken, en zoekt mee naar de wederzijdse samenwerking tussen de sterk en zwak georganiseerde actoren.

Experiment staat voor de zoektocht naar een startpunt voor zowel een plaatsgerichte verkenning als lokaal geanimeerde platformwerking. De actoren die mee 'experimenteren' kiezen ervoor om niet te wachten op consensus of eensgezindheid, maar om alvast te beginnen met de nakende verandering aan te pakken. Een experiment is daarmee ook een antwoord op de onzekerheid die gepaard gaat met elk begin van een verandering. Deze onzekerheid is eigen aan de complexiteit en het gewiekt karakter van de vele transformaties bij stadsvernieuwing. Er wordt gekozen om te blijven zoeken naar antwoorden op deze onzekerheid, waarbij er stapsgewijs mogelijke oplossingen getest worden en iets concreet opgezet wordt. Het experiment bestaat uit het opbouwen en delen van voortschrijdend inzicht richting de stadsvernieuwing.

Deze voorgestelde werkwijze wordt meer concreet uitgewerkt voor de Bloemekenswijk in de vorm van vijf mogelijke experimenten voor platformwerking. Deze vijf werksporen zijn gebaseerd op verkennend onderzoek en exploratieve gesprekken en bouwen soms voort op bestaande vormen van platformwerking. De vertrekpunten van deze experimenten zijn nog niet in detail met de betrokken actoren besproken en engagementen zijn nog niet opgenomen. Deze nota vormt daarom de basis voor verder gesprek, waarbij per werkspoor de aanleiding en mogelijke vertrekpunten geschetst worden. De vijf werksporen zijn niet limitatief, maar ze verdienen alle vijf een plek in een toekomstig stadsvernieuwingprogramma voor de Bloemekenswijk.

1 — Beginnen bij de keuken — Buurt+Voedsel+Infrastructuur

Dit werkspoor kijkt naar de rol van keukens en het samen koken als een vorm van sociale infrastructuur, een plek van ontmoeting in de wijk. Buurtvoedselinfrastructuur is een interessant experiment vanwege het potentieel van die plekken voor zowel sociale als ecologische verbinding binnen de wijk zelf, maar ook tussen de producenten en consumenten.

2 — U-Connect toch ook?

De herontwikkeling van de UCO-site heeft veel in beweging gezet in de wijk en nieuwe economische actoren naar de wijk gebracht. Dit project is echter niet af. Er ligt nog heel wat ruimte open om de nabijheid van de wijk tot de sociale economie cluster nog verder uit te bouwen.

3 — Tussen de mazen van het net van de woon-, zorg- en welzijnsvoorzieningen

Onderbescherming is een stadsbrede uitdaging. Het opzetten van een platformwerking rond onderbescherming in de Bloemekenswijk zou een voorbeeld kunnen zijn in het verkennen van de oorzaken van onderbescherming en het vormgeven aan de gepaste basisinfrastructuur van de wijk om beter met onderbescherming om te kunnen gaan.

4 — Voorbij de campus als enclave in de stad

In dit werkspoor staat de relatie tussen de wijk en de Guislain campus centraal. De afgelopen jaren werd in de schoot van een Denktank 'Ruimte voor Zorg, Cultuur en Onderwijs' door het Museum dr. Guislain, het Psychiatrisch Centrum Guislain en Stad Gent actief verkend hoe de campus haar geïsoleerd karakter kan doorbreken in het omliggende stedelijk weefsel, en op een intelligente manier doorwaadbaar kan worden gemaakt, waarbij zowel de buurt als de wijk daarbij kunnen winnen. Daarnaast wordt gekeken wat de buurt kan betekenen voor de campus.

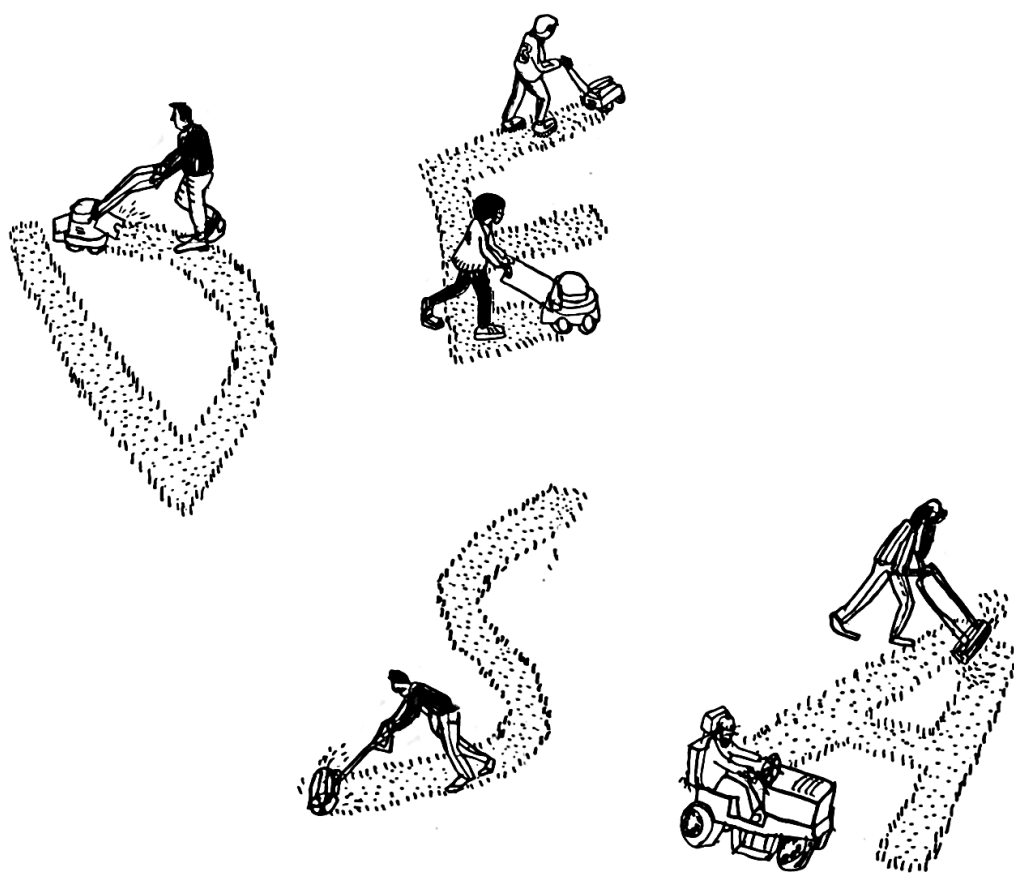
5 — De macht van de straat

Het publiek domein moet vandaag antwoord bieden op vele transitievraagstukken: klimaat, energie, mobiliteit, sociale ongelijkheid... Hoe kunnen we ervoor zorgen dat we via de investeringen in een robuuste infrastructuur ook een kwaliteitsvolle publieke ruimte overhouden, die voor zowel bewoners als gebruikers de ruimte biedt om stedelijk samen te leven? Een platformwerking is een plek waar experimenten getest kunnen worden om vervolgens in te spelen op voorbijgaande of nakende veranderingen in de Bloemekenswijk.

Deze nota brengt inzichten van de Bloemekenswijk en methodieken van platformwerking samen en dient als aanknopingspunt voor verdere actie. Het mensgericht plannen en een sociaal-ruimtelijke framing van de stadsvernieuwing zijn geen nieuwe thema's, maar de operationele vertaling ervan is beperkt. De methodologie van platformwerking, zoals beschreven in deze nota, wil een operationele aanpak naar voren schuiven, die de stadsvernieuwing vanuit een andere dynamiek wil laten vertrekken. Deze benadering vertrekt vanuit de sociaal-ruimtelijke en relationele samenhang tussen mensen, tussen plekken, tussen mensen en plekken. Deze manier van werken staat haaks op de neiging van institutionele actoren om hun eigen pad te volgen, binnen de sectoriele kaders waarbinnen ze beleidsmatig verankerd zijn. Stadsvernieuwing via platformwerking vraagt om een vernieuwde manier van werken.

In deze zoektocht naar een vernieuwde manier van werken zien de auteurs van deze nota een rol voor De Stadsacademie weggelegd. De Stadsacademie wil immers de tussenruimte tussen academie en stad zijn, waar gezocht wordt naar die kwesties die tussen reguliere werkingen en kaders vallen. Deze tussenpositie was dan ook de aanleiding om deze nota in de schoot van de Stadsacademie te schrijven en het gelopen traject schetst duidelijk dat de Stadsacademie deze specifieke rol wil én kan spelen. Ze heeft immers de ambitie om samenwerkingen op te zetten tussen stedelijke actoren in Gent over complexe kwesties, die tussen deze actoren in liggen en die moeilijk opgenomen kunnen worden binnen

de logica van de eigen organisaties van deze actoren. Deze kwesties worden door verschillende instanties belangrijk gevonden en verdienen het om tijd en aandacht aan te besteden, maar er is daar weinig kader en tijd voor. De Stadsacademie is als tussenruimte goed geplaatst om condities te scheppen waarin deze actoren elkaar wel kunnen vinden en waar ze een informele vorm van ondersteuning kunnen vinden. Het samenwerkingsverband tussen Stad Gent en de Stadsacademie hoopt ook in de toekomst een rol te kunnen spelen als incubatieruimte voor de verdere ontwikkeling van de voorgestelde platformwerking via de experimenten.

De Stadsacademie — illustratie van Jade Kerremans

E

INSPIRATIEWERKEN
EN
EINDNOTEN

Inspiratiewerken

Verkennde studie ‘Mensgericht plannen: van theorie naar praktijk - Gent’

Els Vervloesem, in opdracht van Stad Gent – Diensten Beleidsparticipatie en Stedelijke Vernieuwing. (2022)

Het Andere Huisbezoek (HAH) — Traject voor de dienst Beleidsparticipatie, januari-juni 2023, door Ruth Soenen (SC) in opdracht van Stad Gent

16 inzichten over beleidsparticipatie

Stad Gent — Dienst Beleidsparticipatie — zie website: <https://beleidsparticipatie-gent.pageflow.io/16-inzichten-over-beleidsparticipatie>

Wijkbudget initiatieven in de Bloemekenswijk

zie website: <https://participatie.stad.gent/nl-BE/projects/bloemekenswijk>

Evaluatie Wijkbudget en gelote wijkpanels

zie website: <https://participatie.stad.gent/nl-BE/projects/evaluatie>

—

Het kleine ontmoeten : over het sociale karakter van de stad.

Ruth Soenen. Antwerpen: Garant. (2006).

Ons Gedeeld Verleden. Sleutels voor een samenleving in transitie.

Tina De Gendt. Gent: Academia Press. (2023)

De Poorten, een verborgen geschiedenis van de wijken die de stad veranderden

Tina De Gendt. Uitgeverij Lannoo (2024)

Sociaal-cultureel werk als democratische arena: de inzet van participatieve praktijken in stedelijke contexten.

Evelyn Deceur. Universiteit Gent. Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen. (2017)

Woon- en omgevingskwaliteit in sociale woonwijken.

Sven De Visscher, Elke Denys, Marlies Marreel (red.)

Anna Barborini, Pieter Foré, Nathan Hermans, Minke Labarque, Koen Van Damme, Annick Verstraete. Gent. HOGENT. (2023).

Meer weten over het project WiSH — zie website: <https://www.hogent.be/projecten/wish/>

Onbegonnen werk, hoe stedelijke ervaringskennis onderzoeken en beter aanwenden

Paul Blondeel, uitgeverij ASP (2023)

Sluierzwemmen, 50 jaar de brug maken in 50 verhalen

Zeynep Göktepe, uitgeverij EPO (2023)

Masterplan UCO site Gent — Sociale economie tussen de Bloemekenswijk en bedrijventerrein — Ontwerpend onderzoek — Conceptstudio Stadsvernieuwingfonds

door ontwerp bureau BRUT, in samenwerking met Bureau Bouwtechniek, UTIL en LAND (2011)

Bronnen kaartlagen

Kaartlagen uit Grootschalig Referentie Bestand (GRB) Vlaanderen

Digitaal Vlaanderen — Gratis open data licentie Vlaanderen v1.02
+ eigen bewerking

Statistische sectoren van België

Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium

Eindnoten

- 1 OOSTERLYNCK, S. (2015). *Hoe geraken we voorbij de valse paradox tussen van onderuit en van bovenaf*. In: Samenleving en Politiek 10, pp. 27–37.
- 2 VERVLOESEM, E. (2022). *Verkennde studie 'Mensgericht plannen: van theorie naar praktijk - Gent'*.
- 3 DE GENDT, T. (2023). *Ons Gedeeld Verleden. Sleutels voor een samenleving in transitie*. Gent: Academia Press.
- 4 BUITELAAR, E. (2020). *Maximaal, gelijk, voldoende, vrij. Vier perspectieven op de rechtvaardige stad*. Stadsessays trancity*valiz.
- 5 BERESFORD, P. (2010). *Effective user involvement*. In: What works: Putting research into practice. Institute for Research and Innovation in Social Services (IRISS).
- 6 BERESFORD, P., & CROFT, S. (2004). *Service Users and Practitioners Reunited: The Key Component for Social Work Reform*. In: British Journal of Social Work, 34(1), pp. 53–68. Oxford University Press.
- 7 DE RYNCK, F., & DE CORTE, J. (2017). *Het buurtwerk en netwerkvorming in Brugge : een gelaagde realiteit*. In *Van Buurtwerk 2.0 Naar Buurtwerk 3.0 : Krijtlijnen Tussen Verleden, Heden En Toekomst*, edited by P. Anthone, H. Ballegeer, E. Deceur, J. Decoene, S. Lambrecht, F. Myny, ... K. Timmerman (Eds.), pp. 89–97. Antwerpen, Apeldoorn: Garant.
- 8 DUYVENDAK, J. W., & UITERMARK, J. (2005). *De opbouwwerker als architect van de publieke sfeer*. In: Beleid & Maatschappij 32, pp. 76–89.
- 9 DECEUR, E. (2017). *Sociaal-cultureel werk als democratische arena: de inzet van participatieve praktijken in stedelijke contexten*. Universiteit Gent. Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen.
- 10 VERVLOESEM, E. (2022). *Verkennde studie 'Mensgericht plannen: van theorie naar praktijk - Gent'*.
- 11 KRUMER-NEVO, M. (2009). *From voice to knowledge: participatory action research, inclusive debate and feminism*. In: International Journal of Qualitative Studies in Education, 22(3), pp. 279–295.
- 12 ROETS, G., ROOSE, R., & BIE, M. B. (2013). *Researching child poverty: Towards a lifeworld orientation*. In: Childhood - A Global Journal Of Child Research, 20(4), pp. 535–549.

- 13 ROETS, G., VANDENBUSSCHE, J., DECEUR, E., VANDEKINDEREN, C., VERVLOESEM, E., & VAN MAERCKE, C. (2019). *Duurzame stadsontwikkeling in Gent Sint-Pieters : sociaal-ruimtelijke metamorfose van een stationsbuurt*. Universiteit Gent. Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen.
- 14 VERVLOESEM, E. (2022). *Verkennde studie 'Mensgericht plannen: van theorie naar praktijk - Gent'*.
- 15 MASSEY, D. (1993). *Power-geometry and a progressive sense of place*. In: *Mapping the futures: local cultures, global change*, edited by J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson and L. Tickner (eds), pp. 59–69. London: Routledge.
- 16 GRAHAM, S., & HEALEY, P. (1999). *Relational concepts of space and place: Issues for planning theory and practice*. In: *European Planning Studies*, 7(5), pp. 623-646.
- 17 TORNAGHI, C. & KNIERBEIN, S. (eds.) (2015). *Public Space and Relational Perspectives. New Challenges for Architecture and Planning*. London and New York: Routledge.
- 18 REMY, J. & VOYÉ, L. (1981). *Ville, ordre et violence. Formes spatiales et transaction sociale*. Paris: Presses Universitaires de France.
- 19 REIJNDORP, A. (2005). *Afscheid van de consensuscultuur. Ruim baan voor een stedenbouw van het conflict*. In: *Stad in Conflict*. Edited by T. Hordijck & P.m. Schaap. Groningen: Platform GRAS, 12-29.
- 20 HARCOURT, W., & ESCOBAR, A. (2002). *Women and the Politics of Place*. In: *Development*, 45(1), pp. 7–14.
- 21 BIESTA, G. (2013). *Het verlangen naar democratie. Over democratische professionaliteit en de vorming van de democratische professional* [lezing]. Gent: Colloquium Sociaal Werk & Democratie.
- 22 DERMAUT, V. (2023) *De residentie als gangmaker naar inclusie? Een sociaal-ruimtelijk perspectief als hefboom in de zorg en ondersteuning voor personen met een handicap*. Universiteit Gent. Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen, 2023.
- 23 VERVLOESEM, E. (2022). *Verkennde studie 'Mensgericht plannen: van theorie naar praktijk - Gent'*.
- 24 RAAP, S., KNIBBE, M., HORSTMAN, K. (2022) *Caring neighbourhoods: maintaining collective care under neoliberal care reforms*. In: *European Journal of Social Work*, 25(5), pp. 867-879.
- 25 PUIG DE LA BELLACASA, M. P. (2017). *Matters of care: Speculative ethics in more than human worlds*. University of Minnesota Press.
- 26 LATOUR, B. (2014). *What Is the Style of Matters of Concern?* In *The Lure of Whitehead*, edited by N. Gaskill, and A. J. Nocek (eds), pp. 92–126. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- 27 STEPHAN, P. (2015). *Designing 'Matters of Concern' (Latour): A Future Design Challenge?* In *Transformation Design: Perspectives on a New Design Attitude*, pp. 202-226. Berlin, München, Boston: Birkhäuser.
- 28 DECEUR, E., BOUVERNE-DE BIE, M. & VAN GORP, A. (2019). *The Social Question as an Urban Question. A Social-Pedagogical Analysis of Participatory Initiatives in Rabot (Ghent) during the Nineteenth Century*. In: *The Civilising Offensive: Social and educational reform in 19th century Belgium*, edited by C. de Spiegeleer, Christoph en Liberaal Archief, pp. 51-72. Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg.
- 29 WALRAVEN, G., ALBEDA, Y., TER AVEST D., LOGGER J., VAN VLIET J., PESCHAR O., HELLEMAN G. (2021). *Werken aan een meer rechtvaardige stad. De bijdrage van praktijkgericht onderzoek aan maatschappelijke opgaven*. Rotterdam: Hogeschool Inholland.
- 30 OOSTERLYNCK, S. (2015). *Hoe geraken we voorbij de valse paradox tussen van onderuit en van bovenaf*. In: *Samenleving en Politiek* 10, pp. 27-37.
- 31 WALRAVEN, G., ALBEDA, Y., TER AVEST D., LOGGER J., VAN VLIET J., PESCHAR O., HELLEMAN G. (2021). *Werken aan een meer rechtvaardige stad. De bijdrage van praktijkgericht onderzoek aan maatschappelijke opgaven*. Rotterdam: Hogeschool Inholland.
- 32 BIESTA, G. (2012). *Becoming public: public pedagogy, citizenship and the public sphere*. In: *Social and Cultural Geography*, 13 (7), pp. 683-697.
- 33 DECEUR, E. (2017). *Sociaal-cultureel werk als democratische arena: de inzet van participatieve praktijken in stedelijke contexten*. Universiteit Gent. Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen.
- 34 DE GENDT, T. (2023). *Ons Gedeeld Verleden. Sleutels voor een samenleving in transitie*. Gent: Academia Press.
- 35 SONNINO, R. & MILBOURNE, P. (2022). *Food system transformation: a progressive place-based approach*. In: *Local Environment*, 27(7), pp. 915-926.
- 36 SPATSCHECK, C. (2019) *Spatial approaches to social work: theoretical foundations and implications for practice and research*. In: *European Journal of Social Work*, 22(5), pp. 845-859.
- 37 WARMING, H. and FAHNØE, C. (eds) (2017) *Lived Citizenship on the Edge of Society: Rights, Belonging, Intimate Life and Spatiality*. London: Palgrave Macmillan.
- 38 BERTOLINI, L. (2020). *From "streets for traffic" to "streets for people": can street experiments transform urban mobility?* In: *Transport Reviews*, 40(6), pp. 734-753.

